

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2010

Lukáš Kilián

Univerzita Pardubice
Filosofická fakulta
Ústav historických věd

Pardubice v době válek o rakouské dědictví

Lukáš Kilián

Bakalářská práce

2010

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lukáš KILIÁN**

Studijní program: **B7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **PARDUBICE V DOBĚ VÁLEK O RAKOUSKÉ
DĚDICTVÍ**

Z á s a d y   p r o   v y p r a c o v á n í :

Edice pamětí Václava Niničky

Zpracování historie Pardubic a okolí v době válek o rakouské dědictví na základě excerptce literatury a pramenů

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Sedmiletá válka v Evropě, František Stellner, Praha 2007

Ohlasy sedmileté války v našem kraji, Oldřich Ullrich, Zprávy klubu přátel Pardubicka, roč. 94

Marie Terezie a Evropa, Tapie, Viktor L., Praha 1997

Dějiny Pruska, Hans Joachim Schoeps, Praha: Garamond 2004, 2003

Dějiny Rakouska, Václav Veber (edd.), Praha: Lidové nakladatelství, 2002

Dějiny Německa, Müller, Helmut Krieger, Karl-Friedrich Vollrath, Hanna, Praha 1995

Dějiny Pardubic nad Labem. díl 1., části 1-2, Josef Sakař, Pardubice 1920

Kolín: 18. 6. 1757, Pavel Bělina, Praha 1997

Archív města Pardubic

Sbírka rukopisů – František Červenka: Memorabilien

Státní oblastní archiv Zámorsk – Velkostatek Pardubice

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. František Šebek

Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2008

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2009

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

ANOTACE

V bakalářské práci se zabývám tématem válek o rakouské dědictví spojených s nástupem první ženy na trůn habsburské monarchie. Předmětem je především dopad těchto válek na město Pardubice a blízké okolí.

Úvodní část práce ukazuje mezinárodní vývoj před začátkem válek o rakouské dědictví. Další část sleduje vlastní průběh válek z evropského pohledu.

Jádro práce tvoří edice pramene Jakuba Lenečka s dopsáním Matěje Pleskota přepsaného v 19. století Františkem Červenkou. Vzpomínky obou měšťanů jsou základním pramenem k tomuto období pardubických dějin.

Poslední část mé práce sleduje průběh válek a historický vývoj v pardubickém regionu na základě prostudovaného pramene a výsledků bádání.

Klíčová slova:

Války o rakouské dědictví – války – Pardubice – raný novověk

TITLE:

Pardubice during the War of Austrian succession

ANNOTATION

In my bachelor work I inquire into the theme of wars for the inheritance of the Austrian-Hungarian throne, together with leadership of the first woman on the Habsburk throne. The main subject concerns the impact the wars had on the Pardubice Town and its close surroundings.

The introductory section of the work shows the international development before the beginning of the wars.

The next part traces the actual progress of the wars from the European perspective.

The core of the thesis interprets the edition of Jakub Leneček, which was finished by Matěj Pleskot and re-written in the 19th century by Fr. C. The memories of both of the men are the main sources to this period of the Pardubice's history.

The last part of the thesis traces the course of these wars and historical development in the Pardubice-region based on study sources and the result of my research.

Keywords:

The War of Austrian succession – war – Pardubice - early modern period

Chtěl bych poděkovat panu PhDr. Františku Šebkovi ochotnou pomoc a odborné rady při psaní mé bakalářské práce. Dále bych chtěl poděkovat všem kteří mě podporovali při psaní mé práce.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích 27. června 2010

Lukáš Kilián

Obsah bakalářské práce:

1.	Úvod	1
2.	Nástin problémů v Evropě pře začátkem války o rakouské dědictví	2
2.1.	Válka o španělské dědictví	2
2.2.	Pragmatická sankce	5
2.3.	Válka o polské dědictví	8
2.4.	Balkánská tažení	10
3.	Válka o rakouské dědictví	13
3.1.	Válka slezská	13
3.2.	Druhá slezská válka	25
3.3.	Poslední léta konfliktu	29
3.4.	Životní podmínky doby válek o dědictví rakouské na území Čech	30
4.	Edice paměti Jakuba Lenečka	32
4.1.	Kritika pramene	32
4.2.	Edice pramene	35
5.	Pardubice a okolí ve válečných letech 1740 – 1748	50
5.1.	Pardubické komorní panství	50
5.2.	Vývoj Pardubicka od počátku 18. století do roku 1740	50
5.3.	Pardubicko a válečná léta 1740 - 1740	51
6.	Závěr	59
7.	Prameny a literatura	60
	Přílohy	64

1. Úvod

V bakalářské práci pokusím vystihnout podstatu tématu válek o rakouské dědictví pomocí regionálních pramenů a literatury.

Základním pramenem k mé práci jsou paměti Jakuba Lenečka doplněné Matějem Pleskotem, které jsou zachyceny v díle Františka Červenky¹⁾ a díky němuž se zachovaly až do dnešních dnů. Z tohoto pramene čerpají také další regionální autoři. Lenečkův respektive Červenkův pramen zkusím kriticky zhodnotit a poskytnout formou přístupné edici tohoto pramene s mimořádnou výpovědní hodnotou o době vzniku.

Dále se pokusím vystihnout z regionálních dobových pramenů průběh válek o rakouské dědictví na pardubickém komorním panství, jež mělo právě sídlo v Pardubicích samotných. Tehdejší jeho rozsah byl obrovský, a proto se nebudu zabývat jeho celou šíří ale vymezím okruh bádání na okolí mající k městu blízké a pevné vztahy.²⁾ Pardubice patří mezi města s nesmírně zajímavou a bohatou minulostí, navíc velmi dobře zmapovanou řadou publikací, z nich bych chtěl čerpat především.³⁾ Také se pokusím nahlédnout do městského života a jeho aspektů v 18. století, v době, jež přechazela velkým změnám po nástupu a prosazení osvícenských reforem provedených Marií Terezií a jejím synem Josefem II.

Mimo to se zameřím také na problematiku vzniku konfliktů podobného rázu jako je válka o rakouské dědictví, neboť vystihují vývoj v Evropě 18. století.⁴⁾ Velmocenský boj v tomto století rozhodnul o novém uspořádání sil v Evropě i mimo ní. O sféry vlivu se vedly bitvy válečné i diplomatické, které zrodily mocnosti nové a naopak některé ze stoletích minulých odsoudil k státním útvarům druhé kategorie.

Take se budu zabývat kontextem různých událostí mající vliv na prostředí habsburské monarchie, který měly určující dopad na poměry v zemích Koruny české, protože výsledný vývoj událostí rozhodne o oddělení důležité části a k jejímu připojení k cizímu státnímu celku. V tomto bych chtěl také nabídnout pohled do rodinných záležitostí panovníka pro zlomové období vlády Habsburků, kdy se ocitla ve vážném ohrožení vlastní existence.

---

¹⁾ SOkA Pardubice, Sbírka rukopisů č. 20, F. Červenka, Paměti král. kom. města Pardubic 1400 - 1820, Vejtahy protokolů radních z let 1665 – 1776.

²⁾ MIKULKA, Jaromír. *Dějiny Hradce Králové do roku 1850. Sv. 2.* Hradec Králové, 1995, ISBN 80-900048-9-X, VOREL, Petr. *Dějiny města Přelouče II.* Přelouč, 2002, ISBN 80-238-8800-5, ROSŮLEK, František, Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko : Dějinný a místopisný obraz. Díl 3.* Pardubice, 1909 a podobných publikací a zdrojů

³⁾ jedná se především o dílo SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem I-V.* Pardubice, 1920 - 1935

⁴⁾ BLACK, Jeremy. *Evropa osmnáctého století.* Praha, 2006, ISBN 80-7021-376-0

2. Nástin problémů v Evropě pře začátkem války o rakouské dědictví

2.1. Válka o španělské dědictví

Předchozí diplomatické tahy v Evropě naznačovaly, že by se otázka nástupnictví po posledním králi z rodu španělských Habsburků mohla vyřešit mírovou cestou. Královská koruna po Karlu II. mohla připadnout synovi bavorského kurfiřta Maxmiliána II. Emanuela. Z pověření posledního španělského Habsburka vykonával v jižním Nizozemí Max Emanuel od roku 1692 úřad generálního místodržitele. Na počátku 90. let 17. století dokonce přesídlil z Mnichova do Bruselu. V roce 1685 Maxmilián Emanuel pojal za svou choť Marii Antonii, dceru rakouského císaře Leopolda I. Z manželství, jež nebylo moc šťastné, se však narodil syn Josef Ferdinand, tomu měl připadnout podle závěti Karla II. španělský trůn. Josef Ferdinand byl vnukem královny sestry infantky Margarety a tedy prasynovcem Karla II., jeho neutrální pozice způsobila, že proti jeho nástupu neměla námitek žádná ze západních velmocí. Na druhou stranu se od zveřejnění této závěti zhoršili vztahy bavorského kurfiřta s vídeňským dvorem.⁵⁾

Sebevědomému Maxu Emanuelovi se však jeho velmocenský sen o velké říši Wittelsbachů brzy rozplynul. Dne 6. února 1699 totiž jeho syn zemřel ještě dříve než stačil zdědit španělský trůn. Karel II. tak určil v nové závěti dědicem vévodu Filipa z Anjou, vnuka francouzského krále Ludvíka XIV. Soustředění vlády dvou mocných států jako Francie a Španělska v rukách Bourbonů se však nezamlouvalo nejen rakouským Habsburkům, ale také námořním mocnostem Anglii a Nizozemí. Tyto státy pak po tom, co Karel II. 1. listopadu 1700 zemřel v Madridu, vytvořili na základě smlouvy ze dne 7. září 1701 takzvanou Velkou alianci, která měla zabránit zvětšování francouzského vlivu. Zatímco Anglii a Jižnímu Nizozemí šlo o kolonie a nadvládu na moři, císař Leopold chtěl dosadit na španělský trůn svého druhorozeného syna Karla.

Do konfliktu se zapojila také Svatá říše římská národa německého. Císař získal podporu u říšských knížat, jednalo se především o markraběte bádenského, kurfiřta falckého, mohučského, trevírského, hannoverského, saského a také braniborského. Podpora od braniborského kurfiřta nebyla zadarmo, za roční přísun subsidií a vojáků se Fridrich III. dočkal uznání titulu krále v Prusku. Naopak do opačného tábora se postupně propracoval bavorský kurfiřt Maxmilián II. Emanuel i s bratrem kolínským kurfiřtem arcibiskupem Josephem Clemensem. V této době upadl Max Emanuel definitivně v nemilost vídeňského

---

⁵⁾ HLAVAČKA, Milan. *Karel Albrecht : Příběh druhého zimního krále*. Praha, 1997, ISBN 80-85770-50-40, s. 10.

dvora. V počáteční fázi války se spojencem francouzského krále Ludvíka XIV. stal také savojský vévoda, naopak řady Velké aliance v roce 1703 rozšířilo Portugalsko.

První boje vypukly v Itálii, kdy početně slabší vojsko prince Evžena Savojského porazilo 9. července 1701 u Carpi Francouze a posléze 1. září u Chiari. Přes tato vítězství se pozice prince Evžena zhoršovala díky špatnému zásobování vojsk. Po bezvýsledném obléhání Mantovy se Evžen Savojský vrací v roce 1703 do Vídně, kde jej císař jmenoval prezidentem dvorní válečné komory. Mezitím francouzská vojska prorazila na Rýně a pronikla k hornímu Dunaji, kde se spojila s bavorskou armádou a 2. července napochodovala do Innsbrucku. Říši přibyla na pomoc z Anglie Kontinentální armáda pod velením Johna Churchilla vévody Marlborough. Na jaře 1704 se obě vojska spojila nedaleko Ulmu a 2. července se rozhořela bitva u Donauwörthu. Francouzsko-bavorské vojsko drželo výhodně opevnění, ze kterého je vévoda z Marlborough dokázal vytlačit. Dne 13. srpna 1704 svedli princ Evžen a vévoda z Marlborough vítěznou bitvu s francouzsko-bavorskou armádou u Höchstädtu. V dubnu 1705 se situace v Itálii začala stávat kritickou pro císaře, proto byl povolán princ Evžen zpět na italské bojiště. Žalostný stav císařské armády však nezlepšila ani po smrti císaře Leopolda I. a nástupu jeho prvorozeného syna Josefa. Naléhání na obstarání peněz na výbavu armády bylo vyslyšeno až po srpnové porážce u Cassana, půjčkou pomohl vévoda Marlborough, který si vedl v Nizozemí proti francouzům velmi zdatně. Po bitvě u Ramillies se Francouzi stáhli z Flander a ve stejném roce 1706 se podařilo 7. září princovi Savojskému osvobodit Turín z obléhání, 24. září kapituloval Milán, tudíž Lombardie byla opět zcela v rukou rakouských.

Válka se již v roce 1703 přenesla také na území Španělska, kde zahájil arcivévoda Karel s podporou portugalsko-nizozemsko-anglické armády svou anabázi. Válka se již v roce 1703 přenesla také na území Španělska, kde zahájil arcivévoda Karel s podporou portugalsko-nizozemsko-anglické armády svou anabázi. Portugalský král Pedro II. chtěl odstranit bourbonskou vládu ze Španělska, což se Anglii do značné míry zamlouvalo, neboť by ubyl jeden z námořních konkurentů, navíc se mohl rozšířit její vliv na Pyrenejský poloostrov. První snaha o dobytí Madridu vyšla na prázdno, protože španělské obyvatelstvo vykazovalo náklonnost k Bourbonům. Teprve roku 1705 otevřelo anglické loďstvo cestu Karlovi do Katalánska a Aragonu a o rok později stanul arcivévoda skutečně v Madridu a prohlásil se španělským králem Karlem III. Ale za dva měsíce musel Karel Kastilii znovu vyklidit a stáhnout zpět k Středozemnímu moři do Barcelony.⁶⁾ Zámořské državy podporovaly nástup

---

⁶⁾ HLAVAČKA, Milan. *Karel Albrecht : Příběh druhého zimního krále*. Praha, 1997, ISBN 80-85770-50-40, s. 16.

Filipa V. a Karel bez vlastního loďstva by tu těžko prosadil. Arcivévoda Karel sice ještě jednou pronikl do Madridu v roce 1710, ale opět bez trvalého úspěchu se opět musel stáhnout.

V roce 1703 vypuká v Uhrách povstání Františka II. Rakoczyho, které nakonec přerostlo v obrovský konflikt a maďarské oddíly se probojovaly až na rakouské území. *Až v roce 1708 dokázal polní maršál Heister na hlavu porazit Rakoczyho vojska v bitvě u Trenčína. Hlavní tíhu bojů proti Francouzům nesla říšská knížata, která financovala společnou armádu.*⁷⁾ Zaměstnanost Habsburků s uherským povstáním se snažil využít francouzský král k obratu a vydal rozkaz svým maršálům obsadit Jižní Nizozemí. Frontální útok zanedlouho opravdu přinesl své ovoce, protože do francouzských rukou padli města Gent a Bruggy, také oblehli Antverpy, Oudenaarde, Courtray a Menin. Situace vévody z Marlborough se tak velmi zhoršila a hrozilo, že jeho vojska by mohl být na hlavu poražena. Evžen Savojský pochopil jaké nebezpečí v Jižním Nizozemí hrozí a vypracoval plán na vzetí města Oudenaarde, vsadil na rychlost a moment překvapení. O půlnoci z 10. na 11. července 1708 započala bitva, kterou rozhodla iniciativa prince Evžena a vévody z Marlborough, Francouzi pod velením maršála Vendoma byli překvapeni rychlým příchodem nepřátelské armády a na jejich straně se do bitvy nezapojilo dělostřelectvo a také pravé křídlo pod velením vévody Burgunského.

O rok později došlo k jedné z nejkrvavějších bitev celé války, 11. září 1709 se císařští střetli s Francouzi u Malplaquet. Devítihodinová bitva zanechala na bojišti přes 30 000 mrtvých. Vítězná habsburská armáda měla takové ztráty, že se ani nejela pronásledovat poražené Francouze. Alianci se tedy podařilo překazit pokus o francouzské ovládnutí Jižního Nizozemí a dosáhla prakticky všech cílů, které si vytýčila. Ludvík XIV. byl v defenzívě a hrozilo, že nepřátelská vojska povedou invazi do Francie, dokonce byla dobyta pevnost Lille.⁸⁾ *V tomto momentě o osudu protifrancouzské koalice rozhodly anglické parlamentní volby, které vyhráli zastánci ukončení války. Evropa a zvláště pak Evžen Savojský poprvé museli vzít s údivem na vědomí, že něco tak podivného jako parlamentní volby může od základů změnit zahraniční politiku země.*⁹⁾ Ještě větší pohromu přinesla náhlá smrt třiatřicetiletého císaře Josefa I. v dubnu 1711, což naprosto zvrátilo situaci v Evropě. Nyní si už nikdo nepřál nástup nového císaře Karla VI. na španělský trůn.

V lednu 1713 započala jednání zainteresovaných států v Utrechtu. Karel VI. se však odmítal vzdát nároků na španělský trůn, trval zejména na Katalánsku. Dne 11. dubna 1713 byl podepsán Utrechtský mír, k němuž se ale císař nepřipojil. *Ale zástupci Anglie, Holandska,*

⁷⁾ Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem : historie habsburské armády 1526-1918*. Praha, 2003, ISBN 80-902745-5-2, s. 106.

⁸⁾ VEBER, Václav a kol. *Dějiny Rakouska*. Praha, 2002, ISBN 80-7106-491-2, s. 297.

⁹⁾ HLAVAČKA, Milan. *Karel Albrecht : Příběh druhého zimního krále*. Praha, 1997, ISBN 80-85770-50-40, s. 16.

*Portugalska, Pruska a Savojska připojili své podpisy pod utrechtské úmluvy.*¹⁰⁾ Na základě této smlouvy byla Nizozemí zaručena bezpečnost jižní hranice, Sicílie byla přislíbena vévodovi Savojskému, Portugalsku byly zaručeny hranice jihoamerických kolonií, Angličané si ponechali Gibraltar a ostrov Menorcu. Karel VI. bojoval s Francií již osamocen a příliš se mu nevedlo. Francouzi pronikli za Rýn, kde obsadili Freiburg a Landau. Princ Evžen Savojský byl pověřen zahájit mírová jednání a 7. března 1714 uzavřel v bádenském Rastattu mír Říše s Francií. K monarchii připadlo Neapolsko, Sardínie (později vyměněna v letech 1718-20 za Sicílii), vévodství mantovské, Milánsko a bývalé Španělské Nizozemí.¹¹⁾ Na konci války o španělské dědictví dosáhla habsburská monarchie největšího územního rozsahu, Karlova říše byla však dosti heterogenní.

2.2. Pragmatická sankce

Na začátku 18. století se rakouští Habsburkové zapojili do boje o španělský trůn. Tehdy nemohl nikdo tušit, že za pár desetiletí budou nuceni hájit své právo na trůn ve svých zemích. Situace se změnila po té, co se na rakouském dvoře v letech 1705 - 1711 vystřídali tři císaři. Rázem se z arcivévody Karla stal císař Karel VI., poslední žijící mužský Habsburk. Za těchto okolností se rozhodl jednat a dal 19. dubna 1713 vyhlásit pragmatickou sankci. Pod pojmem pragmatická sankce je možná skryto více, ačkoliv to nemusí být na první pohled jasné. Většina lidí si vzpomene jen kdo ji vydal a čeho měla docílit a že tohoto výsledku nakonec nedocílila, jenže při bližším zkoumání zjistíme pozoruhodnou snahu posledního mužského panovníka čistě Habsburské dynastie.

Dne 19. dubna 1713 ve Vídni císař Karel na 10 hodinu dopolední schůzi předních představitelů státu. Přítomni byli tajní radové a ministři v nemalém počtu, což značilo důležitost tohoto jednání. Princ Evžen Savojský, knížata Schwarzenberk a Trautson, hrabě Thurn a mnoho dalších známých jmen představovalo skutečný výkvět tehdejší monarchie. Karel VI. oslovil přítomné z trůnu pod baldachýnem, obřad zahájil seznámením účastníků shromáždění se smlouvami, které uzavřel se svými zesnulými předchůdci, otcem Leopoldem I. a bratrem Josefem I. v září roku 1703, tedy před deseti lety, ve kterých se již zmiňovalo v poslední části o řešení v případě vymření dynastie po meči. Už tehdy se myslelo na to, že dědit by měla ženská linie. Císař je tedy nezmínil náhodou, ale proto, že to měl být jakýsi zárodek budoucí pragmatické sankce. Po císaři dostal slovo kancléř hrabě Seilern, který četl

¹⁰⁾ VLNAS, Vít. *Princ Evžen Savojský*. Praha, 2001, ISBN 80-7185-380-1, s. 450.

¹¹⁾ VEBER, Václav a kol. *Dějiny Rakouska*. Praha, 2002, ISBN 80-7106-491-2, s. 299.

text dohody a vzájemné poslušnosti. Hrabě Seilern nepatřil k tradiční vysoké dvorské šlechtě, působil již na dvoře Josefa I., říkalo se o něm, že je *homo novus* tedy povýšenec avšak bez pejorativního příděchu, protože za jeho postup vděčil hlavně svým schopnostem.¹²⁾ Hrabě Seilern je považován za člověka, který měl velký podíl na podobě pragmatické sankce. Následné vyhlášení se dotýkalo jen dědičných habsburských zemí, neboť Říše byla stále volební monarchií.

Dle pragmatické sankce mají být státy a země dynastie nedělitelným celkem, přičemž pojit je má habsburský dědic. Tím měl být prvorození syn posledního vladaře a jeho potomstvo, podle stejných zásad mohly dědit při nedostatku mužského potomstva i ženy. První v řadě měly dědit dcery Karla VI. a postupně pak Josefa I., Leopolda I. případně i potomstvo dalších linií. Ačkoli v obecném povědomí se drží chybná představa, že pragmatická sankce měla hlavně umožnit nástup na trůn Karlově dceři Marii Terezii (narozena 1717, čili po vydání pragmatické sankce). *Habsburkovi šlo především o to, aby své země, jichž se dědění týkalo, udržel pohromadě jako celek.*¹³⁾ Toto byl dlouhodobý cíl habsburské rodové politiky a právě pragmatická sankce se tímto aktem měla stát „rodným listem“ podunajské monarchie. Na závěr zbavil císař všechny účastníky shromáždění závazku mlčení, vyhlášení tedy mělo mít jasnou publicitu, což se projevilo na tom, že pragmatická sankce byla vyhlášena veřejnosti ústně a vyhlásil ji sám císař 19. dubna 1713. Není bez zajímavosti, že se tento počín nenazýval pragmatickou sankcí, nýbrž byl vyhlášen jako „na věčné časy platný řád a usnešení ke cti a chvále Boží a pro zachování všech zemí dědičných“¹⁴⁾, označení pragmatická sankce se vžilo do povědomí až o něco později.

V době vyhlášení pragmatické sankce měl Karel VI. naději na potomstvo a skutečně v dubnu 1716 se mu narodil syn Leopold. Bohužel po půlroce života zemřel a po něm se mu dalších mužských potomků nedostalo. Tyto okolnosti si žádaly učinit z pragmatické sankce pravidlo vyššího stupně, zatím totiž fungovala jako domácí zákon dynastie. Uplynulo desetiletí od vyhlášení a na řadu přišlo schválení stavovskými sněmy v habsburských zemích. Sněmům měla však připadat jen pasivní úloha a čekal hladký průběh při schvalování, nečekalo se jiné než kladné vyjádření sněmů. V dubnu roku 1720 potvrdili sankci stavové v Horních a Dolních Rakousích, což bylo pro Karla velmi důležitý začátek potvrzovacího procesu, neboť tyto země byly jádrem rodového panství. V červnu následovaly Korutany, Štýrsko a Kraňsko, v srpnu Gorice a Gradiška, v září se tak stalo též v terstském patriciátu, v říjnu ve Fiume a

¹²⁾ URFUS, Valentin. *19. 4. 1713 Pragmatická sankce: Rodný list podunajské monarchie*. Praha, 2002, ISBN 80-86515-11-7, s. 43.

¹³⁾ HERRE, Franz. *Marie Terezie*. Praha, 1996, ISBN 80-85946-41-6, s. 23

¹⁴⁾ URFUS, Valentin. *19. 4. 1713 Pragmatická sankce: Rodný list podunajské monarchie*. Praha, 2002, ISBN 80-86515-11-7, s. 46.

v prosinci přijal také sněm tyrolský. V nově získaných oblastech jako Milánsku dal Karel sankci pouze vyhlásit a v Neapolsku to zřejmě neučinil vůbec. V roce 1720 přijaly pragmatickou sankci také země České koruny. Konkrétně se tak stalo 16. října, o den později následovala Morava a 25. října Slezsko. Na českém sněmu svolaném, jemuž tradičně předsedal nejvyšší pražský purkrabí (hrabě z Vrtby), byla předložena pragmatická sankce spolu s dalšími dokumenty. Jedním z prvních byl testament Ferdinanda II. z května 1621, ve kterém se Ferdinand dotkl budoucí nedělitelnosti monarchie. Pragmatická sankce pak byla předložena spolu s s dohodou o vzájemné poslušnosti z roku 1703. Dalším zajímavým dokumentem byla abdikací listina Marie Josefiny, kterou se vzdává dědických nároku ve prospěch Karlových dědiců. Tato listina z roku 1719 však také velmi pravděpodobně poprvé nazývá vladařské opatření Karla VI. pragmatickou sankcí. Ze sněmovního jednání byla vyhotovena listina ve dvou opisech, z nichž jeden byl poslán do Vídně do české dvorské kanceláře a druhý byl uložen u zemských desek. Sněmovní usnesení pak bylo ještě intabulováno jak si to žádalo české domácí právo. Schválit pragmatickou sankci také muselo odsouhlasit také Chebsko, které mělo zvláštní postavení v rámci Českého království. Chebsko mělo svůj lokální stavovský sněm, jenž 23. července 1721 také schválil pragmatickou sankci.

Karel VI. mohl být spokojen s průběhem schvalovacího řízení v západní polovině monarchie, ale zbývala mu východní část a zejména uherský sněm. Zde se počítalo s určitými komplikacemi při přijímání pragmatické sankce. Uherský sněm se sešel v roce 1722 a zahájil ho sám Karel VI., což nikdy jindy neučinil, bylo tedy na první pohled vidět jak je důležité, aby sněm sankci přijal. Později se nechal Karel zastoupit hrabětem Gundakerem Stahrembergem a českým kancléřem František Ferdinand Kinský. Pragmatická sankce byla schválena nečekaně rychle hned v prvním zasedání sněmu. Před uherským sněmem schválilo sankci také Chorvatsko v roce 1721 a v roce 1722 taky Sedmihradsko. Předložena byla i stavům v zemích získaných utrechtským mírem. V bývalém Španělském Nizozemí vyhlášeno znění sankce reskriptem na konci roku 1724. Po více jak deseti letech se pragmatická sankce stala součástí státního práva monarchie.

Zbývalo ještě mezinárodní uznání tohoto práva. Na rozhraní mezinárodního a vnitrostátního práva stála říše. Říšský sněm pragmatickou sankci schválil v roce 1732, i přes odpor Saska a Bavorska.¹⁵⁾ Uznávání sankce na mezinárodním poli nebylo jednoduché a Karel VI. musel ledacos obětovat. Vzdal se námořní obchodní společnosti Ostende, což bylo podmínkou pro uznání sankce Anglií, Francie jí uznala vídeňským mírem, kterým jí ostatně uznalo více států včetně saského Polska a také Španělsko. Pragmatickou sankci respektoval

---

¹⁵⁾ VEBER, Václav a kol. *Dějiny Rakouska*. Praha 2002, ISBN 80-7106-491-2, s. 307.

braniborský kurfiřt prusko-rakouskou smlouvou podepsanou 12. října 1726 ve Wusterhausenu. *Karel VI. garantoval spojenci nárok na Berg zatímco Jülichu se Fridrich Vilém vzdal.*¹⁶⁾ vše proto za účelem mezinárodního uznání, které sice získal ale jen na omezenou dobu.

2.3. Válka o polské dědictví

Po poměrně klidném ovzduší dvacátých let 18. století., které panovalo mezi evropskými velmocemi, se situace změnila v první polovině třetí dekády, kdy opět došlo ke střetu zájmů evropských mocností. Tentokrát se předmětem sporu stal polský trůn, který osiřel úmrtím Augusta Silného na začátku února 1733. Francie pod správou kardinála Fleuryho vzkvétala a ozdravená velmoc toužila po revizi minulé války. Paříž se snažila prosadit na polský trůn Stanislava Leszczyňského, vzdorokrále z let 1704 – 1709 vládnoucího za severské vlády s podporou Švédů, jehož zeťem nebyl nikdo menší než Ludvík XV. Proti jeho kandidatuře se však postavila aliance habsbursko-prusko-ruská, ta by nejráději viděla polským králem portugalského infanta Emanuela, jenže jeho šance na zvolení se rovnali nule. Císařští se tedy obrátili na Bedřicha Augusta, syna Augusta Silného. Jeho zvolením by Karel VI. dosáhl uznání pragmatické sankce, a tak v červenci 1733 došlo k dohodě.

Francii sledovala v krizi kolem polského nástupnictví svoji politickou linku, ani tolik nešlo o samotný trůn, ale spíše o zajištění Lotrinska a posílení španělských Bourbonů získáním Neapolska a Sicílie. *Vídeň dlouho věřila, že Francouzi nakonec zasednou k jednacímu stolu a spokojí se s nejnútnejšími ústupky.*¹⁷⁾ Francie se ale cítila dostatečně silná k novému střetnutí a hodlala se španělsko-sardinskou podporou dostat svým cílům. Evžen Savojský bohužel udělal chybu, když důvěřoval svému synovci sardinskému králi Karlu Emanuelovi, protože nedlouho po tom, co princ Evžen stáhl část svých vojáků z Lombardie, spatřil světlo světa francouzsko-sardinský pakt.

Dne 12. září 1733 se odehrála volba polského sejmu, kde byl novým králem jednohlasně zvolen Stanislav Leszczyński. Prosasky orientovaní šlechtici v čele s knížetem Lubomirským nebyli k volbě přípuštěni. Rusové déle nečekali po adresovaném varování císaři, aby se jeho vojska na hranicích Slezska pohnula na východ, vtrhli 5. října do Polska a zastavili se až před Varšavou. Lubomirského strana zinscenovala novou volbu, tentokrát byl zvolen saský kurfiřt

¹⁶⁾ STELLNER, František. *Fridrich veliký*, Praha 1998, ISBN 80-85846-10-1, s. 58.

¹⁷⁾ VLNAS, Vít. *Princ Evžen Savojský*. Praha, 2001, ISBN 80-7185-380-1, s. 590.

jako August III. Před ruskými a saskými pluky uprchl Leszczyński do Gdaňska. *Francie, podporovaná Španělskem a Savojskem, vyhlásila císaři válku a lokalizovala ji, protože k větším střetům došlo především v severní Itálii a na říšsko-francouzských hranicích.*¹⁸⁾

Rychlost a lehkost postupu francouzské koalice v Itálii překvapila i Evžena Savojského. Dne 29. června svedl krátkozraký a nedoslýchavý hrabě Mercy bitvu u města Parma, ve které hrabě padl a císařští byli zatlačeni zpět. Další porážka se odehrála u Guastally v září 1734. Během roku 1734 ztratila monarchie na úkor Španělů Neapolsko a Sicílii. Také na Rýnském bojišti se císařským nedařilo, v říjnu 1733 bylo obsazeno Lotrinsko a francouzské vojsko rychle obsadilo pevnost Kehl. Zatímco deset tisíc vojáků stálo ve Slezsku, hlavní síly habsburských armád se zvolna formovaly u Plzně. Začalo překotné stahování oddílů z všemožných pozic k polní armádě. Ta byla poslána na jih do oblasti Ulmu a pluky ze Slezska se přesunuli na hornorakouskou hranici, což mělo zabránit spojení Francouzů a Bavorů. Na jaře 1734 přibyl k vojsku princ Evžen, do tábora zřízeném na pravém břehu Rýna se říšské oddíly scházely jen pomalu. Nakonec přes částečné zlepšení situace u Philippsburgu tato pevnost padla 19. července 1734. Své první dojmy z války si tu odbyl i mladičkový Fridrich, budoucí velký sok Marie Terezie. *Jeho otec Fridrich Vilém na základě spojenecké smlouvy 10 tisíc vojáků, nestál však příliš o Augustovo vítězství, přesto nabízel vyslání až 50 tisíc vojáků. Kalkuloval, že v případě válečných operací v Porýní obsadí Berg.*¹⁹⁾ Karel VI. se raději spokojil s původním desetitisícovým vojskem.

Do konce roku 1734 se odehrávaly na Rýně pouze jakési šachové manévry a k žádné větší bitvě nedošlo. Francouzi na konci září odtáhli do zimních kvartýrů a Evžen Savojský se odebral do Vídně. Zde se celou zimu horečně rozhodovalo, co podniknout dále. Státní kasa prázdná a vojsko se nacházelo ne v právě dobrém stavu. Princ Evžen zastával stanovisko, že jakýkoliv mír je lepší než tato válka a pokud by měla válka v říši pokračovat, měl by Karel VI. zapomenout na válku v Itálii, která bylo podle něho ztracena.

Císař začínal tušit, že bez pomoci námořních mocností tuto válku nemůže vyhrát. Ruská carevna, aby nebylo problémů málo, hodlala využít slabosti Osmanské říše, která měla co dělat s tažením do Persie, a do svých plánů zaplétala i habsburskou monarchii. Z Anglie přišlo místo vojenské pomoci diplomatické zprostředkování mezi válčícími stranami. Císař však trval na předběžném souhlasu Francie, ale ta ho odmítla, protože v předloženém návrhu se neřešil problém Lotrinska. To se zdálo být problémem se stále reálnější možností sňatku mezi Františkem Lotrinským a arcivévodkyní Marií Terezií. Nabízely se tu i další varianty, za koho

¹⁸⁾ STELLNER, František. *Fridrich veliký*. Praha, 1998, ISBN 80-85846-10-1, s. 88.

¹⁹⁾ tamtéž, s. 88.

by se krásná arcivévodkyně mohla provdat. Kardinál Fleury navrhoval dona Carlose, princ Evžen radil bavorský či saský sňatek. Jak ale víme, žádná z těchto teorií se neuskutečnila.

*Na jaře 1735 se opět obnovila na Rýně poziční válka, přesto se udála překvapující věc. V polovině srpna se před Mohučí objevil elitní sbor ruské pěchoty.*²⁰⁾ Dne 20. října se sice odehrála srážka u Clausenu ale bez účasti Rusů a s minimálním dopadem na celkovou situaci. V červenci 1735 opět předložil anglický velvyslanec nový mírový návrh, naznačoval rozdělení území, ke kterému zanedlouho skutečně došlo, ale pro Vídeň byl nepřijatelný z důvodu požadavku na sňatek habsburské arcikněžny s donem Carlosem, a Francii se přičilo smířit se s anglickým diktátem. Kardinál Fleury naopak převzal iniciativu. Třetího října tak nastal klid zbraní a také byl uzavřen předběžný mír, jehož obsahem se stala de facto upravená anglická verze. Polským králem se definitivně stal August III., Stanislavu Leszczyńskému připadne Lotrinsko (po jeho smrti 1766 připadlo Francii) a Bar, Karel VI. získá zpět Lombardii s Milánem a obdrží i Parmu a Piacenzu výměnou za Neapolsko a Sicílii. Toskánsko mělo po smrti panujícího velkovévody připadnout nikoli bourbonskému princovi, ale Františku Štěpánovi jako kompenzace za Lotrinsko. Mladý vévoda se sice zprvu vzdal své rodové državy, ale nakonec se podvolil kvůli sňatku s Marií Terezií. Na počátku roku 1736 se k vídeňskému míru připojil také sardinský král a též Španělsko. Definitivní mír byl uzavřen 18. listopadu 1738.²¹⁾

2.4. Balkánská tažení

Po skončení války o španělské dědictví habsburská monarchie se na dlouho válečných tažení na dlouho nezbavila. Vysoká porta se totiž opět odhodlala válčit. Osmanská říše nejprve zahájila válku s ruským carem, po krátkém tažení donutili Petra I. ke kapitulaci. Císařští vojáci tak začali budovat obrané linie, další úder Turků však směřoval proti Republice Svatého Marka. Na počátku roku 1715 pronikli janičáři na Peloponés a do léta obsadili také Krétu. Karel VI. se ale nechtěl pouštět do nové války, pokusil se zprostředkovat mír mezi Turky a Benátčany, ten byl ale Vysokou portou odmítnut. S postupem času bylo zjevné, že válka nakonec vypukne. *Pátého června 1716 vstoupila po dlouhých přípravách v život tzv. Westminsterská aliance, nová spojenecká smlouva mezi císařem a Anglií.*²²⁾ Ta měla zajistit bezpečnost italských držav monarchie. V září začal přesun vojsk do Uher, na

²⁰⁾ VLNAS, Vít. *Princ Evžen Savojský*. Praha, 2001, ISBN 80-7185-380-1, s. 603.

²¹⁾ VEBER, Václav a kol. *Dějiny Rakouska*. Praha, 2002, ISBN 80-7106-491-2, s. 302

²²⁾ VLNAS, Vít. *Princ Evžen Savojský*. Praha, 2001, ISBN 80-7185-380-1, s. 464 – 465.

přelomu roku vztahy mezi zeměmi chladnuly, v dubnu 1716 pak císař podepsal spojeneckou smlouvu s Benátskou republikou. Osmanské říši bylo dáno ultimátum na vyklizení Peloponésu, na něž Turci zareagovali vojenskou silou.

Dne 9. července 1716 dorazilo císařské vojsko k Futtaku, nedaleko Nového Sadu. Předmětem zájmu obou blížících armád se stala pevnost Petrovaradín, představovala opěrný bod a pro svou mohutnost se jí dostalo přezdívky „Gibraltar na Dunaji“.²³⁾ Turci se svojí stopadesátitisícovou armádou utábořili ve Sremském Karlovcu, zatímco Evžen Savojský se svou armádou urychleně překročil Dunaj a přilehl k petrovaradínské pevnosti. Dal vybudovat obranné valy a pevnost mu posloužila jako krytí týlu. Bitva začala 5. srpna 1716, levému křídlu se podařilo dobře nastoupit, ale janičáři přesto ohrozili střed armády prince Evžena, který svojí statečností pomohl kolísající voje opět sešikovat a jezdecko dokázalo nakonec útočníky obrátit na útěk. Ani velkovezír Damad Ali nedokázal se svými silami průběh bitvy zvrátit, byl raněn a jak se později ukázalo smrtelně.

Další úspěch císařských zbraní přinesl 12. říjen 1716, kdy se podařilo obsadit Temešvár, čímž skončila osmanská nadvláda nad Banátem. Od počátku července křesťanská armáda oblehala Bělehrad, zanedlouho se však sama ocitla v obležení tureckého vojska, jež přišlo na pomoc obráncům města. Dne 14. srpna 1717 se podařilo vyhodit do povětří hlavní bělehradské skladiště střelného prachu, to urychlilo rozhodnutí prince Evžena k útoku. Překvapivý útok Evžena Savojského slavil úspěch nad přesilou mohamedanů. Dne 19. srpna dopoledne se oslavovalo další vítězství Evžena Savojského a Bělehrad tak se navrátil do křesťanských rukou. Další pokusy proniknout hlouběji do nitra osmanské říše skončily neúspěchem. Nastal čas pro jednání o míru, která se však protahovala, protože jak se zdálo obě strany by rády vzaly svému protivníkovi nějaký kus území. Požarevacké mírové rozhovory započaly tedy až v červnu 1718. Dne 12. července uzavřela Benátská republika mírovou smlouvu s Osmanskou říší, císařští tak učinili 21. července 1718. *Karel VI. toho dne připojil ke svým dědičným zemím Temešský Banát, Malé Valašsko a Bělehrad spolu s okolním srbským územím a po řeku Timok.*²⁴⁾ Benátská republika naopak přišla o državy na Peloponésu.

Po letech klidu zbraní na Balkánu, byla habsburská monarchie znovu zatažena do konfliktu s Turky. V letech 1737 – 1739 se monarchie prodělala turecké tažení, tentokrát jako spojencem Ruska, které se snažilo vytěžít zaměstnanosti Tureckou válkou s Persií. Toto tažení však jen

---

²³⁾ Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem : historie habsburské armády 1526-1918*. Praha, 2003, ISBN 80-902745-5-2, s. 128.

²⁴⁾ VLNAS, Vít. *Princ Evžen Savojský*. Praha, 2001, ISBN 80-7185-380-1, s. 487.

v celé nahotě ukázalo, jak nepostradatelným byl pro monarchii válečník jako Evžen Savojský. Neúspěšní následovníci z řad vojevůdců ztráceli bitvy i území nedávno dobytá. *Ještě horší než ztráta Bělehradu byla ztráta prestiže rakouské armády a rakouské diplomacie, která podepsala v září 1739 mír s Tureckem.*²⁵⁾ Některé velitele přišla tato neúspěšná kampaň draho, skončili za mřížemi a mezi tresty byla také poprava. Francie si tak mohla mnout ruce, že pokračuje rozklad jejího odvěkého rivala v Evropě. Bavorsko, které chtělo vylepšit vztahy s vídeňským dvorem, splakalo na výdělkem, neboť jeho armáda zapůjčená císaři se mu vrátila ve zbídačeném stavu. V tomto tažení si také odbyl vojenskou premiéru mimo jiné manžel Marie Terezie, který byl jmenován v roce 1738 říšským polním maršálem a pověřen vrchním velením.²⁶⁾ František Štěpán však neměl pro válečné umění vlohy, jak se později ukázalo také v dalších letech.

---

²⁵⁾ VEBER, Václav a kol. *Dějiny Rakouska*. Praha, 2002, ISBN 80-7106-491-2, s. 302.

²⁶⁾ HERRE, Franz. *Marie Terezie*. Praha, 1996, ISBN 80-85946-41-6, s. 23.

3. Válka o rakouské dědictví

3.1. Válka slezská

Roku 1740 Evropě došlo k zásadním událostem pro její příští vývoj. V poslední květnový den roku na pruském trůně vystřídal Fridricha Viléma I. jeho syn Fridrich II., jenž začal uplatňovat dědické nároky na tři slezská knížectví. Vznesené požadavky pocházely ještě z doby Jáchyma II., podle dědické smlouvy z roku 1537 byly podmíněny vymřením vládnoucích Piastovců (v roce 1675). Fridrich II. tyto nároky použil jako záminku na získání části rakouského dědictví, neboť vztahy v tomto problému byly narovnány. Po smrti císaře Karla VI. dne 20. října 1740, vypadala mezinárodní situace pro Prusko velmi výhodně. Pragmatickou sankci sice uznalo, ale jeho soused Bavorsko s velmocenskými záměry nikoliv, a tak Fridrich správně předpokládal, že se mu většina evropských mocností nebude snažit zabránit v anexi nárokovaného území ve Slezsku, naopak se u nich projeví snaha získat také něco z rakouského dědictví. Jeho úvahy se ubíraly správným směrem.

Bavorský kurfiřt Karel Albrecht lavíroval mezi velmocemi, ale stejně jako jeho otec Maxmilián Emanuel se spojil s Francií, která mu měla dopomoci k jeho politickým ambicím, postupně se však dostal do její vleku, což ho podobně jako otce nakonec zničilo. Karel Albrecht závislý na subsidiích z Francie, musel zažehnat krizi spojenou s průchodem Rusů přes Bavorsko za války o polské dědictví. Už roce 1737 se Karel Albrecht zabýval o případné nároky na rakouské dědictví, nechal vyhotovit *Deductio iurium Bavaricorum*, které poslal na posouzení do Paříže, ale francouzští právníci se o tomto dokumentu vyjádřili dosti nelichotivě a dědické nároky tedy prozatím nebyly uznány. Bavorský kurfiřt neuspěl ani s žádostí o zvýšení subsidií na armádu, jež se zavázal udržovat. Finanční zátěž armády si chtěl ulehčit zapůjčením části armády císaři na válku v Turecku, tentokrát se k tomuto kroku vyprosil svolení Francie. *Dne 1. září 1738 uzavřel Karel Albrecht s císařem Karlem VI. konvenci, dle které přenechal 11 200 pěšáků a šest švadron jezdeckva na tři roky císaři.*²⁷⁾ Z neúspěšné turecké kampaně se mu vojsko silně oslabené.

Marie Terezie ještě v roce 1739 požívala idylu se svým manželem Františkem Štěpánem Lotrinským, který byl v lednu tohoto roku uveden do Toskánska jako jeho nový zeměpán. V zemi, jež mu připadla na základě vídeňského míru po posledním z rodu Medici, se Marii Terezii velice zalíbila italská kultura, se kterou by se ráda seznámila blíže, toho jí však nebylo dopřáno. Po návratu se nacházela velkovévodkyně Toskánská v požehnaném stavu a čekalo se narození dědice, ale ten nepřišel, 12. ledna 1740 se narodila Marie Karolina. *Nikde nevidím*

---

²⁷⁾ HLAVAČKA, Milan. *Karel Albrecht : Příběh druhého zimního krále*. Praha, 1997, ISBN 80-85770-50-40, s. 73.

syny, stěžoval si Karel VI. To rozladilo zetě, protože se cítil být přehlížen.²⁸⁾ Karel VI., čím dál častěji upadal do letargie, dovedl říši do jejího největšího územního rozsahu, ale poté také k jejímu těžkému úpadku. Prázdna pokladna, dluhy a armáda v rozkladu - v takovém stavu se nacházela habsburská monarchie. *Roční příjmy státu klesly v letech 1735 – 40 ze 40 milionů na 20, státní dluh dosáhl astronomické výše 100 milionů.*²⁹⁾ To nebyly dobré vyhlídky pro následovníka, tím horší pro následovnici.

Dne 20. října náhle zemřel císař Karel VI. bez mužských potomků a panovnické pravomoci přešly v souladu s pragmatickou sankcí na nepřipravenou Marii Terezií, která se ocitla ve velmi obtížném postavení. Na vídeňském dvoře se neměla v nikom velkou politickou oporu, neboť rádci pocházeli převážně z generace Evžena Savojského, který však již bohužel nebyl čtyři roky mezi živými. Jedním z mála, v němž mohla nalézt alespoň trochu opory, byl sekretář říšské tajné rady Johann Christoph Bartenstein. *Tento rozvláčně jednající, tajuplný malý muž s úzkými rty a vystouplýma očima prokazoval však ve složitých situacích odvahu a rozhodnost, což byly vlastnosti, které Marie Terezie v nelehké situaci na počátku své vlády potřebovala víc než cokoli jiného.*³⁰⁾ Z dalších rádců, které „zdědila“ po svém otci, lze jmenovat ministra financí hraběte Stahremberka, státního kancléře hraběte Sinzendorfa, poradce ve vnitropolitických záležitostech Aloise Harracha a jeho bratr Josefa, člena válečné rady. Průměrný věk těchto rádců převyšoval 70 let.

Územní rozsah říše, nad kterým převzala Marie Terezie vládu, byl značný. Soustátí tvořily země Koruny české, země Koruny svatoštěpánské, dědičné země rakouské – Horní a Dolní Rakousy, Korutany, Tyrolsko, Štýrsko, Voralbersko, a Kraňsko, dále s Uhry sousedící Sedmihradsko, Dalmácie, italské državy Toskánsko, Milánsko, Parma a Piacenza a Rakouské Nizozemí. Takto velké území nebylo snadné bránit, čehož si byli vědomi konkurenti hlásící se o část z dědičných zemí Habsburků. Bavorský kurfiřt Karel Albrecht se začal domáhat svých dědičných práv, které odvozoval z testamentů Ferdinanda I z let 1543 a 1546(1547). *Po jistém váhání skutečně počátkem listopadu 1740 předložil kancléř hrabě Sinzendorf vyslancům Ruska, Pruska, Francie, Benátska, Bavorska a papežskému nunciovi originály inkriminovaných listin.*³¹⁾ V originálech se totiž píše o dědění v případě úmrtí synů bez manželských dědiců na rozdíl od Unertlových Dedukcí, kde tento detail chybí. Po

---

²⁸⁾ HERRE, Franz. *Marie Terezie*, Praha, 1996, ISBN80-85946-41-6, s. 27.

²⁹⁾ MAUR, Eduard. *12. 5. 1743 – Marie Terezie. Korunovace na usmířenou*. Praha, 2003, ISBN 80-86515-22-2, s. 16.

³⁰⁾ JANUSOVÁ, Jana. *Marie Terezie*. Karviná, 1995, ISBN 80-85498-30-8, s. 24.

³¹⁾ HLAVAČKA, Milan. *Karel Albrecht : Příběh druhého zimního krále*. Praha, 1997, ISBN 80-85770-50-40, s. 74.

přezkoumání listin museli vyslanci přiznat, že na dokumentu není známka padělání. Smlouva mezi Habsburky a Wittelsbachy o případném vzájemném následnictví se dala vykládat různě. Do sporu o výklad listin se pustilo několik právníků, kteří ale k jednoznačnému závěru nedošli. Francie jednala prozatím s opatrností a podporovala Karla Albrechta pouze finančně. Kardinál Fleury se chtěl zprvu vyhnout dalšímu válečnému konfliktu, který by mohl opět hospodářsky zatížit vlastní zemi.

Smrtí Karla VI. vstal také další problém, kdo bude dalším císařem ve Svaté říši římské. Habsburkové drželi tento titul nepřetržitě již od roku 1438 a nyní se ho museli vzdát, protože za císaře nemohla být zvolena žena. Vídeň podporovala kandidaturu Františka Štěpána Lotrinského, což se přičilo Francii, neboť by se mohl pokusit z této pozice získat zpět Lotrinsko. Vhodnějším kandidátem pro Francii byl Karel Albrecht, jenž měl v podstatě zajištěny tři kurfiřtské hlasy rodinou úmluvou z roku 1724.³²⁾ Svou kandidaturu také zvažoval saský kurfiřt Fridrich August II (August III), ale jeho šance na zvolení byla velmi malá. Ozvaly ojedinelé hlasy konkrétně od Voltaira, Leopolda Dessavského ale i od Podewilse, aby se pruský král pokusil o získání císařského titulu, ale sám Fridrich to zavrhoval s tvrzením o prázdny titul bez autority nestojí.³³⁾ Komu dá svůj kurfiřtský hlas, ještě nebyl rozhodnut.

Na rozdíl od ostatních zájemců o habsburské dědictví, se braniborský kurfiřt a pruský král nezdržoval zdlouhavými diplomatickými jednáními, ale rozhodl se učinit Marii Terezii nabídku. Nabízel spojenectví za postoupení Slezska a odevzdání kurfiřtského hlasu pro Františka Štěpána. Později nabídl odstupné 2 miliony zlatých, byl také ochoten se vzdát práv na Jülich a Berg.³⁴⁾ Mnozí z rádců Marie Terezie jí radili, aby tento návrh přijala, mezi nimi i její manžel František Štěpán, jenž se s Fridrichem II. osobně znal. *Marie Terezie nabídky odmítá.*³⁰⁾ *Celý listopad zasilalo rakouské velvyslanectví v Berlíně poplašné zprávy a varovalo před více než pravděpodobným vypuknutím války.*³⁵⁾ Rakouský vyslanec markýz Botta varoval pruského krále před tažením do Slezska, ale Fridrich byl již rozhodnut pro vojenské obsazení. Jeho vojska stála v půli prosince 1740 na hranicích Slezska.

Dne 13. prosince 1740 opustil Fridrich II. Berlín a připojil se ke svému vojsku, nad kterým převzal osobně nevyšší velení. O tři dny později překročila jeho armáda o síle osmadvaceti tisíc mužů hranice a začala obsazovat Slezsko. Vídeň byla nemile překvapena agresí pruského

---

³²⁾ HLAVÁČKA, Milan. *Karel Albrecht : Příběh druhého zimního krále*. Praha, 1997, ISBN 80-85770-50-40, s. 78.

³³⁾ STELLNER, František. *Fridrich veliký*. Praha, 1998, ISBN 80-85846-10-1, s. 134.

³⁴⁾ GOLL, Jaroslav. *Válka o země Koruny české (1740 – 1742) I*. Praha, 1915, s. 20.

³⁰⁾ RICHTER, Karel. *Třeba i železem a krví: Prusko-rakouské války 1740 – 1866*. Praha, 2007, ISBN 978-80-87027-29-5, s.40.

³⁵⁾ STELLNER, František. *Fridrich veliký*, Praha, 1998, ISBN 80-85846-10-1, s. 125.

krále, neboť válečné tažení v pozdním zimním čase se nepředpokládalo. Zprávy o náladách ve Slezsku nenasvědčovaly jeho ohrožení, počátkem listopadu píše místodržící Jan Antonín Schaffgotsch: „*Co se týče zahraničí, jsme rovněž klidné mysli, jelikož se nelze obávat žádné agrese. Brzké shromáždění silného vojska je rovněž nepravděpodobné a slabších se rozhodně nemusíme bát, ani o nich zatím neslyšíme, a jistě bychom nezanedbali se statečně bránit.*“³⁶⁾ Rakouské jednotky tak ve Slezsku čítaly jen několik pluků, které početně nepřekročily ani 10 tisíc. Zábor proběhl v rychlosti, protože jediné co bránilo postupu byl špatný stav komunikací a počasí. Fridrich se nezdržoval dobýváním pevností nechal je oblehnout a hlavní voj pokračoval v záboru. Oblehnuta tak byla pevnost Hlohov, Břeh a nejdůležitější pevnost Nysa. V prvních dnech roku 1741 vkročil pruský král do Vratislavy, která otevřela své brány pouze za příslib neutrality. Počátkem nového roku rozkázal Fridrich vytlačit zbytky rakouských jednotek z území Slezska. *Rozděлил armádu na dvě části. Sám se vydal proti proudu Odry a 8. ledna donutil malou pevnost Ohlau kapitulovat. Schwerinův sbor pročešával podhůří pohraničních hor.*³⁷⁾ Pruská armáda kontrolovala celé Slezsko až po Jablunkovský průsmyk, úkol se zdál být splněn. Fridrich II. tak nechal své vojska v zimních kvartýrech, vrchní velení předal Schwerinovi a na konci ledna odjel do Berlína. Slezské obyvatelstvo tvořili většinou protestanti, tito vítali protestantského krále jako osvoboditele od katolické nadvlády Habsburků. Menšinový katolíci se drželi zpět nebo se snažili zachovat loajalitu, také drželi většinu míst ve správních úřadech, rozpuštěním toho nejvyššího Oberamtu de facto přestala habsburská fungovat. Král Fridrich si byl vědom, že si obsazované území chce trvale ponechat, přikázal tedy vojákům, aby se k obyvatelům Slezska chovali ohleduplně a nehodlal strpět jakékoli násilí.

Fridrich II. tentokrát i po záboru Slezska zopakoval nabídku k dobrovolnému odstoupení, ale Marie Terezie se nechtěla se ztrátou území smířit. *Celé tři dny, od 3. do 5. ledna 1741, se ministři v přítomnosti královny a arcivévodý zdlouhavě radili, jak se postavit k Fridrichovým návrhům.*³⁸⁾ Přistoupit na podmínky pruského krále by znamenalo porušení nedělitelnosti monarchie tedy jedné z hlavních tezí pragmatické sankce. Ve Vídni se snažil prosadit pruský velvyslanec Gotter přijetí návrhu svého krále, ve svých jednáních neuspěl. Marie Terezie s konečnou platností odmítla pruskou nabídku pomoci.³⁹⁾

---

³⁶⁾ MAŤA, Petr. Přežilé časy a rakouský šlendrián? Slezsko a habsburská monarchie na sklonku společných dějin. In: *Dějiny a současnost*, č. 5. Praha, 2009, ISSN 0418-5129, s. 36.

³⁷⁾ STELLNER, František. *Fridrich veliký*. Praha, 1998, ISBN 80-85846-10-1, s. 129.

³⁸⁾ RICHTER, Karel. *Třeba i železem a krví: Prusko-rakouské války 1740 – 1866*. Praha, 2007, ISBN 978-80-87027-29-5, s.43.

³⁹⁾ RIEDER, Heinz. *Marie Terezie: Osudová hodina Habsburků*. Praha, 2004, ISBN 80-7202-160-5, s. 34 – 35.

Pruský vpád do Slezska překvapil Evropu, která byla zaskočena odvahou mladého krále, svým úspěchem urychlil tvorbu protihabsburské koalice. V první polovině roku se rozběhla četná jednání. Marie Terezie zjistila, že nemůže na nikoho příliš spoléhat jen na sebe a energicky vzala do rukou otěže státu. V jistém smyslu se byli Marie Terezie a Fridrich II. podobní, ač se z nich stali zapřísáhlí nepřátelé, oba nenechávali moc často za sebe rozhodovat ostatní, naopak si nechávali poslední slovo. Fridrich začal jednat se Saskem, snažil se zjistit jeho stanovisko k nastalé situaci. Prostřednictvím svého vyslance v Drážďanech vyvíjel nátlak, ale Sasko se neodhodlalo k jednoznačné odpovědi s odkazem případnou reakci z Ruska. Fridrich však pociťoval k svému jižnímu sousedu nedůvěru, věděl, že současně vyjednává s Vídní a vyčkává jak se jednání vyvinou.⁴⁰⁾

S příchodem jara se přibližovalo období vojenských tažení. Rakouské jednotky pod velením generála Browna se stáhly přes Opavu k Olomouci, kde generál Wilhelm Reinhard hrabě Neipperg soustřeďoval síly k protiúderu do Slezska, kde stále zůstaly pevnosti Nysa, Břeh a Hlohov jako ojedinělé ostrůvky odporu. *V březnu se pruským jednotkám v čele s Leopoldem Maxmiliánem Dessavským podařilo nočním útokem a za použití žebříků Hlohov dobýt.*⁴¹⁾ Přesun Neippergova vojska proběhl koncem března, od Olomouce vyrazilo přes Bruntál a Zlaté Hory. Před ním se zde v polovině března ukázal pruský generál-major Jeetz, který se pokusil vypálit Zlaté Hory a Janov, narazil tu ale na odpor místních obyvatel.⁴²⁾ Král Fridrich, který se již nacházel zpět Slezsku, se začal obávat, že rakouské jednotky budou usilovat vymanění Nisy z obklíčení. Schylovalo se k bitvě, té však prozatím bránilo počasí, hustá mlha a sněžení znemožňovala manévrování. Rakouská armáda směřovala k Břehu a Fridrich začal připravovat na svou první polní bitvu. Hlavní síly se střetly 10. dubna 1741 u Molvic. Rakouská jízda nastoupila do útoku proti pruskému dělostřelectvu a utkala s nepřátelskou jízdou, ta však silný úder nezachytila a zakolísala, v nastalém zmatku se zdálo, že je bitva pro Fridricha téměř ztracena. Schwerin poslal svého panovníka z bojiště, aby v případě porážky nebyl zajat. Ohromující kázeň, vojenský dril pruské pěchoty a Schwerinova houževnatost však slavila vítězství. Fridrich, který narazil v Opoli na rakouskou posádku, dostal zprávu o vítězné bitvě, se rozhodl vrátit na bojiště. „*Chci být u svých statečných vojáků.*“⁴³⁾ Zanedlouho se podařilo dobýt i pevnost Břeh, v rakouských rukách zbyla poslední pevnost Nysa.

⁴⁰⁾ GOLL, Jaroslav. *Válka o země Koruny české (1740 – 1742) I.* Praha, 1915, s. 44 - 47.

⁴¹⁾ STELLNER, František. *Fridrich veliký.* Praha, 1998, ISBN 80-85846-10-1, s. 130.

⁴²⁾ GAWRECKI a kol. *Dějiny Českého Slezska 1740-2000. I.* Opava, 2003, ISBN 80-7248-226-2, s. 50.

⁴³⁾ RICHTER, Karel. *Třeba i železem a krví: Prusko-rakouské války 1740 – 1866.* Praha, 2007, ISBN 978-80-87027-29-5, s. 48.

Bitva u Molvic měla dalekosáhle politické důsledky.⁴⁴⁾ Uspíšila diplomatická jednání v neprospěch Marie Terezie a odradila její potenciální spojence. Ve Francii se prosadila válečná strana podporující Bavorsko, v čele jednání stanul Charles-Louis Fouquet hrabě de Belle-Isle, vnuk bývalého ministra financí Ludvíka XIV., Fouquet tehdy doplatil na napodobování životního stylu „krále Slunce“, upadl v jeho nemilost a byl dokonce života vězněn. Jeho vnuk vynikl především na poli diplomatickém, když se mu podařilo dojednat řadu smluv namířených proti habsburské monarchii. *První ze smluv, které se podařilo vyjednat Belle-Islovi, byla bavorsko-španělská smlouva z 28. května, již se Španělsko zavázalo poskytnout Bavorsku významnou finanční pomoc.*⁴⁵⁾ Další smlouvy následovaly, 5. června podepsal prusko-francouzskou defenzivní smlouvu Fridrich II. Do formující koalice se přidalo Sasko, které původně v Drážďanech podepsalo preliminární smlouvu s Rakouskem, ale k její akceptaci již nedošlo. Sasko mělo značné požadavky na území, tudíž jednání se dosti protáhlo a preliminární smlouva s Bavorskem byla podepsána 19. září 1741. Tak zvaná „traité de partage“ rozhodla o rozdělení rakouského dědictví mezi saského a bavorského kurfiřta. Karel Albrecht měl získat Horní Rakousy, Tyrolsko, Voralbersko, Přední Rakousy, Čechy s královskou korunou, zatímco Fridrich August dostat Moravu s novým královským titulem, část Horního Slezska, pruh dolnorakouského území sousedící s Moravou. Smlouva byla ratifikována až polovině října.⁴⁶⁾ Garanci této smlouvy měla zajistit Francie s Pruskem, zatímco Francie nečinila překážky, Prusko si nově nárokovalo Kladsko a pevnost Nysu.⁴⁷⁾ Kladsko tedy bylo nově vyvázáno z království Českého (stejně jako Slezsko), o čemž uzavřeli 4. listopadu kurfiřti bavorský a braniborský novou smlouvu. Smlouva byla tedy ratifikována a podle ní by Marii Terezii pouze zbyly pouze Dolní Rakousy a Uhry. Zbývá jen dodat, že Rakouské Nizozemí si nárokovala Francie a italské državy španělští Bourboni. Za podpory francouzské diplomacie se tak vytváří protirakouská koalice.⁴⁸⁾ Poslední spojencem byla Anglie, ale ta plánovala Habsburkovně pomoc pouze finanční a diplomatickou. Snažila se dotlačit Marii Terezii k míru s Fridrichem II., anglický král měl obavu, že by proti jeho Hanoverské državě vojensky vystoupit Francouzi s pruskou pomocí. Jediná mocnost, která se v této době v Evropě otevřeně neangažovala bylo Rusko. *Carevna Anna zemřela tři dny před Karlem VI. a na trůn usedl dvouměsíční Ivan VI. a s ním slabé a rozpolcené regentství.*⁴⁹⁾

⁴⁴⁾ MAUR, Eduard. *12. 5. 1743 – Marie Terezie: Korunovace na usmířenou*. Praha, 2003, ISBN 80-86515-22-2, s. 24.

⁴⁵⁾ tamtéž, s. 25.

⁴⁶⁾ tamtéž, s. 26.

⁴⁷⁾ GOLL, Jaroslav. *Válka o země Koruny české (1740 – 1742) I*. Praha, 1915, s. 87.

⁴⁸⁾ VEBER, Václav a kol. *Dějiny Rakouska*. Praha, 2002, ISBN 80-7106-491-2, s. 336.

⁴⁹⁾ BLACK, Jeremy. *Evropa osmnáctého století*. Praha, 2003, ISBN 80-7021-376-0, s. 322.

Marii Terezii se mezitím 13. března 1741 narodil následník a čekala ji cesta na uherský korunovační sněm. Do Prešpurku se vypravila v půli června na lodích po řece Dunaj. Dne 20 června připlula s doprovodem za výstřelů z děl do místa konání sněmu, jež byl pro ni poslední nadějí. Uherští magnáti se nyní mohli odtrhnout se od habsburské monarchie, ale opravdu to chtěli? Mnozí volali po osvobození od habsburského jha, které je neustále utlačuje. Tuto opozici tvořili tzv. kuruci, nespokojení s vládnoucí dynastií, jež jim upírá svobodná stará práva. Naopak tzv. labanci viděli v Habsburcích sílu ochraňující je před vpády Turků a ochránce křesťanské víry. Také panovala obava, že samostatné Uhry by měli problém se ubránit proti cizím vpádům a mohli by tedy skončit pod jinou nadvládou.⁵⁰⁾ Nakonec tedy zvítězil kompromis. Po slavnostním příjezdu a uvítání v ulicích Prešpurku Marie Terezie pronáší slavnostní projev v uherském úředním jazyce latině. Složitá jednání před korunovací stanovila posílení samostatnosti země svatoštěpánské koruny, odmítnutí Františka Štěpána jako spoluvládce, ale podporu v boji o dědictví po Karlu VI. Po té se již mohla soustředit na korunovační obřad, i když jí kalilo radost, že manžel musí sledovat ceremoniál jen z povzdálí jako soukromá osoba. Nakonec chmury zahnalý špalíry jásajících lidí provolávajících mladé královně slávu. *Ve svatomartinském dómu složila v pokleku před uherským primasem, hrabětem Emmerichem Esterházym, korunovační přísahu.*⁵¹⁾ Do korunovačního ceremoniálu patřila také tradiční jízda nového panovníka. Mladá panovnice se kvůli tomu musela naučit jezdit na koni. Obřad spočíval na vyjetí na koni za město na navršený pahorek a ukázat taseným královským mečem do všech světových stran na znamení, že je připravena bránit království proti nepřátelům, ať by přišli z kterékoliv strany. Nebezpečí bylo již za dveřmi, do Prešpurku přicházely špatné zprávy o důsledcích porážky u Molvic. Anglický vyslanec Thomas Robinson snažil přesvědčit k míru s Pruskem nejprve Františka Štěpána, protože Marie Terezie neměla k vyslanci dobrý osobní vztah, ale zatím anglický plán neprosadil.

Karel Albrecht zahájil válečnou kampaň, když 31. července 1741 obsadil Istí biskupský Pasov a otevřel si cestu do Horních Rakous. Další postup bavorského kurfiřta se prozatím zastavil, neboť měl již od počátku problém s nasazením vlastních vojsk, mimo své hranice mohl nasadit pouze 10 000 vojáků. Francouzské subsidie nedostačovali, a tak byl nucen Karel Albrecht vypsát mimořádné dávky.⁵²⁾ Problémy s počtem armády měli také Francouzi, zatímco Belle-Isle by rád viděl 140 000 vojáků, ale kardinál Fleury mu povolil polovinu. Společný francouzsko-bavorský plán počítal s obsazením Horních a Dolních Rakous a

⁵⁰⁾ více o uherských postojích TAPIÉ, Victor-Louis. *Marie Terezie a Evropa*. Praha, 1997, ISBN 80-204-0616-6, s. 68 – 72.

⁵¹⁾ RIEDER, Heinz. *Marie Terezie: Osudová hodina Habsburků*. Praha, 2004, ISBN 80-7202-160-5, s. 38.

⁵²⁾ HLAVÁČKA, Milan. *Karel Albrecht : Příběh druhého zimního krále*. Praha, 1997, ISBN 80-85770-50-40, s. 83.

následně Čech, k čemuž 11. září nastoupila bavorská armáda posílena o francouzské pomocné sbory. Tato armáda byla oficiálně pod velením Karla Albrechta, ale ve skutečnosti jim velel maršál Belle-Isle. Ve stejné době předstupovala Marie Terezie před uherský sněm, kde žádala o konkrétní vojenskou pomoc. Tu ji nakonec za četné ústupky přislíbili, ale ze stotisícového vojska nakonec do bojů zasáhla necelá polovina, uherské pluky mohly zasáhnout nejdříve v roce 1742, po dlouhé době byl obsazen úřad palatina, do něhož sněm zvolil Jana hraběte Pálffyho, katolíka podporujícího názorově Marii Terezii a zaujímajícího významné místo mezi zemskými magnáty.

Uherská královna musela také reagovat na horšící se vojenskou situaci. Po neúspěšném pokusu Rakušanů získat do své moci Vratislav, následovalo zrušení neutrality města a 10. srpna 1741 ho obsadil Schwerin. Neipperg se pokusil o výpad proti Svídnici, ale byl odražen a Prusové se naopak odhodlali dobýt Nysu rovněž neúspěšně. Fridrich tak začal tlačit na spojence, aby podnikly tažení.⁵³⁾ Pruská diplomacie opět mlžila, na jednu stranu se snažila podpořit bavorského kurfiřta v tažení na Vídeň, ale zároveň se snažil dojednat s Marií Terezií mír. Nyní se pro toto řešení naskytla vhodná situace, protože se do habsburské monarchie hrnula bavorsko-francouzská armáda. V té době se Marie Terezie s těžkým srdcem odhodlala vzdát se prozatím Slezska. Začala tak prusko-rakouská jednání zprostředkovaná lordem Hyndfordem. Fridrich se ale tentokrát nárokoval větší část Slezska včetně pevnosti Nysy a Kladska, Marie Terezie na oplátku požadovala pomoc proti jejím soupeřům, po měsíčním jednání ji nakonec nezbylo jiné řešení než ustupovat. Vyjednávání na rakouské straně vedl Neipperg jenže vyhlídky na uzavření trvalého míru nebo jen separátního brzy rozplynuly. Marie Terezie tedy nabádala Neipperga, aby se alespoň snažil závěrečná jednání protahovat.⁵⁴⁾ Monarchie však čelila tlaku tří armád, v září vstoupilo do války také po dlouhém váhání Sasko, a tak dne 9. října uzavřena konvence v Kleine Schnellendorfu. *Prusko získalo Dolní Slezsko a obě strany se zavázaly k příměří. Pevnost Nysa měla kapitulovat až po určité době zdánlivého obléhání.*⁵⁵⁾ Dohoda ze Schnellendorfu slibovala základ pro budoucí separátní mír, ale také uvolnila Neippergovo vojsko vázané boji s Prusy ve Slezsku.

Dne 15. září již stála bavorsko-francouzská vojska v Linci, kde si nechal holdovat od hornorakouských stavů, mezi nimiž však chyběla většina významných rodů. Postup pokračoval podél Dunaje bez vojenského odporu, mezi Lincem a Vídní neoperovaly žádné odporu schopné rakouské jednotky, a tak narůstala obava z oblehnutí Vídně. Fridrich radil

⁵³⁾ STELLNER, František. *Fridrich velíký*. Praha, 1998, ISBN 80-85846-10-1, s. 139.

⁵⁴⁾ GOLL, Jaroslav. *Válka o země Koruny české (1740 – 1742) I.*, Praha, 1915, s. 124.

⁵⁵⁾ STELLNER, František. Pruské nároky na slezská knížectví a válka o rakouské dědictví. In: Lenka Bobková (ed.). *Ve znamení zemi Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, Csc.* Praha, 2006, s. 177.

svému spojenci táhnout na Vídeň, sledoval tím spíše svůj záměr, protože na pomoc Vídní táhl Neipperg a proti pruským zbraním tedy českomoravské hranice téměř nikdo nebránil. Karel Albrecht se však raději soustředil na svůj díl z rakouského dědictví, což byl především královský titul v Čechách, i když ho vidina dobytí sídelního města habsburské monarchie lákala. Proti tažení mluvilo také dost faktorů, Francouzi měli instrukce pokračovat do Čech, ale předně Karel Albrecht neměl dělostřelectvo k obléhání. Ve Vídni se reálně obávali příchodu nepřítele, a tak se dvůr v čele s Marií Terezií raději z města vzdálil do Uher a případnou obranou byl pověřen hrabě Ludvík Andreas Khevenhüller, jemuž přibyl po neúspěších na slezských bojištích major František Trenk se svými třemi sty pandury.⁵⁶⁾ V Dolním Rakousku se bavorsko-francouzským jednotkám nedařilo tolik, vládly zde silné protifrancouzské nálady, což se projevilo také odepřením holdu a také zničením dunajského mostu u Ybbsu.⁵⁷⁾ Vojska Karla Albrechta se dostala k Sankt Pöltenu pouhých 70 km od Vídně, ale k úlevě jejich obyvatel odtud postup směřoval do Čech.

Koncem října zahájili bavorsko-francouzské jednotky postup směrem Kremže – Vyšší Brod a 8. listopadu stanuly v Českých Budějovicích, kde dal Karel Albrecht vydat tiskem Manifest adresovaný obyvatelům. V Manifestu stojí, že bavorský kurfiřt ani jeho doprovázející vojska spojenců nepřicházejí jako nepřátelé.⁵⁸⁾ Do Čech vstoupili i další vojska, od severozápadu se začali přibližovat Sasové a na severovýchodě porušil smluvené podmínky ze Schnellendorfu pruský král. Nedodržel úmluvu o přezimování svých vojáků ve Slezsku, na místo toho obsadil již na konci října Kladsko a dále se vrhnul do Polabí, kde nechal pruské pluky přezimovat na cizí útraty. Karel Albrecht pospíchal ku Praze, kterou hájila slabá posádka o síle 2 500 mužů pod velením Georgie B. Ogilvyho, ten naléhal na posílení obrany, ale rakouská vojska pod velením Františka Štěpána se jen pozvolna přeskupovala na Moravě a v jižních Čechách. Rakušanům se sice podařilo odříznout útočníky od jejich základen, ale možnost zabránit oblehnutí Prahy prováhali. Od Lovosic se přiblížily oddíly saského kurfiřta pod velením hraběte Fridricha Augusta Rutowského. Karel Albrecht si 20. listopadu 1741 zřídil hlavní stan symbolicky na Bílé hoře. Ogilvymu byla nabídnuto, aby dobrovolně vydal město, to však dvakrát odmítl. Následoval tedy útok na město, který začal po půlnoci 26. listopadu. Předstíraný útok na Strahovskou bránu měl přilákat pozornost pražských obránců. Karel Albrecht si o útoku poznamenal: „Útok byl veden na čtyři místa současně a předstírané

⁵⁶⁾ VYHLÍDAL, Zdeněk. *Pandur Trenk*. Olomouc, 2001, ISBN 80-7198-514-7, s. 63

⁵⁷⁾ HLAVAČKA, Milan. *Karel Albrecht : Příběh druhého zimního krále*. Praha, 1997, ISBN 80-85770-50-40, s. 86.

⁵⁸⁾ BĚLINA, Pavel - KAŠE, Jiří - KUČERA, Jan P. *Velké dějiny zemí Koruny české. X. svazek 1740-1792*. Praha-Litomyšl, 2001, ISBN 80-7185-384-4, s. 20

*útoky na dvou z nich nás přivedly k úspěchu.*⁵⁹⁾ Sasové dobyli Malou Stranu a Francouzi pod velením Mořice Saského Nové Město. Bavorský kurfiřt vjel do města 27. listopadu, zúčastnil se oslavné mše v katedrále sv. Víta a usadil na Pražském Hradě. Dne 7. prosince 1741 se Karel Albrecht nechal prohlásit českým králem Karlem III., královský herold provolával text patentu na pražských náměstích. Následovalo jednání s českými stavy o uznání nového panovníka, čehož bylo vcelku rychle dosaženo. Náklonností k novému králi se netajil probavorsky smýšlející arcibiskup Jan Mořic hrabě z Manderscheidu, jenž sloužil slavnostní mši a pořádal také hostinu pro krále. Karel Albrecht musel oželet slavnosti korunovační, neboť české korunovační klenoty dlely ve Vídni, vyžadoval však hold od českých stavů, první příležitost k složení holdu a slavnostního slibu věrnosti měli 19. prosince, kdy jim byl přečten konvokační patent. Další termíny ke složení přísahy byly určeny na 8. ledna a 8. února 1742. Ve třech stanovených termínech novému králi holdovalo 82% zástupců šlechtických rodů z Čech a zplnomocněnci dalších 4,5 % rodů.⁶⁰⁾ V Čechách ustavil Karel Albrecht novou zemskou správu za pomoci svého místokancléře barona Franze André von Praidlohn a rytíře Jana Kryštofa Dohalského z Dohalic. Potvrdil většinu úřadů dle místních zemských zvyklostí, kde dosadil z části nové členy a z části potvrdil staré, ale zřídil také nový správní úřad čítající sedm členů, nazvaný dvorská deputace. Tento orgán, který se stal ekvivalentem místodržitelství, vedl Filip Krakovský hrabě z Kolovrat, dalšími členy byli Rudolf Chotek, František Buquoy, rytíř Bořek Dohalský, hrabě Heřman Černín, svobodný pán Maxmilian Bechyně za Lažan a rytíř Václav Údrčský z Údrče.⁶¹⁾ Avšak česká správa měla jen malý podíl na rozhodování, ten hlavní díl drželi Francouzi, a ti si vymínili vypsání mimořádných daní v hodnotě 6 milionů zlatých, ačkoli se proti rozhodnutí Karel Albrecht stavěl odmítavě, byl v tomto ohledu podřízen maršálu Belle-Isle.

Marie Terezie se po dobytí Prahy nacházela v zoufalé situaci, vždyť z otcova dědictví měli její nepřátelé v držení Horní a část Dolních Rakous, Čechy a Slezsko. Krátce po dobytí Čech píše nejvyššímu kancléři Království českého Filipu hraběti Kinskému: *„Nyní ... přišel okamžik, kdy je třeba ukázat odvahu, kdy je třeba bránit vlast a královnu, neboť bez vlasti bych byla jen chudou kněžnou. Je mým rozhodnutím vsadit vše do hry, aby byly zachráněny Čechy. Z toho musíte vycházet při svých rozhodnutích. Všichni moji páni, všichni Uhři, by*

---

⁵⁹⁾ HLAVÁČKA, Milan. *Karel Albrecht : Příběh druhého zimního krále*. Praha, 1997, ISBN 80-85770-50-40, s. 91.

⁶⁰⁾ BĚLINA, Pavel - KAŠE, Jiří - KUČERA, Jan P. *Velké dějiny zemí Koruny české. X. svazek 1740-1792*. Praha-Litomyšl, 2001, ISBN 80-7185-384-4, s. 20

⁶¹⁾ HLAVÁČKA, Milan. *Karel Albrecht : Příběh druhého zimního krále*. Praha, 1997, ISBN 80-85770-50-40, s. 103.

museli být zničeni předtím, než něco odstoupím. Nastala kritická chvíle.“⁶²⁾ Naštěstí se ale v pravý čas dalo do pohybu rakouské vojsko. Vojenské operace řídí z pověření Marie Terezie tentokrát schopný hrabě Khevenhüller, jenž 20. prosince 1741 opustil s vojskem Vídeň. Ke konci měsíce prosince překročily rakouské síly řeku Enži a vzápětí oblehly Linec. Předvoj Khevenhülerovy armády tvořili panduři Františka Trenka, kteří naháněli nepříteli svými kousky hrůzu. Trenk byl cíleně posílán na problematické úseky fronty, neboť záškodnickým bojem sklízel úspěch. Neváhal se vrhnout proti přesile ve městě Steyer, odkud vyhnal početnější bavorskou posádku.⁶³⁾ Linec padl zpět do rakouských rukou 24. ledna 1742 a do konce měsíce se podařilo vyhnat bavorsko-francouzské jednotky z Horních Rakous. Ještě lednu Khevenhüllerovo vojsko dobylo pevnost Brunau na Innu a začalo pronikat do Bavorska, právě v době, kdy se chystal Karel Albrecht na císařskou korunovaci do Frankfurtu nad Mohanem, kde jej kurfiřtští volitelé jednohlasně zvolili 24. ledna za císaře Karla VII. Dne 12. února, kdy proběhla císařská korunovace, nemohl být nový císař šťasten, trpěl bolestivou nemocí kostí (dnou) a Mnichov, sídelní město jeho rodové državy se právě v tento den padlo do rukou rakouské armády. Karel Albrecht se nacházel v situaci jako jeho otec Maxmilián Emanuel za války o španělské dědictví. Po Frankfurtu začal údajně kolovat vtíp o Karlu VII., nový římskoněmecký císař nechal prý razit mince, na jejichž přední straně je spodobněn jako kurfiřt, na zadní pak jako císař. Na přední straně byl nápis „*Aut Caesar aut nihil*“ (*Bud' císař, nebo nic*), na zadní pak „*Et Caesar et nihil*“ (*I císař i nic*).⁶⁴⁾

V Čechách došlo k výměně vrchního velitele francouzské armády, když císařskou volbou zainteresovaný Belle-Isle předal velení maršálu Fracoisovi Maria de Broglie. Také František Štěpán rezignoval na svoji funkci a předal ji svému bratrovi Karlovi Lotrinskému. Zatímco se úspěšně probíjela Khevenhüllerova vojska směrem k Bavorsku, převzali v Čechách a na Moravě bojovou iniciativu Prusové. Již na konci roku 1741 pronikali přes hranice stanovené příměřím, obsadili 19. prosince Opavu, když donutili rakouskou posádku poručíka Levriera ke kapitulaci, o den později padl Bruntál a 27. prosince byl dobyt Olomouc, kam dorazil osobně Fridrich II. 28. ledna 1742.⁶⁵⁾ Na Moravě se drželo pouze Brno, i přes Fridrichovu snahu se ho nepodařilo dobýt ani pozdější blokádou vyhladovět. Pruský král prosadil svůj názor na kooperaci spojenců na Moravě, přičemž velení ponechal v pruských rukou. Krytí boku společné armády ponechal na Sasech, protože se mělo tímto plánem dopomoci saskému kurfiřtovi proniknout na Moravu. Skutečným panem Moravy byl stále Fridrich II., který 4.

⁶²⁾ SKŘIVAN, Aleš. *Války o rakouské dědictví, 1740-1748*. Historický obzor [cit. 2010 – 02 – 02] URL: <<http://obzor.hyperlink.cz/HO200112.HTM>>.

⁶³⁾ VYHLÍDAL, Zdeněk. *Pandur Trenk*. Olomouc, 2001, ISBN 80-7198-514-7, s. 64.

⁶⁴⁾ RIEDER, Heinz. *Marie Terezie: Osudová hodina Habsburků*. Praha, 2004, ISBN 80-7202-160-5, s. 48.

⁶⁵⁾ GAWRECKI a kol. *Dějiny Českého Slezska 1740-2000. I*. Opava, 2003, ISBN 80-7248-226-2, s. 51.

února obsadil Uherské Hradiště. Sasko-francouzská vojska obsadila Německý Brod a 9. února se spojila s Prusy u Velké Bíteše a 15. února spojená vojska získala Jihlavu.⁶⁶⁾ Když se objevil pruský král 20. února ve Znojmě, začala bít Marie Terezie na poplach, protože opět hrozil vpád do Rakous a potažmo do Vídně. Žádala posílení vojska v Čechách Khevenhüllera, který však jejím návrhem nebyl nijak nadšen, nakonec po urgování žádosti poskytl sbor generála hraběte Mercyho d'Argentau. Prusové pronikali do Dolního Rakouska, kde se dostali až Oberhollabrunu a husaři byli spatřeni v blízkosti Stockerau, tedy na 20 km od Vídně.⁶⁷⁾ Fridrich však nedisponoval takovou silou, aby mohl město oblehnout, v obsazeném území trpělo obyvatelstvo nařízenými rekvizicemi. *V kritické situaci vydala panovnice 16. února 1742 výzvy k Hanákům a Valachům k obraně země, byly jim slibovány různé materiální výhody, svobodná volba velitelů, ponechání kořisti atd.*⁶⁸⁾ Výraznějších úspěchů však nedosáhli a většina jich byla vzápětí rozprášena. František Lotrinský se pokusil o vyjednání míru ale podmínky předložené vyslanci byly nepřijatelné. Fridrich tentokrát požadoval Čechy pro Bavorsko a Moravu pro Sasko, sám žádal Dolní Slezsko a Kladsko. V březnu se Fridrich stahoval od Znojma do Židlochovic. Viděl, že se Francouzi v Čechách nevyvíjí žádnou bojovou činnost, naopak se obával spojení rakouských armád. Karel Lotrinský však neoplýval iniciativou, do té ho musela tlačit sama panovnice, na Moravu už směřovala pomoc z Uher. Po marném obléhání Brna se Fridrich rozhodl stáhnout z Moravy na severovýchod Čech. V dubnu dala do konečné pohybu armáda prince Karla, která se přesunula z jižních Čech přes Znojmo na Moravu, kterou postupně obsadit, ale do žádné větší bitvy se nehnal, natož aby se snažil pronásledovat ustupující Prusy. Fridrich se usadil 16. dubna v Chrudimi a díky liknavosti postupu svého soupeře mohl seskupit silné vojsko. Teprve 28. dubna se vydalo rakouské vojsko z Moravy do Čech.⁶⁹⁾

Prusové se rozložili mezi Kutnou Horou a Čáslaví posílení ještě o vojsko prince Dessavského, které se připojilo k hlavnímu voji 15. května. Vrchní velení zformované armády přebral od „starého Dessavana“ Fridrich a 17. května se střetnul s Karlem Lotrinským u vesnice Chotusice nedaleko Čáslavi. Bitva začala po osmé hodině ranní, pruské jezdectvo generála Buddenbrocka zaútočilo na Rakušany. Buddenbrock postupoval, vzdálil se však od hlavních sil, které se střetly s postupující rakouskou pěchotou.⁷⁰⁾ Maršál Königsegg

⁶⁶⁾ MAUR, Eduard. *12. 5. 1743 – Marie Terezie: Korunovace na usmířenou*. Praha, 2003, ISBN 80-86515-22-2, s. 40.

⁶⁷⁾ RICHTER, Karel. *Třeba i železem a krví: Prusko-rakouské války 1740 – 1866*. Praha, 2007, ISBN 978-80-87027-29-5, s. 54.

⁶⁸⁾ GAWRECKI a kol. *Dějiny Českého Slezska 1740-2000. I*. Opava, 2003, ISBN 80-7248-226-2, s. 51.

⁶⁹⁾ MAUR, Eduard. *12. 5. 1743 – Marie Terezi: Korunovace na usmířenou*. Praha, 2003, ISBN 80-86515-22-2, s. 42.

⁷⁰⁾ STELLNER, František. *Fridrich veliký*. Praha, 1998, ISBN 80-85846-10-1, s. 147.

zaznamenává v počátku úspěch proti pruským jednotkám Leopolda Dessavského, který je nucen vyklidit hořící Chotusice, kam napochodovala rakouská pěchota.⁷¹⁾ V půl jedenácté se do útoku vrhlo pravé křídlo pruské pěchoty a ztrhlo vítězství na pruskou stranu, po jedenácté rakouské vojsko ustupuje zpět k Čáslavi. V bitvě se utkaly zhruba stejně silné armády, převaha Prusů se ukázala především v dělostřelectvu. Ztráty na obou stranách byly citelné, Rakušané přišli asi o 6300 mužů a Prusové o 4800 vojáků.

Důsledky bitvy u Chotusic se ukázaly mít větší vliv na diplomatickém poli než na válečném, obě strany se zdály nyní přístupnější k míru. *Anglie, kde se po pádu ministerského předsedy Roberta Walpola dostala k moci válečná strana, si další prodlužování konfliktu nepřála, neboť chtěla, aby rakouská vojska naplno zasáhla proti Francouzům a Bavorům.*⁷²⁾ Prostřednictvím anglického vyslance Hynlorda uzavřela Marie Terezie 11. června 1742 předběžný mír ve Vratislavi. Prusko získalo Horní a Dolní Slezsko a Kladsko.⁷³⁾ Snaha získat část severovýchodních Čech vyšla tedy na prázdno a také Opava, Těšínsko a Krnovsko zůstalo součástí monarchie. Vratislavský mír byl potvrzen 28. července uzavřením mírové smlouvy v Berlíně, která ukončila první slezskou válku. Fridrich tak definitivně získal území o velikosti 77 000 km² a také 1,5 milionu obyvatel, čímž rozšířil své daňové příjmy. Marie Terezie si uvolnila ruce k vyhnání Francouzů a Bavorů z Čech, ale zaplatila to velkou obětí.

3.2. Druhá slezská válka

Diplomatické a vojenské úspěchy „pragmatické aliance“ vyvolaly obavy u pruského krále Fridricha, který se začal obávat o Slezsko. Počátkem června 1744 obnovil spojeneckou smlouvu s Francií a v srpnu přešel k preventivnímu útoku směřovanému do Čech, tímto vpádem začala druhá slezská válka. Fridrichova vojska se dala na pochod třemi směry. Jeden směřoval přes Slezsko, dva táhly přes území Saska, k velké nelibosti saského kurfiřta a polského krále Augusta.⁷⁴⁾ Čechy tentokrát neměl kdo bránit, protože armády Marie Terezie zaměstnávaly operace v severní Itálii a v horním Porýní, Fridrichovo tažení tak nemohlo žádné vojsko zadržet. Expanzí měl získat další území na úkor Marie Terezie, o které již jednou usiloval. Osmdesátitisícová pruská armáda překročila 15. srpna hranice Čech u Petrovic, Hrádku nad Nisou a Broumova. Sbory pod velením Fridricha II., Leopolda Dessavského a maršála Schwerina se měly spojit u Prahy. Většina rakouských jednotek se

⁷¹⁾ RICHTER, Karel. *Třeba i železem a krví: Prusko-rakouské války 1740 – 1866*. Praha, 2007, ISBN 978-80-87027-29-5, s. 57.

⁷²⁾ TAPIÉ, Victor-Louis. *Marie Terezie a Evropa*. Praha, 1997, ISBN 80-204-0616-6, s. 81.

⁷³⁾ dobyto 25. dubna 1742

⁷⁴⁾ RICHTER, Karel. *Třeba i železem a krví: Prusko-rakouské války 1740 – 1866*. Praha, 2007, ISBN 978-80-87027-29-5, s. 61

soustředila v Porýní, pruské armády prošly k Praze bez většího ozbrojeného odporu. Marie Terezie rozčarována z dalšího Fridrichova kousku okamžitě nařídila vrhnout všechny prostředky proti Prusku. Spěšně stahovaná vojska z Rýnu, kde se podařilo proniknout do Alsaska, Francouzi nijak zvláště nepronásledovali. Mezitím stanula spojená pruská armáda u Prahy, která se po obležení v prvních zářijových týdnech a krátkém ostřelování 16. září vzdala. Hospodaření Prusů ve městě vyvolávalo vlnu nevole, nucené rekrutování do vojska a tvrdé vymáhání rekvizic bylo na denním pořádku. Fridrich se v zde dlouho nezdržel, zanechal tu jen menší posádku a odtáhl do jižních Čech.

Dne 19. září se pruské jednotky hraběte von Nassau daly na pochod a o čtyři dny později donutily ke kapitulaci posádku Tabora.⁷⁵⁾ Podobný osud potkal 30. září České Budějovice a 1. října Hlubokou nad Vltavou, ale přece jen se tažení nevyvíjelo podle Fridrichových představ. Obyvatelstvo se chovalo k Prusům velmi nepřátelsky a odmítalo vydávat potraviny, vázlo zásobování a do jižních Čech přicházely uherské jednotky generála Batthyániho. Na české území táhl také nový spojenec – Sasové. Fridrich se svou armádou se nejednou ocitl v nebezpečí obklíčení a byl nucen začít ustupovat k Praze, komplikace znamenala také nepřehlednost situace, protože vojenští poslové často vůbec nedorazili ke svým cílům kvůli operacím uherských husarů a pandurů. Poslední pruské pokusy svést s Rakušany rozhodnou bitvu vyšly na prázdno, neboť maršál Otto hrabě Traun se dokázal vyhýbat velkému střetnutí, za to však nepřítele znepokojoval drobnou válkou.⁷⁶⁾ Na konci října hlavní armáda Prusů ustupovala Čechami, stahovala se do Slezska a také Praha byla vyklizena, ale mělo být zničeno její opevnění, naštěstí se Pražanům podařilo tento plán překazit. Fridrichovo tažení v roce 1744 se tedy velmi nezdařilo, dokonce mohl upadnout do rakouského zajetí v Kolíně, kde jej napadli panduři plukovníka Trenka, osté řeži postupovali do městečka, ale jejich postup zastavilo Trenkovo zranění, pod domněnkou, že padl polevila u pandurů bojová iniciativa. Ráno přijel ke Kolínu sbor generála von Nassau a pruský král včas odjel.⁷⁷⁾

Přesunů bojů do Čech využil císař rakouského vyklizení pozic v Bavorsku a vrátil se 23. října do Mnichova. Měla to však být jeho poslední návštěva v tomto jeho rezidenčním městě, protože jeho zdravotní stav se na konci roku 1744 začal opět zhoršovat a 20. ledna 1745 zemřel, stačil ještě předat vládu nad kurfiřtstvím svému synovi Maxmiliánu Josefovi, ten se dlouho nevzpíral podepsat s Marií Terezií mír. Ten byl uzavřen 22. dubna ve Füssenu, Maxmilián Josef v něm řislibil odevzdat hlas při následující císařské volbě Františku Štěpánu

⁷⁵⁾ STELLNER, František. *Fridrich veliký*. Praha, 1998, ISBN 80-85846-10-1, s. 178.

⁷⁶⁾ MAUR, Eduard. *12. 5. 1743 – Marie Terezie: Korunovace na usmířenou*. Praha, 2003, ISBN 80-86515-22-2, s. 61.

⁷⁷⁾ RICHTER, Karel. *Trenk: Životní příběh geniálního válečníka*. Praha, 2004, ISBN 80-86695-52-2, s. 348.

Lotrinskému, uznal pragmatickou sankci a přešel do tábora habsburských spojenců, na oplátku byl Karel Albrecht zpětně uznán jako císař.

Pruský neúspěch vyvrcholil rakouským zábořem Kladska a Horní Slezska, kde vojsko Marie Terezie přezimovalo. Panovnice si tak slibovala, že dostane území, jež Fridrich uzurpoval, nazpět. Začátkem roku se Prusové znovu zkonsolidovali ve Slezsku a pořádali výpady za moravské a české hranice, v lednu se objevily jednotky vévody Nassavského na Opavsku. Po porážce rakouských husarů u Kladské Bystřice v půli února vedl polní maršál Esterhazy protiútok do Ratiboři, po obsazení části Horního Slezska odtáhli Prusové z Opavy. Karl von Schwedt se prozatím držel v Krnově, odtud mu pomohly až v květnu pluky generála Ziethena, poté již držely v rukou území uherské oddíly.⁷⁸⁾ V březnu přibyl do Slezska pruský král začal se připravovat na rozhodnou bitvu, která měla rozhodnout o jeho úspěchu a neúspěchu. Fridrich II. nabádal Francouze k větší bojové aktivitě proti Rakousku, především mu šlo o to, aby místo tažení ve Flandrech soustředili útok proti Vídni. Francie však zaznamenala v Rakouském Nizozemí úspěch 11. května v bitvě u Fontenoy, kde utrpěla porážku anglo-rakouská spojená armáda. V Čechách se zatím formovala vojska Karla Lotrinského spolu s pomocí saských jednotek. *Spojená rakousko-saská armáda po překročení Krkonoš 26. května zautočila na malou slezskou pevnost Kosel a dobila ji.*⁷⁹⁾ Fridrich se připravil na bitvu a nechal mezi obyvatele rozšířit falešnou zprávu, že se jeho vojsko stahuje k Vratislavě, nechal své jednotky při kontaktu se protivníkem stahovat ke Svídnici, část Prusů se ukryla v lesích.⁸⁰⁾ Karel Lotrinský nyní neměl za zády žádného obratného velitele, protože Andreas Khevenhüller 26. ledna 1744 ve Vídni náhle zemřel a maršál Traun, který vytlačil Fridricha v roce 1744 z Čech, odjel zajišťovat císařskou volbu ve Frankfurtu nad Mohanem. Lest pruskému králi vyšla, 4. června 1745 u Hohenfriedbergu nejprve rozdrtil saské pěšáky a pak obrátil Rakušany na útěk. Prusové v bitvě ztratili přes 4 000 vojáků, Sasové a Rakušani téměř 13 000. Poražené armády po prohraném boji ustupovaly do Čech a pruský král se je hned nejal pronásledovat.

Ve Vídni zavládlo zklamání, Marie Terezie se nehodlala ještě vzdávat zápas o Slezsko. Vývoj však mladé panovnici nepřál, pruská vojska přitáhla nedlouho za rakousko-saskou armádou do Čech, však Fridrich tentokrát nehodlal podniknout další válečné tažení, pouze chtěl donutit rozhodnou bitvou Rakušany k jednání.

Radost Marii Terezií udělala tedy alespoň císařská volba. Dne 13. září 1745 byl totiž její manžel zvolen ve Frankfurtu nad Mohanem římským císařem Františkem I. Do Frankfurtu

⁷⁸⁾ GAWRECKI a kol. *Dějiny Českého Slezska 1740-2000. I.* Opava, 2003, ISBN 80-7248-226-2, s. 53.

⁷⁹⁾ RICHTER, Karel. *Trenk: Životní příběh geniálního válečníka.* Praha, 2004, ISBN 80-86695-52-2, s. 367.

⁸⁰⁾ STELLNER, František. *Fridrich velický,* Praha, 1998, ISBN 80-85846-10-1, s. 184.

přijeli oba manželé společně, na císařovnu se s ním korunovat nedala. Císařské koruny si vážila méně než české nebo uherské, byla příliš politicky sebevědomou panovnicí než, aby přijala korunu z manželových rukou, byť podléhal často jejímu vlivu.⁸¹⁾ Na korunovační slavnost padlo několik milionů zlatých, přestože válečná léta monarchii vyčerpávala, Marie Terezie však slavnosti milovala, a tak dokázala sehnat prostředky formou půjček. Hodnost císaře se tedy pro krátkém mezidobí do habsburského domu.

Válečné operace v severovýchodních Čechách se pro Prusy nevyvíjely nejlépe, zásobování ze Slezska vážlo a okolí bylo zanedlouho vyjedeno. Koncem srpna zbudoval Fridrich tábor u Jaroměře nedaleko postavení rakouských armád. Trochu podcenil odvalu Karla Lotrinského, protože se večer 18. září utábořil u vesnice Studenec. Tábor se nalézal v údolí a okolní kopce skýtaly možnost k úspěšnému útoku. Fridrich se rozhodl, že se 30. září přesune k Trutnovu, ale na ten den naplánoval princ Karel přepad. Z rána se připravovali prusí vojáci k přesunu, když dorazila zpráva od hlídky, že rakouské jednotky jsou v bezprostřední blízkosti. Fridrich nezaváhal a dal rovnat zástavy k boji, ač byl početně slabší.⁸²⁾ Nechal sice tábor v plen protivníkovu jezdeckvu a pandurům, po těžké dělostřelecké přípravě, vyslal své jednotky do útoku, který se podařil Rakušanům odrazit. Zanedlouho se rozhořeli boje po celé délce fronty, od Studence až po Střítež.⁸³⁾ Prusové postupně přebírali iniciativu na bojišti, za příkladného nasazení. *Krátce po poledni se Rakušané stáhli do zalesněných svahů.*⁸⁴⁾ Karel Lotrinský ztratil prakticky předem vyhranou bitvu a ukázal ze po strategické stránce je slabým protivníkem. Pruské ztráty byly sice vysoké, ale rakousko-saská vojska utrpěla ještě větší. Několik dní se vzpamatovávaly pruské voje z bojů a po začátku října se vydala k Trutnovu a v listopadu opustily Čechy. Fridrich si myslel, že po bitvě prostřednictvím uzavře prostřednictvím Anglie s Marií Terezií mír, ta se stále nemínila vzdát.

Situace se však nadále měla zhoršit. Anglie stále nabádala k míru s Pruskem, protože po počátečních úspěších se pragmatické armádě přestávalo dařit. Postup přeskupené rakousko-saské armády do Slezska zastavil Fridrich útokem Zietenových husarů, kteří 23. listopadu zaútočili na nepřátelské voje. Prusové obsadili Zhořelec, Karel Lotrinský vyklidil Lužici a stáhl se. Fridrich vydal pokyn čekajícímu knížeti Dessavskému, aby s spolu s dalším sborem generála Lehwaldta ohrozil Drážďany, kam se stahovala saská armáda pod velením hraběte Ruřovského. Pod velením Leopolda Dessavského se střetla pruská armáda se saskou podporovanou rakouskými sbory 15. prosince u Kesselsdorfu, kde nakonec Prusové svého

⁸¹⁾ RIEDER, Heinz. *Marie Terezie: Osudová hodina Habsburků*. Praha, 2004, ISBN 80-7202-160-5, s. 56.

⁸²⁾ Jeho vojsko čítalo 22 000 vojáků, kdežto rakouská strana měla k dispozici téměř 40 000 mužů.

⁸³⁾ RICHTER, Daniel. Bitva u Žďáru 1745 In: *Krkonoše : měsíčník o přírodě a lidech*. Roč. 28, č. 9, Vrchlabí, 1995, ISSN 0323-0694, s. 18-20

⁸⁴⁾ STELLNER, František. *Fridrich velický*. Praha, 1998, ISBN 80-85846-10-1, s. 184.

nepřítele rozdrtili, ač samy měli nemalé ztráty. Jejich postup se však zastavil až obsazením Drážďan a rakouské panovnici nezbývalo než upustit od dalších bojů o Slezsko. Dne 25. prosince byl podepsán Podewilsem a Harrachem tzv. drážďanský mír, kterým je potvrzeno držení Slezska v pruských rukou.

3.3. Poslední léta konfliktu

Vratislavský mír ukončil druhou slezskou válku, ale válka o rakouské dědictví stále neskončila, ačkoli by si to válčící strany přály, žádná však nechtěla ustoupit požadavkům protivníka. Marie Terezie chtěla válčit o Slezsko, Fridrich ji však prostřednictvím Anglie donutil k míru potvrdil své zisky a vstup Pruska mezi velmoci. Na druhé straně se tak rozpadlou prusko-francouzské spojenectví a Fridrich uznal Františka Štěpána Lotrinského císařem. Ve válce zůstali dva protivníci Habsburků, Francie toužící především po Rakouském Nizozemí a španělští Bourbonové usilující o zisky v Itálii.

Přestože Marií Terezií ubyl její úhlavní sok, rakouským vojskům se nějak výrazněji dařit nezačalo. Francouzi pod vedením Ludvíka XV. Dobyli téměř celé Rakouské Nizozemí a začali ohrožovat i Spojené nizozemské provincie.⁸⁵⁾ Také situace v Itálii nebyla nijak růžová, boje se vyvíjely se střídavými úspěchy rakouských a sardinských armád. Se stahováním anglických armád z kontinentálních bojů zhoršila se situace na italských válčistištích. Dne 16. prosince 1745 vtáhli Španělé do Milána a zanedlouho obsadila vojska infanta Dona Filipa Parmu.⁸⁶⁾ Po odeslání uvolněných jednotek mírem s Pruskem do Itálie, se začala situace pod velením Josepha Wenzla knížete Lichtenštejna lepší. V půli června 1746 zvítězil polní maršál Lichtenštejn nad španělsko-francouzskými sbory u Piacenzy a táhl dále na Milán, který padl opět do rakouských rukou a obsazena byl také Janov, následovaly pokusy o znovuzískání Neapolska ztraceného Karlem VI., ale tyto ambice díky váhavosti Lobkovicova vedení zůstaly nenaplněny. Rakušané doufali v pomoc Angličanů, ti však byli angažováni na domácí půdě, když se ve Skotsku vylodil Charles Edward Stuart. *Z Londýna však na Marii Terezii naléhali, aby Rakušané po Lichtenštejnových vítězstvích v severní Itálii pokračovali v tažení na Nice a do Provence, kde se rakouský maršál Browne zmocnil města Antibes.*⁸⁷⁾

V Nizozemí se s absencí Angličanů nadále nedařilo a Karel Lotrinský prohrál bitvu u Raucourtu, kde byl jeho protivníkem mnohem zdatnější Mořic Saský. Jiří II. s ohledem na svou hannoverskou državu pomalu začal pomýšlet na mír, naproti tomu Marie Terezie byla

⁸⁵⁾ TAPIÉ, Victor-Louis. *Marie Terezie a Evropa*. Praha, 1997, ISBN 80-204-0616-6, s. 100.

⁸⁶⁾ RIEDER, Heinz. *Marie Terezie: Osudová hodina Habsburků*. Praha, 2004, ISBN 80-7202-160-5, s. 63.

⁸⁷⁾ TAPIÉ, Victor-Louis. *Marie Terezie a Evropa*. Praha, 1997, ISBN 80-204-0616-6, s. 100.

odhodlána bojovat do zajištění svých držav. Proti případnému sice velmi nepravděpodobnému přepadu Pruska se pojistila defenzivní smlouvou s Ruskem z 2. června 1746. Rakouské vojsko se muselo kvůli lidovému povstání stáhnout z Janova, nálada se měnila také v anglickém veřejném mínění, což v zemi kterou řídí parlament znamenalo příklon k míru. Zklamaná Marie Terezie se snažila tyto snahy brzdit, ale bylo jí pohroženo uzavření separátního míru s Francií. Roku 1747 zahájili v jednání v nizozemské Bredě zástupci obou koalic, sdružených kolem francouzsko-španělského a anglicko-rakouského spojení. Rakouská panovnice v závěru konfliktu zanevřela na svého dosavadního spojence, poněvadž ji nechal v posledních taženích osamocenou. V roce 1748 se jednání přesunula do Cách, kde 30. dubna uzavřela Anglie a Holandsko preliminární mírovou smlouvu s Francií. Jednáním na kongresu za Rakousko byl pověřen Václav Antonín hrabě Kounic. Finální smlouva byla podepsána 18. října 1748 osm evropských zemí – Anglie, Francie, Rakousko, Spojené provincie nizozemské, Španělsko, modenský vévoda, sardinský král a janovská republika. S mírem nebyla spokojena Francie ani Marie Terezie.

3.4. Životní podmínky doby válek o dědictví rakouské na území Čech

První polovina čtyřicátých let 18. století byl poznamenána mimo válečných událostí také nepříznivé klimatické podmínky, epidemie a neúroda. V kronikách nalezneme řadu záznamů o krutých zimách ze čtyřicátých let, v jejichž důsledku umrzlo mnoho lidí. *Pražský měšťan Loth si roku 1742 poznamenal, že o Vánocích na stráži zmrzlo dvacet francouzských vojáků.*⁸⁸⁾ Chladná léta střídala naopak období sucha, což znamenalo neúrodu umocněnou pochody vojsk ničící často ještě nesklizená pole. Hlad nebyl v těchto časech nijak výjimečný, protože kromě nedostatku jídla pro obyvatele nedostávalo se píce ani pro dobytek, zavládla tak značná dražota, podporovaná četnými rekvizicemi a kontribucemi. Nejnuzněji žili poddaní a zvíšila se tak úmrtnost obyvatelstva.

Před hrůzami nadcházejících časů varovali různé úkazy věštící přicházející katastrofy, jak o tom psaly tehdejší kronikáři nebo různí pamětníci. Samotnou válku proto brala řada obyvatel v čele s místními kleriky jako boží trest. Následují svědectví o nejrůznějších nebeských znameních, která se objevují i za války a dávají tak vzniknout spoustě pověstí z této doby. Připomínány jsou zásahy nejrůznějších světců (především zemských patronů), Loth uvádí, že když se objevili v roce 1744 Prusové před Prahou, otočila se údajně na mostě

⁸⁸⁾ MAUR, Eduard. *12. 5. 1743 – Marie Terezi: Korunovace na usmířenou*. Praha, 2003, ISBN 80-86515-22-2, s. 104.

socha Jana Nepomuckého k pruskému táboru zády a k Petřínu čelem.⁸⁹⁾ Této zveličené náboženské horlivosti a osvětové zaostalosti se podívovali, místy až vysmívali, Francouzi, kteří doma byli již uvyklí na rozvíjející se osvícenství kladoucí důraz také na racionální stránku víry. Naopak Češi považovali francouzské postoje za deistické a málo morální. S vojsky se do Čech přicházelo množství cizinců s různými odlišnostmi v mentalitě.

---

⁸⁹⁾ MAUR, Eduard. *12. 5. 1743 – Marie Terezie: Korunovace na usmířenou*. Praha, 2003, ISBN 80-86515-22-2, s. 107.

4. Edice paměti Jakuba Lenečka

4.1. Kritika pramene

Popsání o událostech za dob válek o rakouské dědictví v městě Pardubicích pochází od syndika Jakuba Lenečka⁹⁰⁾, písaře radního působícího v tomto úřadu od konce roku 1730, kdy ho převzal po svém předchůdci Václavu Trochopaeovi. Lenečkův otec také Jakub zakoupil v roce 1715 dům na Zeleném předměstí v místě dnešní Jindřišské ulice, čp. 31, nazvaný dvůr Bohuslavský. Leneček mladší se 14. října 1725⁹¹⁾ oženil s pannou Lidmilou, dcerou po bývalém panském sirotčím Janu Matonovi, a zdědil tchánův statek⁹²⁾ Roku 1736 pravděpodobně přenechal jeho otec mu ho za úplatu za 320 zlatých společně s polností za 620 zlatých⁹³⁾ Bohužel původní rukopis jeho zápisků „Živý Magazin neb Popsání zkázy m. Pardubic od Pruského neb Brandeburského vojska“, jak své dílo nazval, se nedochoval. V roce 1744 však přešel spolu s dalšími pardubickými občany z města, po svém návratu se opět navrácí do své funkce radního písaře a slouží v něm také v druhé polovině století. Po odchodu Lenečkově pokračoval v zápiscích Matěj Pleskot⁹⁴⁾, měšťan a důchodník. Naštěstí pořídil jeho opis František Červenka, ten se nalézá v Výtazích protokolů radních z let 1665 – 1776, ve Statním okresním archivu v Pardubicích v kožených deskách o velikosti 22 x 18 cm.

Leneček psal v těchto dobách po české země i habsburskou monarchii pohnutých, nebyl jediným, kdo si začal činit zápisky. Dějiny se stávaly součástí společenského života. Kronikářství se stávalo, čím dál častější, různí pisatelé v nich vyjadřují svou příslušnost k určité mentalitě a sociální skupině. Rozmáhalo se četné psaní různých memoárů, svědectví pamětníků a deníkových záznamů, kam lze zařadit Lenečkovy zápisky, neboť jak sám píše „*Není mi se tu něco na způsob kroniky rozpisovati, nýbrž počátek následujících obtížností, které město Pardubice hojně potrefily; krátce připomenouti...*“⁹⁵⁾ Z jejich děl můžeme rozpoznat, podle písemného projevu, jaké měli postavení ve společnosti, také jejich znalosti a vzdělání. Mezi takové patřil již v 17. století křížovnický velmistr Jiří Pospíchal, který si činil deníkové zápisky, také venkovský kantor Mikuláš František Kernerius. Ve stejném období

⁹⁰⁾ V Lenečkově popsání o průběhu války s Prusy v Pardubicích se podepsal (pokud to Červenkův přepis nepozměnil) jako „Jak. W. Lenetschek“, ale v matričních zápisech uvádí vždy pouze jako Jakub Leneček.

⁹¹⁾ SOA Zámorsk, Sběrka Matrik, farnost Pardubice, Matrika oddaných 1702 – 1736, sign. 1516, fol. 81r.

⁹²⁾ SAKAŘ, Josef. Dějiny Pardubic nad Labem II.díl 1.část, Pardubice 1924. s. 62-63.

⁹³⁾ SAKAŘ, Josef. Dějiny Pardubic nad Labem IV.díl 3.část, Pardubice 1930. s. 324.

⁹⁴⁾ nar. 19. listopadu 1714 v Třebosicích, zemř. 12. května 1752 v Pardubicích, SOA Zámorsk, Index narozených 1633 – 1766, inv. č. 6926, sign. 1534, S 149. SOA Zámorsk, Sběrka Matrik, farnost Pardubice, Matrika zemřelých 1746 – 1759, sign. 1524, s. 112.

⁹⁵⁾ SOKA Pardubice, Sběrka rukopisů, F. Červenka, Paměti král. kom. města Pardubic 1400 - 1820, Vějtahy protokolů radních z let 1665 – 1776, s. 306, Rkp. 20.

jako Leneček si psal své paměti líbeznický farář Jiří Václav Paroubek. Jeho Liber Memorabilium vznikalo od 20. října 1740 až do 24. března 1775.⁹⁶⁾ Zapisky o slezských válka si činil i Jan Karel Rohn, *sepsal stručnou historii pražského obležení Francouzy roku 1742, pruskými vojsky 1744.*⁹⁷⁾

Po jazykové strance spadají Lenečkoví paměti do období barokního a protireformačního.⁹⁸⁾ Tato epocha bývá často spojována s úpadkem spisovného českého jazyka, vlivem přetrhnutého vývoje po bělohorské porážce, kdy odešla část zemských tedy i českých elit a řada potencionálního publika pro českou tvorbu. Spisovnost jazyku jakým píše Leneček nevybočuje výrazně z dobového průměru. Čeština byla postupně vytlačována němčinou, zatímco konstatním jazykem přetrvávala také latina. *Jako administrativní jazyk se čeština dle dosavadní tradici a dřívější vysoké úrovni držela delší dobu, ale neobohacovala se, ustrnula v ustálených formulích.*⁹⁹⁾ V době vzniku textu a vzhledem k tomu, že se jedná o autora, který byl současně písařem městským, pronikání germanismů nebylo silné a Leneček jich téměř nepoužíval. Hlavní nápor germanizace v Čechách měl teprve přijít, ale najdeme větší množství latinských slov na úkor češtiny. Její úroveň se alespoň ve zkoumaném prostředí - úředníků města Pardubic – se výrazněji neměnil od 18. století jak například ze zápisů v knihách gruntovních.

Zhlediska písma je pramen psán běžnou novogotickou kurzívou rošířenou v českých zemích již od 16. století a udržela se až do poloviny 20. století s patrnými vlivy vyspělejších písem z německého prostředí, německá pasáž je psána kurentem a četná latinská slova humanistickým písmem. Rukopis však není psán rukou Lenečkovou, tedy nepochází z let o kterých se pojednává ve vlastním textu, nýbrž je psán Františkem Červenkou, podává tak svědectví o písmu v 19. století. Rozdíl mezi těmito epochami v písmu činí snad jen ruka písaře a jazyk textů. Nalezneme tu celou řadu typických zkratek jako *JMsti* (= jeho milosti), či velmi časté *P.* (= pan a *Pí* = paní), často je používáno zkrácení slova se zkomolením posledního písmene, což se nejčastěji vyskytuje u slova královský. U datací konkrétního dne v měsíci nebo u denních hodin se vyskytuje nadepisování v kombinaci s číslem například *9^{ho}*, *9ⁱ*, obdobně lze nalézt totéž u písmen zejména u zkrácení slova svatý /á u svátečních dnů Značku „/“ při dělení slov na konci řádku používá autor textu nedůsledně. Není však jasné,

⁹⁶⁾ OTTO J., *Ottův slovník naučný : illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*, 19. díl, Praha, 1902, s. 271.

⁹⁷⁾ SVOBODA, Milan. *Jan Karel Rohn - historik, jazykozpytec a liberecký patriot doby barokní*, 4. září 2008 [cit. 2010 - 23 - 06]. URL: <<http://www.vkol.cz/cs/aktivity/konference-a-odborna-setkani/13--rocnik-odborne-konference/clanek/jan-karel-rohn---historik--jazykozpytec-a-liberecky-patriot-doby-barokni/#fn33>>.

⁹⁸⁾ typologie dle Kutnara, KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha, 1997, s. 112.

⁹⁹⁾ ŠLOSAR a kol. *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Brno, 2009, s. 92.

zda se nejedná pouze o chybu přepisujícího Červenky. Silně nepřehledná je interpunkce, tu zde lze nalézt ve výčtech, jako oddělovač souvětí, ale také zcela náhodile. Většinu textu tvoří dlouhé souvětí, tečky jsou tedy použity jen velmi sporadicky, pravidelné se vyskytuje pouze na konci odstavce a často také za letopočtem.

Datování použité Lenečkem respektive Červenkou se řídí podle západního modelu křesťanského konkrétněji gregoriánských reforem provedených pod záštitou papeže Řehoře XIII. již ve druhé polovině 16. století, v českých zemích začal gregoriánský kalendář fungovat od ledna 1584. Formy datování dní jsou různé, používá církevních svátků, obyčejnou dataci s měsícem, jednou s jeho českým názvem jindy latinským, či kombinaci obojího. Při uvedení hodiny pro upřesnění denní doby ráno večer nebo dopoledne či odpoledne, také se tu vyskytuje určení pomocí polovičního orloje, menší časové useky než-li hodiny se v textu nenachází. Názvů ročních období není zde mnoho používáno.

Z měrných jednotek jsou v textu použity míry různé, například pražské (pinta = 1,94 l, libra = 513,75 g)¹⁰⁰⁾, které byly uzákoněny v českých zemích na začátku 17. století zemským sněmem, unifikace však trvala dlouho a nebyla důsledně dodržována. Jako pěnížních jednotek tu autor používá zlatých a krejcarů, přičemž v této době byla platná mince tolar (120 krejcarů). V oběhu kolovaly i další cizí mince, čemuž měla zabránit unifikace drobné mince z let 1695.

Paměti Jakuba Lenečka doplněné Matějem Pleskotem představovaly konkrétní pohled na dění ve městě Pardubicích za slezských válek. Lenečkův text zabíral 33 stran (respektive Červenkův přepis), kde popsal nejen válečné dění, ale také nastínil předchozí vývoj v monarchii. Všiml si především vládnoucích panovníků, vládnoucích před vyměněním Habsburků po meči. Svědčí to určitěm rozhledu autorově, jenž měl přehled nejen o dějinných událostech své doby ale také minulosti, což svědčí o určitém stupni vzdělání, nejspíše navštěvoval některou z církevních nebo městských škol. Leneček již ze své pozice městského syndika musel umět základní trivium čili číst, psát a počítat. Podobné vzdělání mohl mít také Matěj Pleskot, zastávající úřad důchodního, u něho však nenalezáme zápis prokazující větší rozhled než pouhý regionální.

Primární pramen sepsaný Lenečkem a Pleskotem se nezachoval, potkal ho pravděpodobně osud, jaký potkal řadu pardubických listin v polovině 19. století. Tyto listiny byly z velké části zničeny, ale díky místním nadšencům sepodařilo část dokumentů zachránit. I když se mezi nimi nenacházel text Lenečkův a Pleskotův, přesto se zachoval jeho obsah v přepisu

---

¹⁰⁰⁾ HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav. *Vademecum pomocných věd historických*. Praha, 1988, s. 168.

Františka Červenky. Ten patřil mezi místní horlivé patrioty. Červenka získal zaměstnání při městské správě, stal se třetím magistrátním radou. Oženil se s Annou Zwetlerovou a měl s ní několik dětí. V roce 1807 si zakoupil na Malém předměstí statek čp. 94 s 56 strychy rolí. Svůj majetek ještě rozšířil roku 1816 o dům v Pernštejnské ulici čp 37¹⁰¹⁾. Na přelomu 18. a 19. století sepsal celou řadu pramenů k dějinám Pardubic jako *Compendium memorabilia k. k. města Pardubic či Paměti král. komorního města Pardubic 1400 – 1820* a jiné, z nichž čerpala řada jeho následovníků např. F. X. Kablík, J. Nechvíle, F. K. Rosůlek, F. K. Potěšil a J. Sakař. Zejména Rosůlek a Sakař přispěly svými díly z počátku 20. století ke komplexnímu obrazu dějin Pardubic a okolí, k nim dodnes sahá čtenář, chce-li se dozvědět něco bližšího k dějinám města a okolí.

4.2. Edice pramene

s. 305

Pro ceterna Lei Memoria

Příběh z strany nepřátelského pruského vojska, který město Pardubice v letech 1741 a 42 až do 2. July metus ocupirovalo, a co dále k tomu přijde, tak:

Jakož fáma nenapravitedlná pravda jest že všechno cokoli pod širým nebem se zrady, jedenkrátě umřítí musí, ne také to samé o lidském pokolení v psaní Svatým zřetelem takto zaznamenáno se vynachází: omnibus nomnibus statutum est sem et mori to gest:

Všemu lidu ustanoveno jest jednou umřítí.

To již mnoho milionů lidí zakusily jenž zemřely, zakušují, kteří takměř v každém okamžení po širokém světě okršleku umírají zakoušejí, i s námi také trpkost.

s. 305

snegli jenž dosavade podobně s námi, při živobytí se nacházejí, z výborné zkušenosti všem známo jest, že vyzábła po ukrácení lidského života dychtící, a od ustavičného bdění uchřadla matróna paní smrt, neumíraje s lidmi zacházeti, tak nezdvěřile jest, že oni korunované hlavy ušarovati nechce, a jakkoli za naší paměti, vznešené císaře Leopolda I. a Josefa též I. v trvajícím seculo, neb věku a to sice 1709 nejjasnějšího císaře:[aře] Leopolda v létu 1710 nejjasnějšího císaře Josefa, jmenovitě otce a syna s svou nestydatou kosou přeměřila po všem

---

¹⁰¹⁾ VORLOVÁ, Dagmar. *Compendium memorabilií královského komorního města Pardubic*. svazek 1. Pardubice, 1996, ISBN 80-86046-04-4, s. 5.

tak v létu 1740. posledního nejslavnějšího nejjasnějšího císaře Karla toho jména VI. jest neušanovala, nýbrž jemu nit života léta 55 věku¹⁰²⁾ jeho s největším zármutkem všech dědičných zemí v měsíci říjnu nelítostivě jest přestřihla, a tudy ten velmi vznešený rod, který v ustavičně successive mužské přes

s. 306

500 let¹⁰³⁾ císařovstvím se skvěl po meči vyplenila, a připomenuté dědičné země do lítostného stavu, a záhuby jest přivedla.

Letis tehdy teď řečeného nejjasnějšího císaře Karla VI. Smrt vyhlášena byla, vyjasnění s^v pokoje v brzkém na to čase s hroznými mračny, a bouřlivým povětrím války se zatemnilo: Není mi se tu něco na způsob kroniky rozpisovati, nýbrž počátek následujících obtížností, které město Pardubice hojně potrefily; krátce připomenouti:/ Neb král pruský a kurfirst, neb volený brandenburský téhož 1740. roku 20 decemb[ris] právě předcházejícího dne před svátkem s^v Tomáše apoštola páně do knížectví slezského nepřátelský vpád jest učinil; nesluší tu mlčením opominouti, čase jinde, i také skutečně zde v Pardubicích oznámeného 20. dne prosince léta málo výš podotknutého 1740 přihodilo ten den velmi, a neobyčejně parný jest byl, takže hadi, a jiný v zimě plazové z děr svých ven vylézali.

s. 307

Večer k hodině páté s blejskáním hřímáním a zemětřesením takové nikdy pamětné větrování se jest strhlo, že mnohé stavení z štítové některých domů zde se zbořily, následujícího na to dne 21. decembris hrozné rozvodnění následovalo, a bezpochyby ten nepřátelský začátek naznamenalo. Nepřestal na tom král pruský, že jest dolejší Slezsko od nejjasnějšího domu Rakouského bezprávě odtrhl, nýbrž ještě o něco více se pokoušeti osmělil, když následujícího 1741 roku celé markrabství Moravské, a dílem Dolní Rakousy svým vojskem prolezl, při tom toho, šetřiti nemeškal, kdyby od slav[ného] rakouského vojska přepadnutý byl, aby k marširování cestu nezamezenou jeti mohl, tou příčinou tehdy pohnut, a nemaje jakého odporu, poněvadž Česká země, vojskem opatřena nebyla, vtrhl do země České, při sobě ustanovil místo Hradci JMsti Král[ové] nad Labem s vojskem

s. 308

---

¹⁰²⁾ Karel VI. (nar. 1. 10. 1685, zemř. 20. 10. 1740).

¹⁰³⁾ 500 let myšleno pravděpodobně Habsburského císařství, avšak první Habsburk Rudolf I. byl pouze římským králem (1273 – 1291), z tohoto pohledu se prvním habsburským císařem stal Albrecht II. v roce 1438.

svým osadily¹⁰⁴⁾, což také skutečně se stalo, dále také nemeškal, řeku Labe pro svou obranu dobře vojskem vyzkoumati, odkudž tehdy pro obsazení teď řečené řeky, comandoval jsem při svátku sv. Havla téhož 1741¹⁰⁵⁾. roku něco dragounů od regimentu Bereitského¹⁰⁶⁾ kteréžto mužstvo na druhé straně opačné řeky Labe vyhodíce šanc za grunty p. Josefa Svobody a p. Frant. Šandery¹⁰⁷⁾ sousedů pardubských, tam skrze 9-ti hodin na bastiunku stalo, a most vartou obsadilo, tento tu na bastiunku stojícím pruským dragounům kteří i pro do města pro trunk, a jiné potřeby docházely, však v nejvřeněně chcedirovaly, město svitlo, hrůze musí(?), a jedna zima pro strojení jídla, od zámku ale držic se opatřiti, a dáti muselo, domnívalo se město Pardubice, že pruské vojsko jsem za Labe nepřijde obzvláště když se naslýchalo, že uherské a české vojsko, a to sice 10 regimentu cavalerie v Pardubicích, též na okolních sídlech contonírovati bude, což na potom v skutek uvedeno, když 8. den měsíce prosince L[éta] páně 1741. prostředkem král[ovského] král. úřadu městu Pardubicím mtirovano kdy, že 9.^{ho} toho

s. 309

měsíce, to jest následujícího dle slav[ný] regiment dragounský Bathienský¹⁰⁸⁾ zde přes zimní kvartýr zůstati mající a sem primaršírovali, pro něj kvartýry rozepsané byty mají, což samé vyplněno bylo s kteréžto slav[onský] regimentem p. p. major Deffini jsem vyslán byl, a v domu obecním ložiroval, však při svém příjezdu ne hned s koně dolů vstoupil, nobrž bez nejmenšího stavuňku k mostu labskému ven vyjel, vojsko nepřátelské z druhé strany řeky bastírované v očitě spatření vzíti, byly své kvartýry jak v městě tak také na obojím předměstí rozepsané, poněvadž ale Intimoti(?) prošlé, že jeho knížecí osvícenost p. p. generál feldmaršál Lobkovic jsem přijíti ráčí, pročež k zámku pro něho, generál adjutant, a jiné sloužící jeho evacuované býti museli, přijela je knížecí osvícenost do Pardubic 10. decemb[ris], a v zámku svůj logament vzalo, a tu od celého počtu p. p. radních skrze sindikusa beneventirována byvše, toto k odpovědi dáti jest ráčil: Vor diese mir erwisene besondere

s. 310

dere [nečitelné], mich bedanken mit abne meine onhere kauft die herre nicht befreunden „nolens volens“ habe müssen mit die Militz herren marschiren, Sezed menie herre versichert, daß ihnen nicht wiedrezes begegnen solle. Druhého na to dne ráčila jeho knížecí osvícenost

¹⁰⁴⁾ generál Kalkstein přitáhl do Hradce Králové 3. listopadu 1741.

¹⁰⁵⁾ 16. října, pravděpodobně jedná o chybu, datum nezapadá do kontextu posloupnosti.

¹⁰⁶⁾ Bayreutského.

¹⁰⁷⁾ pardubští sousedé, J. Svoboda vlastnil společně s chotí dům v Pernštejnské ulici čp. 7 za 900 zlatých rýnských, SAKAŘ, Josef. Dějiny Pardubic nad Labem I.díl 2.část. Pardubice, 1930, s. 167.

¹⁰⁸⁾ dragounský jízdní pluk hraběte Bathyaniho.

ten v zámku JMst čes. král[ovský] vzatý kvartýr opustiti a dům pro obydlí své v městě pany Zuzany ovdovělé Tiché¹⁰⁹⁾ patřící obrati a okolo hodiny 4te z poledne ale s malou hrstkou lidu k labskému mostu vyjeli, a tam oficíra pruského vartu tenkráté majícího vyvolati a s v řeči francouzské rozmlouvati, přitom pak i to vyzkoumal, že král pruský, skutečný nepřítel domu Rakouského jesti, a znamená vysoce pravená knížecí osvícenost, že z druhé strany řeky Labe vojsko pruské znamenité síly vojsko francouzské, a bavorské k Hoře Kutné úprkem maršíruje, tehdy přinucena sebe viděti ráčila, odtud s 10 zde a okolní cantonírujícími regimenty samého lidu jízdného

s. 311

před Seč k Německému Brodu¹¹⁰⁾ se vyzdvihnuly, a to sice 12. dne měsíce prosince léta opáčeného 1741. raním časem město Pardubice opustily, čímž samé s největším zármutkem a desolati celého susedstva se stalo. Po odmaršívání, a respectivě odjezdu jeho knížecí osvícenosti pruské vojsko tak skryté bylo, že se opatřiti nemohlo, v krátkých hodinách ale něco téhož vojska od regimentu dragounského Bereutského¹¹¹⁾ davše se přes Labe na loďce převésti, nemohlo pro shozené mostovce maršívovati, do města Pardubic vyšlo, obě brány silnými vartami obsadilo, a je zavřelo, též do domu p. Karla Radvanovského¹¹²⁾ právě tenkráté úřad purkmistrovský držícího tuplovanou vartu postavilo, když ale ubezpečeno bylo, musíce od pruského vojska jeden muž na zelené bráně ponuku držeti, že král[ovské] uhersko-české vojsko svůj k Německému Brodu předsevzatý marš proseguruje, brány s zanecháním při nich varty zase otevřelo, a lidem svobodný průchod zanechalo, tu zatajiti

s. 312

nemůže, co se jest tak přitom přežalostném do města vtrhnutí vojska pruského přihodilo, neb pak rychle ono brány městské ocupírovalo, a takové uzavřelo, byvše celé susedstvo v té neomylné naději, že se město Pardubice, od těch neznámých, a nepříjemných hostí, navštíveno nebude, a oni na tuto stranu Labe nepřejdou, nýbrž z druhé strany prve se držeti budou, teď řečené susedstvo prostředkem té nenadálé příhody vidíce Faciem rerum změněnou, do takové confusi, bázně, a hrůzy přivedeno bylo, že jest se zdálo, jakoby ten den již soudný bytí měl, příležitosti čehož mnozí hrůzou, a strachem předěšení susedi z nichžto nejpřednější p. Václav Lotrince Pitastvy pardubského starší fišmistr utíkal ven z města přes

¹⁰⁹⁾ dům čp. 18 na Pernštýnském náměstí., SAKAŘ, Josef. Dějiny Pardubic nad Labem I.díl 2.část. Pardubice, 1930, s. 154.

¹¹⁰⁾ nynější Havlíčkův Brod, přejmenováno v roce 1945.

¹¹¹⁾ Bayreutského.

¹¹²⁾ vlastnil dům čp. 17 v Pernštejské ulici, syn Václav byl kupcem.

zdi při valech klášterských skákati, pryč utíkati, jeden dragoun od král[ovského] uherského českého regimentu Bathyanského tu v městě Pardubicích, když takové již od nepřátelského pruského vojska ocupírovano bylo, se upozdil, a

s. 313

pálený byl, však zelenou branou šťastně vyjeda, za svými k Chrudimi pospíchal. Když téhož s před zmíněným způsobem nepřítel tu se osadil, a v malém počtu asi od 300 mužů Beritských pruských dragounů, zde se vynacházel, 15 dne prosince na to jeden pruský Bronikovský, tak nazvaný husarský regiment jsem přimarširoval, a tu skrze celých šest dní zůstal, před odmaršem téhož ale na 3 dny jeden pruský batalion skoro od 800 mužů od regimentu Kalksteinského pěšího s nejvyšším zástupníkem neb lieutenantem jsem přišel, a zde v guarnisi ležeti zůstal, ten nejvyšší lieutenant se jmenoval von Leben, tento dlouho tu comandantem nezůstal, nýbrž po něm nejvyšší strážník nebo major Retzov tak nazvaný následoval, a ten za comandanta ustanovený byl, a kvartýr v domu pí Zuzany ovdovělé Tiché sobě vyvolil, v kterém také tak dlouho setrval, až přijede jsem do Pardubic sám generál Kalkstein, takový jemu postoupiti

s. 314

sem do zámku se transferírovati musel, na to následujícího 1742. roku, času jarního celá takměř armáda, skrze město Pardubice prošla a blízko města Chrudimě se postírovala pak právě poslední svatodušní dny, jenž bylo 15 měsíce máje všechny Pagetajni a jiné vozy, pátkem za Labe odeslala, od Chrudimě k Čáslavi se jest vyzdvihla, kdežto potom, a to sice 17. dne máje málo vejš psaného 1742. roků mezi král[ovským] uhersko a českým a nepřátelským pruským vojskem krvavou potkaní, času ranního s přehrozným z veliké, a malé zbraně střílení následovalo, tehdaž všechno zde guarnisírující pruské vojsko sedíce po valech neb naspěch zámeckých a městských, onu střelbu poslouchalo, a ležícím se sousedům, co by to znamenalo! S nemalým užasnutím, a bázni k odpovědi dalo: že to hrozné potkání neb bitva býti musí, což samé také v pravdě shledáno bylo, neb okolo hodiny 12 ráno polovičního orloje hašení rejtharstvo pruské opustíce. Plac válečný a městys Chotusic

s. 315

kde ta bitva svedena bylo, ovšem k městu Pardubicím se reterírovalo myslíce však v guarnisi pruská zdejší, že armáda krále pruského na hlavu poražena jest, a král[ovské] uhersko-české vojsko místa zmocnit, se míní, veliké lermo učinila most za branou zelenou, přes příkop městský jdoucí zbořila a po valech do šiku se postavila, spatřivše ale, že to král[ovské] uhersko české vojsko ne nýbrž pruské utíkající vojsko jest, od zbraně se rozešla, a od camaradů svých, jak by se věc vynacházela, oznámení toho viděti žádala. Bylo tehdy od comendanta most zelený[no]branský sem vjeli, a co jest se přihodilo zvěstovali, pak se rychle však hledáno bylo, že tona zpět příšlé vojsko hrozně poraněné jest, od téhož comendanta a stranami z ní prošlo, žádného raněného více do města nepouštěli, nýbrž přes most labský

s. 316

přimarširovati nechali, což také několik dní trvalo, načež zase upokojení se stalo, sousedstvo pak vždy úpěnlivě boha prosilo, by jej od moci nepřátelské vysvoboditi a nejjasnějšímu rakouskému zbrani žehnati ráčil.

Nedlouho ono upokojení trvalo, neb 24. dne měsíce máje léta 1742. právě na den Božího Těla po hodině třetí ráno přimarširující jsem několik set uhersko-českých pandurů, a husarů, ty se města zmocniti a pruské vojsko přemoci se snažily, však nemaje sesů(?), po zabítí a plesirování mnohých Prusů s zanecháním při bílé bráně dvanáct zabitých pandurů, a jednoho zajatého odtrhnuli a přimarširovati museli, přitom ale pruské zde guarnisírující vojsko do hrozné confusi a strachu přivedly, neb mnohý maje vrchní zbraně v rukou svých takovou sem i tam v kvartýru v svém sledal, jiný zase a jedný punčoše na vale

s. 317

vyběhl sám comendant tak předěšený byl, že s flintou bez stemflika(?) na vale celý v tváři změněný pospíchal.

Po stálém ale odmarširování král[ovského] vojska uherského před hodinou 9. ráno téhož dne comendant Retzov nejbližší města grunty na jednom i druhém předměstí demolírovati nařídil, a to také vyplněno býti muselo, bylo tu noc žalostně patřiti, že tolik ubohých contributů k zkáze a záhubě přichází, za dosti dlouhý čas to boření gruntů městských trvalo, až na to 18 juni 1742. Libé vyčasnění následovalo, s tím od comendanta učiněno oznámení, že mezi domem Rakouským, a berlínským skutečný pokoj uzavřen jest¹¹³⁾, a více žádný grunt k zboření přijíti nemá, však téhož dne ještě okolo hodiny 11. ráno lermo bylo, když přijedouce husar[ské] král[ovské] vojsko našeho k samé bráně

¹¹³⁾ 11. června 1742 byl uzavřen preliminární mír ve Vratislavi

s. 318

zelené po vartě na valech městských vystavěné střílelo, však to nedorozumění ihned upokojeno bylo, oni husaři sem do města na to přijeli, a prusům že pokoji zavřeným nevěděly, vypravovaly.

Po svátku s^v Jana Křtitele¹¹⁴⁾ přimarširoval jsem generál pruský Bodenbrug nazvaný,¹¹⁵⁾ s 5^{ti} regimenty rejthárstva pruského, které v plném obilí compírovalo za zelenou bránou, a na obilí za mnoho tisíc zlatých škody způsobilo, což sám generál Bodenbourg nešťěstí dopustil, generál Kalkstein pečující o to, aby nejmenší škoda se nečinila, po všem toho dověsti nemohl, vidouce tehdy on generál Kalkstein ven za město, do hospody Veselka nazvané, kdežto generál Bodenbourg svůj kvartýr měl, s ním strany též svévolně učiněné škody se svadil, a do města na to odešel, to pod comando téhož generála

s.319

Bodenbourg stojící rejthárstvo Karlovou ulicí ves Pardubičky a Nemošice vyplundrovalo, a třetího dne na to z compament[u] toho se vyzdvihlo přes labský most následovalo a okolo vsi Hradiště zarazilo, chtělo s[o]bě toto vojsko skrze město protáhnouti, však uvarování všelikých mrzutostí, nesnází a měšťanstva bez pochyby potrestati mohoucí vyplundrování comendant Retzov komu připustiti nechtěl, nýbrž branou zelenou silnější vartou osaditi, a ji zavřítí nařídil. Aby tehdy pevněji věřiti se mohlo, že pokoj mezi nejjasnějším domem Rakouským, a králem pruským skutečně uzavřen jest, dostalo ono zde v Pardubicích pod opáčeným comendantem Retzov guarnisírující pruské vojsko od kalksteinského regimentu Ordre¹¹⁶⁾, odtud vymarširovati, a město Pardubice opustiti, což samé také 2. july 1742 vskutku vyplnilo, a

s. 320

prementionirované vojsko pruské ráno k hodině 9 vytáhlo.

Bylo by sice s svítáním svůj marš předsevzalo, kdyby s hledáním jednoho desertéra našlo kterého dva, jednoho v domě pí Doroty ovdovělé Svobodové v peci, a druhého v Barborce našelého se bylo dlouho nezdrželo.

---

¹¹⁴⁾ 24. června

¹¹⁵⁾ někdy se uvádí jménem Buddenbroch

¹¹⁶⁾ Sakař shodně s Rosulkem uvádí Ogilri, SAKAŘ, Josef. Dějiny Pardubic nad Labem I.díl 2.část. Pardubice, 1923. s. 158., ROSŮLEK, František Karel, Pardubicko, Holicko, Přeloučsko : Dějinný a místopisný obraz. Díl 3, Pardubice, 1909, s. 492.

S tímto vojskem, lifrovanou Touragi, též rozepsanou daní pruskou, sousedstvo tak ubráno bylo, že na potom, pro zaplacení jednoho a druhého na samotný grunt v osadě města 46 zl[atých] 48 kr[ejcarů], a na grunt předměstský 23zl[atých] 24 kr[ejcarů] se repartirovati muselo.

Po vyjití vojska pruského teď pravené sousedstvo, byvše jedenkrátě toho tak těžkého břemena zbaveno, zase okřívati a k sobě přicházeti počalo, však dlouho bez vojska zůstati nemohlo, nebo toho 2 dne měsíce července hned po hodině 12. ráno několik set pandurů vedle uherských insurgentů¹¹⁷⁾ jsem do města přitáhlo, kteréžto vojsko zadosti

s.321

drahný čas masem, chlebem vychovávat se muselo, na to ale odtud do Říše se hnulo, a město Pardubice mimo začasté tudy projíždějících uherských insurgentem, dojísta osvobozeno bylo, kteréžto osvobození zase za nějaký čas trvalo, až jsem do města zemské regimenty od několika set mužů přitáhly, a toliko do některých prostrannějších domů po 50, 60, 70. i více mužů se položilo, sousedům pak s roztlučením, kamene oken vylomením dveří, a [s]pálení takových, též stolec znamenitou škodu učinily.

Leželo zde podobně zemské vojsko jako i regutirované na verbuňku od slav. regimentu mos. nistiského pěšího, která zase s regrutemy v létu 1743. vymaršírovalo, téhož roku in decembri před svátky vánočními přitáhl jsem do města Pardubic nejvyšší s jedou a to sice Leib. compagny a malým štábem od slav[ného] regimentu Caurafimského Lubomirského¹¹⁸⁾, kteréžto vojsko in Martio¹¹⁹⁾ 1744. odtud vymaršírovalo, a jej zase nejvyšší s silním štábem, a jednou dragounskou compagní od slav. regimentu Sachson Gothaiského¹²⁰⁾ následoval, toho vojsko dosti za dlouhý čas tu v Pardubicích

s.322

se zdrželo, pak ale do Říše odešlo, město Pardubice ale do vojska osvobozeno bylo, v Hradci JMst Králové nad Labem, a tom v okolních městech ležel nejvyšší s jedním silným batalionem od slav. pěšího s[c]hulemburského regimentu, což samé s: jakkoliv se mluvilo, jakoby král pruský s silnou armádou zase do země České vpadnutí úmyslu byl, jemuž však mnozí prostě věřiti nechtěli s všem milo bylo, že přece naše král vojsko v Hradci, a okolo Hradce se vynachází, pak rychle ale on v tamních statí(?) se vyzdvihlo, jsem do Pardubic

---

¹¹⁷⁾ domobranců.

¹¹⁸⁾ kyrysníci Luboměřského pluku

¹¹⁹⁾ může se jednat o březzen, lat. Martius

¹²⁰⁾ saskogothajského

přimarširovalo totiž 9 aug[usta] 1744. roku, a tu zůstati mínilo, nic však neméně když již skutečně král pruský s vojskem svým na hranicích českých nohu postavil, a se pohybovati začal, teď řečené vojsko, a to sice 1. batalion 8000 mužů silný od slavné[ho] schlulemburskeho pěšího regimentu 10 gusdem odtud přes Chrudim k Německému Brodu na marš se vydal

s. 323

Opanovala po všem pardubské tak veliká, a přitom zalévá naděje, že tomu aby pruské vojsko zemi českou po stálém v létu 1742 pokoji iteralo nepřátelským způsobem nifestírovati úmyslu bylo, na prosto věřiti nechtěly, než při těch tak strašných okolo stížnostních, a do uší jich od množství lidu vracejícího hlaholu, ano když již nepřátelské vojsko k měšťě Hradci JMsti král[ové] nad Labem úprkem táhlo, z něj to samé nikdy na mysl připadlo tažení kdo vypravovati, a aby tomu věřily, je persvadirovati mohl, doběhnouce ale známost, že nepřítel město Hradec JMst král[ové] skutečně svým vojskem obsadil, přepodivně o tom smýšleli a se důvěřily, že vojsko pruské na tuto stranu řeky Labe nepřejde, a Pardubice na pokoji zanechá, ta naděje, ale všechny zmýlila, neb v pátek o trhu zdejším pardubským právě na den s^v Anastázie, jenž bylo 21. dne měsíce srpna léta 1744. kdež mnozí ze sousedů od lidí nedaleko Hradce bydlících, a s sem s obilím na trh

s. 324

přijíždějících pravda vlouditi usilovaly, zdež byly nepřítel skutečně v tamějším okolku, zvláště pak v Hradci byl, a kterak by sobě počíнал, ráno okolo hodiny 9 polovičního orloje tři prušti husaři jsem do města od recognoscedend¹²¹⁾ přijeli, a nespatrice tu král. uher-českého vojska byti, ihned bílou kterou jsem přijeli branou, na zpět odjeli, načež v malé chvíli 50 husarů pruských vedle jednoho zástupníka neb lietenanta jsem comadírovaných bylo, kterěžto vojsko v rinku sáti zůstalo, a připomenutý zástupník davše sobě povolati úřad purkmistrovský tentokráte držícího pana Václava Nikyše,¹²²⁾ se jest dotazoval, kdy a pak mnoho zde král. vojska bylo! Kam to samé maširovalo! a kde nyní se vynachází, nemoha se na to vyptati, k panu purkmistru řekl, aby celý magistrát ven k hospodě

s. 325

---

¹²¹⁾ recognoscovat = prozkoumávat

¹²²⁾ Václav Nykiš, roce 1738 starším důchodním, SAKAŘ, Josef. Dějiny Pardubic nad Labem I.díl 2.část. Pardubice, 1924. s. 90.

Hodonínu nazvané vyšel a generála nad Ingeury z Walderab¹²³⁾ beneventíroval jenž samé se státi muselo, s kterýmžto generálem přitáhlo 250. Najmarovských¹²⁴⁾ husarů s 300 dragouny od Getyského regimentu, kde ale to vojsko, když před jmenovaný samotní 3 husaři do města vyjeli, skrytý býti muselo věděti se nemůže, to však dobře se ví, že daleko se skrýti nemohlo, poněvadž v malé chvíli do města vtrhlo, jaký tu nárek, a bédování bylo, snadno k pomýšlení jest, byla hrůza, a bolest na to patřiti. Když ubozí lidé přespolní s obilím přes se po hlavu zmatečně ujížděly, a mnozí z nich zase s obilím do města od prušanů hnáni byli.

Opáčení generál postavce nohu na místo kterak by oni, pod jeho komando stojící vojsko vychovati se mělo nařizoval každému muži denně 2 pinty piva, 2 lib[ry] chleba, 4 lib[ry] másla dáti příkazoval, ovsu pak každého koně denně po 2 měřice dáti poručil toto vojsko skrze dva dny zde trvalo

s.326

pak ale když nevyšší Zimmerman s batalionem asi od 600 mužů od svého pěšího regimentu jsem přimaširoval, přec odtáhlo, a toliko 50 husarů Načmerovských¹²⁵⁾, a něco mužstva od bombardírů a minérů při též pruské Zimmermanské guarnisi, kterak zámek a město ihned osadila, jest zůstalo toho času také v zámku generálstvo pruské najíti se dalo, jmenovitě grul. Schwerin guafeldmaršal grul. Bodenbroug, Walderob, a jiný vysocí oficíři s nimi, kterýž však druhého na to dne odtud odejdouce, k armádě pruské, tenkrát k městu Nymburku marširující pospíchali, na to mnohé silné marše pruského lidu protřešily, nad čímž Václav Skalický¹²⁶⁾, a p Jan Pša(Píša?) služebníci úřední ustrnuli, a se ulekli tak! že opustivše p. purkmistra pryč odešli, a městu Pardubicím hřbety ukázali, boje se

s. 327

aby jich lid pruský krojme než dobil, když ale dragouni Getzovští odtud odjeti stačili, města Pardubice jim 4 polský voly na cestu, a silný Sarspan(?) znapatřiti muselo, ta sběry úřad purkmistrovský tak soužila, že na to žalostivě hleděti bylo, vychování onoho pruského lidu a jich kteří obci a sousedstvu zkázu působilo, neb sousedstvo lid pruský s vařením, a jinými potřebami povídírovati nuceno bylo, a jiných bídách a přeházené soužení lépe mlčeti, než papír pokalíti.

---

¹²³⁾ Waldenrab

¹²⁴⁾ pravděpodobně se jedná o Metznerské husary

¹²⁵⁾ viz poznámka 22

¹²⁶⁾ pardubický měšťan

Ono zde guarnisírující vojsko, který tolika 6 malých děl, neb kusů sebou mělo, celému sousedstvu zbraně odňalo, a ustavičně s opevňováním zámku a města s nemalou zásobou obce se jest occupírovalo, přičemž rozepsané žito, ječmene, a oves sem do města z chrudimského, a jiných

s. 328

krajů seno, a slámu ale na JMst kr[ále] půdu hned za gruntem p. Talazka¹²⁷⁾ a císařskou tehdy že sice král. koželužny se svázela, tam ale silné pruské comando vyhodíce prve tam dost silný šanc, se vynacházelo (ty zde při guirnisi jsoucí husaři každodenně recognoscírovali zdaž by od krá. uhersko a českém vojsku, kde by takové bylo, co vyzkoumati mohlo, nemaje však o něm vědomosti, bezpečně v pardubském hnízdě je dobře se pevnilo, v tom ale mimo lidskou nadálost, právě na den s^v Michala Archanděla¹²⁸⁾ ranního času král. uherští husaři, sem[h]le bez strachu do zelenobranského předměstí vjeli a vedle fůr od Veselky až k magacínu senem a slamou

s. 329

naládovaných až k mostu blíž chalupy kněžička se pustily a varty v též chalupě se vynacházejícího jednoho unteroficíra jeden uherský husar ven vyvolati, davše, jej zajal a s sebou odvedl, byvše ale hrozné pohnutí od pruského vojska učiněno, po silné střelbě zase uherští husaři k Chrudimi marširovali prušané pak hned vypálením předměstím hrozili, kdyby sousedstvo dosti malý spěch a král. uhersko a českém vojsku, kde by to samé se vynacházelo, cenilo, to však jen neoznámilo, k dolíčení tehdy toho a k nahnání strachu ne[j]v[y]šší Zimmerman jakožto pruský comendant určí p. Jana Fiedlera jakožto purkmistra tehdáž právě mši svatou v klášterním kostele slyšeti počnouc čeho hledati nařídil, a jemu nijimgíroval, aby ihned smolu, koudel a z ní věci opatřiti hleděl.

s. 330

Kteréžto poručený se vyplniti muselo, na to však opevňováním města a zámku se kontinuírovalo, a nějaké upokojení následovalo, které ale za krátký čas trvalo, neb dne měsíce října léta již podotknutého, mimo vši lidskou nadálost král. česko-uherské vojsko, a to sice

¹²⁷⁾ pravděpodobně se jedná o Františka Talacka z Ještětic, od roku 1738 vlastníci pardubickou papírnu, kterou však město od něj obdrží zpět, SAKAŘ, Josef. Dějiny Pardubic nad Labem IV.díl 1.část. Pardubice, 1930. s. 58.

¹²⁸⁾ 29. září 1744

několik set comandovaných od slov[utného] regimentu Ogilvi Daun. a Baaden z většího dílu do sedlských šatů převlečených mužů s jistým počtem husarů pod správou nejvyššího zástupníka Franchiny¹²⁹⁾ jsem k městu Pardubicím však zase bez děl okolo hodiny 3^u z poledne jest přitáhlo, ty jim přiřazené byly, měli sebou vozy s senem, slámou, a pivovarskými sudy, v nichž ale voda se vynacházela, dobře naládané, aby se smýšleti mohlo, že to pouhý selský lid potra[vou]

s. 331

pro lidi a koně jsem vyslaný jest, kterýchž to vozů několik do města skutečně puštěno bylo tak, že varta pruská v bílé bráně postavená nejmenšího nemerkovala, mohly všechny ty nastrojené vozy snadno, a bez odporu do města se vloudily, kdyby jiný z města právě vyjíždějící hůř byly v tom překážku neučinily. Právě při též zmatení nejvyšší Zimmerman s majorem Debschitz u jedním grenadýrem za město vyšel, a ty přešacené, aby s fůrami do města vjížděly s křikem a bitím doháněl, v tom ale za comandatem Zimmermanem stojící grenadier při jednom domnělém sedlském chlapu pistoly zhlednouce na comandanta vzkřiknul: die bauere haben gewefe mit sich: pro kterémžto

s. 332

vzkřiknutí ten přešacený voják corporal od Ogilvi z pod nich šatů pistoly vytáhlší po grenadýrovi vystřelil, jej ale nad čelem drobet štrejchoval a okrvavil, na to druhé pistole se chopiv, comandanta v levou ruku střelil: po ráně pak pistoly obrátil, a jej do hlavy silně tloukl, odkudž takový hluk, hřmot a křik povstal, že aby vojsko král. uhersko české do města, pruské proti tomu zase ven z města přeukrutně střílelo.

Nemaje ale teď zmíněné král. uhersko-české vojsko sebou žádných děl odtrhnutí přinuceny byly, z nichžto mnozí tragedií husaři a vojsko brandeburské tu v městě rabující, bílé předměstí

s. 333

mimo některých gruntů na Lažankách, a za mejtským mostem zapálily v prach a popel obrátily, tu přitom mezi ubohými obyvateli povstalou hrůzu, a ztráty vypsali, jeden každý za nemožnou věc byli, lehce usouditi může, nej z něho tu nescházelo, toliko mordování, které nepřátelskému vojsku připuštěno, a povoleno nebylo.

Více o tom psáti nemohu, poněvadž třetího dne na to, bázní hroznou předěšený jsem se retiroval, a 3tí neděle v zůstal, tolik ale ještě prisouditi mohu, že před odmaršem vojska

---

¹²⁹⁾ Francini

neprátelského samy magacín, a předměstí zelenobranské nepřítel zapálil, a lid do hrozně škody uvedl

Jak[ub]. W. Lenetschek

Sind[icus]

s. 334

Další popsání vojny brandeburské, co se přihodilo v městě Pardubic, vytaženo z popsání Matěje Pleskota duchaře a měšťana zdejšího

Pak v úterý ty rakouští vojáci šli vedle Labe na Zábradly, chtějí tam vartu u magacínu pobítí, neb zajmouti; však že tam vždy na vartě 100 mužů okolo toho magacínu bylo, nic nevyřadili, a se svou nejvyšší škodou kdo kam běžet mohl utíkali, něco jich pobýly, a okolo 30 mužů plesírovali.

Rozhněvavše se na to rakouští vojáci, zapálili špejchar na Vyrstkově¹³⁰⁾, v kterém též brandeburk něco magacínu měl, tu sem také kteří jsme v městě zavřené byly, a co jest to strach poznaly, neb vojsko ze šanců se navrátí, že budou na předměstí všechno mordovat.

Tu předstoupily před raněného comendanta

s. 335

někteří z vyšších zámeckých oficírů, a měšťanů, a klekajíce před ně by skutku toho neučinil, uprositi se dal, a dle svého závazku lid nemordoval, však ale tu bylo hluku, tlučení dveří oken, krámů zavřených vše zebrały zkazily a polámaly, pošlapaly a ta samá loupež 2 hodiny trvala, a žádný svého statečku hájiti nesměl a nemohl, nebo starší měšťanům, a pánům šacovali čepce, šátky a co u nich dobrého viděly z nich strhnuly cokoli dovoleno měly, jen 2 hodiny však přece, tu noc i druhý den samá loupež byla, kde jen ještě něco cejtily, tu se zběhly dveře vyrazili a zebrały, a zase se rozutíkaly.

Od toho času byly brány vždy zavřeny, nemohl ven za město žádný, leč od comendanta daleko se vykázal, a byl jest jinší comendant, neb ten předešlý od těch ran 7^{mý} den umřel.

Potom následovalo v městě dosti hladu, takže ani vojsko, ani my

s. 336

sme neměli žádné potravý, krom vojáci chléb, však jednu posti na tři dny a sice pro nedostatek dříví přičem by pécti mohly.

---

¹³⁰⁾ místní název, podle názvu hospodářského dvora v prostoru dnešního Kostelíčka

Z té příčiny množství lidu též měšťanů nechaje všeho a odešly pryč z města, kteréžto soužení 14 neděl v městě Pardubicích trvalo, a po vypálení bělobranského předměstí ve 14 dnech zapálily a vše shořelo.

Na to když noviny dostaly rakouští vojáci, který ještě s Francouzem v Říši práci měli, že by brandeburk zase podruhé do Čech vpadl, a zle počíná; oddíly půl armády, a pospíchaly do Čech; však když do Čech přicházely, přispěl jim ku pomoci Sašové¹³¹⁾ se 30 000m a s nimi se shromáždily: když se s nim setkali měly, počal jest brandenburk nazpátek ustupovati, tak se Sašové po boku zaskočivše s nim bitvu začaly.

s. 337

Obávaje se brandeburk také síly rakouského lidu, počal ustupovati, až potom připravíce se přes Labe okolo Tejnice Labské u Telčic se položil, rakušané však od Čáslavě nočního času pospíšili se, vši silou, a založivše kusy u vsi Telčic počali ve dvě hodiny před polednem silně na něj přes Labe, do ležení střílet, tak že on nevědouce, co by, a odkud by to bylo, s velkým strachem a ztrátou mnoho lidu, hnul se s celou armádou k Chlumci, a rakouští lidé se Sašem¹³²⁾ jej následovali.

Ještě toho času zůstávající v Pardubicích městě brandeburský lid, vědouce, že již armáda z Čech se stěhuje, nočního času vyrabovaly město dočista.

V sudech mouku na rinku rozsekali a rozházeli, takže na rinku mouky pod pás bylo člověku, obilí magacínské které v dvorech všech městských bylo, vyhazovaly na ulici, však

s. 338

že jim času brandeburkům nestačovalo, toliko asi 2000 str[ychů] vyházeli, a odešel.

Venku magazin slámu, a seno v stohách Zábradly, koželužnu, a hospodu Zavadilku u labského mostu vše zapálili, jenž bylo tu neděli před S[va]^{10u} Kateřinou¹³³⁾ roku 1744.

V roku 1745 zase nanovo se hluk stal, obzvláště, když lid plesirovaný od armády skrz Pardubice, vezen, a hnán byl, také v tom roce bylo nanovo šancované město se zámekem, když lidu bylo 3000 a 4000 v práci i kraje chrudimského a jiných okolních, kteréžto šancování od S^v[atého] Ducha¹³⁴⁾, až do podzimka trvalo, mnoho gruntů skrze to věc přišlo, i také aby město kde grunty stály, co sobě obyvatelé předměstí po vypálení od brandeburků zase k stavení dříví s plavu, neb z labských vorů zaopatřily, takové jim zase všech na to raplasaty

---

¹³¹⁾ Sasové

¹³²⁾ se Sasy

¹³³⁾ 22. listopadu

¹³⁴⁾ 7. neděle po Velikonocích, Letnice 6. června 1745

s. 339

a jiné potřeby pobráno, a pořezáno bylo, což sobě bělobranští sousedé za to dříví na 1900 zl[atých] škody počítaly.

Které pak zahrady, a stromoví blíž šanců byli, nebo co 1000 krůčejů od šanců vydatně ubylo, co brandeburk před rokem nevysekal, to naši vysekali.

A tak sečteno jsou všechny škody od brandeburků a i také od našich v těch letech na 376,390 zl[atých]

Přiveženo bylo do Pardubic 24. kusů velkých, do kterýchžto vešly coule 36 lib. těžké, a takové na šance zámecké vytažené byly. K tomu přivezeno z Prahy 900 leut. prachu, koulí, granátů, bom[b] smolných věnců, a všelijakých nástrojů, motyk, lopat, což všechno na 270. vozech přivezeno bylo, a město také lidem zbrojným dobře zaopatřeno bylo.

Ty věci a nástroje až do roku 1747 ležely, a pak do Prahy odvežené byly.

5. Pardubice a okolí ve válečných letech 1740 – 1748

5.1. Pardubické komorní panství

Město Pardubice bylo sídelním městem komorního panství. Pardubické panství patřilo k těm největším a nejbohatším v Čechách již od roku 1560, kdy jej prodal poslední držitel z rodu Pernštejnů Jaroslav královské komoře. *Z poddanského městečka se stalo hospodářské, správní a společensko-politické centrum rozsáhlého regionu.*¹³⁵⁾ Panství tvořila 2 města, 5 městeček a 160 vesnic a zabíralo rozlohu přibližně 745 km² k pardubickému panství bylo připojeno ještě drobné panství smrkovické s 29 km².¹³⁶⁾

5.2. Vývoj Pardubicka od počátku 18. století do roku 1740

Vstup do 18. století ukazoval jak bude vypadat jeho podstatná část. Započatá válka o španělské dědictví měla vliv i na poměry v Pardubicích. Od prosince 1701 tu byla ustavena městská kompanie, sloužily se slavnostní mše za vítězné bitvy, město platilo mimořádné kontribuce na rekruty, obyvatelé však se tehdy nemuseli bát. V roce 1723, kdy se nechal Karel VI. korunovat českým králem, také 21. srpna navštívil Pardubice. Město muselo před příjezdem projít generálním úklidem, což svědčí zanedbanosti hygienických podmínek pro tuto dobu typický. Většina obyvatel při absenci kanalizace splachovala odpadky do městské řeky.¹³⁷⁾ Další vojenskou bdělost způsobila válka o polský trůn a tažení ve 30. letech, častější průchody vojska. Od roku 1735 přecházely přes Čechy do Říše ruské jednotky, což vzbudilo na řadě míst rozruch. Nějaký čas pobývaly na kvartýrech v Dašicích a v Přelouči. *Na zpáteční cestě setrvala jedna setnina archangelsk-gorodského pluku v Bohdanči.*¹³⁸⁾ Pobyt Rusů zažila také Chrudim v roce 1736, tamní měšťané se podívovali stravovacím zvykům, údajně se zde měli tak dobře, že se jim odtud ani nechtělo.¹³⁹⁾ Po neslavném tureckém tažení, které způsobilo opětovné vybírání nových válečných dávek. Následující události však měly dát pocítit válečné obyvatelům většině českého území včetně Pardubic.

¹³⁵⁾ ŠEBEK, František a kol. *Dějiny Pardubic I.* Pardubice, 1990, ISBN 80-900069-1-4, s. 137.

¹³⁶⁾ MAUR, Eduard. Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté. In: *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica* 3, Praha, 1972, s. 14

¹³⁷⁾ Městská řeka byla jedním z ramen řeky Chrudimky protékající v okolí hradeb a ústila do Labe, jedná se především o místa dnešní Jahnovy a Sukovy ulice, které vznikla zasypáním ramene regulací po roce 1907.

¹³⁸⁾ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem I.díl. 2.část.* Pardubice, 1923, s. 152.

¹³⁹⁾ CEREGHETI, Josef. *Historya Chrudimska, w níž se wipisiige počátek města Chrúdimě, gakož také skáza, a zase poznowú wistaweni, a wsselitych wěcy w něm zběhlych / zrozličnych starych historyctich knih shledaná, a w geden pořádek úwedená, a sepsaná odemně Jozeffa Ceregettiho wlastence a souseda tohoto kralowskeho, wennyho, a krayskeho města Chrúdimě.* Chrudim, 2005, ISBN 80-903265-4-4, s. 75.

5.3. Pardubicko a válečná léta 1740 - 1740

V prosinci 1740 zahájil své tažení pruský král Fridrich II. vpádem do Slezska, rozpoutal další válečný konflikt. Fridrichovo úsilí o přičlenění nového území, i přes počáteční neústupnost Marie Terezie, přineslo své ovoce. Dohodou s Kleine Schnellendorfu z 9. října 1741 za příslib míru získal část Slezska. Úmluvu však nedodržel a jeho vojska se vydala na pochod do Čech.

První válečné akce k pardubickému regionu se přiblížily dne 3. listopadu 1741, kdy vtrhl pruský generál Kalkstein do Hradce Králové a za ním přitáhl princ Leopold Anhaltsko-Dessavský, vrchní pruský velitel, se sborem 12 000 mužů. Již den před obsazením města psal Fridrich II. hradeckým, že do jejich města přitáhne jeho vojsko o síle asi 1500 mužů a nařizoval pro ně přichystat stravu.¹⁴⁰⁾ Po obsazení Hradce se Prusové vydali prozkoumat okolí Labe také u Pardubic. Část dragounů z pluku Bayreuthského se usadila v dočasném táboře na polích za kaplí sv. Josefa (stávala přibližně v místech dnešní hospody U Josefa), těsně u Labského mostu si začali Prusové upravovat pozice. Z důvodu chybějící posádky v Pardubicích přicházeli také do města, aby zde nakoupili proviant a radní jim také přidávali další věci například palivo. Pardubice prozatím obsazeny nebyly, to se ovšem nedá říci o Bohdanči, kde se vyskytl mezi Prusy a farárem Tautzem spor o pohřeb nekatolických Prusů na tamějším patronátním hřbitově. Bouři nevole u bohdanečských vyvolalo násilné odvádění zdejších mladíků do pruské armády.¹⁴¹⁾ To hradečtí měli s generálem Kalksteinem vcelku dobré vztahy, nevystupoval před ně s nějakými přehnanými požadavky, přesto však nebylo nouze o problémy. V listopadu si stěžovali nejvyššímu purkrabímu do Kutné Hory na náklady spojené se zaopatřováním pruských vojáků a zásoby se tak sháněly po širším okolí.¹⁴²⁾

V Pardubicích se roznesla zpráva o tom, že jsem v blízké době přibude rakouská posádka a 8. prosince byli vyzváni konšelé k přípravě zimních kvartýrů pro pluk hraběte Bathyaniho. Druhý den přitáhl s jeho dragouny generálmajor Deffine, který se usadil v radním domě. Dne 10. prosince přijel do Pardubic Jiří Kristián kníže Lobkovic. Byl uvítán městskou radou a syndikem Jakubem Lenečkem, usadil se nejprve na zámku, ale druhý den se přestěhoval do bytu pro něj připraveného na náměstí v domě Zuzany Tiché v čísle popisném 18.

V odpoledních hodinách se jel maršál Lobkovic podívat na pozice, které si na druhém břehu budovali Prusové a po tom co byl zpraven o pohybu francouzsko-bavorského vojska, které se mělo pohybovat směrem ke Kutné Hoře, rozhodl se k odchodu z Pardubic. Ráno 12. prosince

¹⁴⁰⁾ MIKULKA, Jaromír. *Dějiny Hradce Králové do roku 1850. Sv. 2.* Hradec Králové, 1995, ISBN 80-900048-9-X, s. 177.

¹⁴¹⁾ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem I.díl. 2.část.* Pardubice, 1923, s. 154.

¹⁴²⁾ MIKULKA, Jaromír. *Dějiny Hradce Králové do roku 1850. Sv. 2.* Hradec Králové, 1995, ISBN 80-900048-9-X, s. 178.

se vydal se svými pluky přes Seč k Německému Brodu. Ještě ten den se pruští dragouni v počtu několika desítek přeplavili přes Labe a obsadili Pardubice

Prusové obsazovali další místa na Pardubicku, již 10. prosince 1741 přišli do Holic v síle 565 mužů s 625 koňmi. Zůstali tu v kvartýrech 3 dni a noci, pak se rozneslo, že *od Dašic táhne proti nim Bavor, tak se každý domníval, že tu bitva bude(sic!)*.¹⁴³⁾ Holičtí ze strachu utíkali do lesa u Poběžovic berouce s sebou svůj majetek na vozech, nebo ho do země zakopávali. Během krátké doby pruská vojska zaplavila Zálabí, objevovala se v Sezemicích, kde *obyvatelstvo trpělo žravostí Prušáku*¹⁴⁴⁾ a nacházíme doklady o zabití.¹⁴⁵⁾ V Chrudimi se pruští vojáci objevili 15. prosince 1741, po odchodu jednotek maršála Berlingera 14. prosince. Patnáct husarů prošlo skrze Chrudim do Slatiňan, ty následoval plukovník Kostler se 4 pruskými švadronami, jenž zde pobýly několik dní.¹⁴⁶⁾

Pardubice obsadili ještě 12. prosince dragouni pluku Bayreutského rychlou akcí se zmocnili městských bran. K domu tehdy úřadujícího purkmistra Karla Radvanovského¹⁴⁷⁾ byla postavena stráž. Město bylo zavřeno několik hodin až po ujištění, že Lobkovic skutečně odcházel k Německému *brány s zanecháním při nich varty zase otevřelo, a lidem svobodný průchod zanechalo*¹⁴⁸⁾ Mnozí lidé v nastalém zmatku z města utíkali, mezi nimi také jeden dragoun z císařského vojska. V městě se usadilo asi 30 mužů od Beritských dragounů a dne 15. prosince do města přimaširoval pluk pruských husarů bronikovských, který se tu zdržel 3 dny. Ještě před jeho odchodem přišel a na 3 dny jeden pruský batalion skoro od 800 mužů od regimentu Kalksteinského pěšího s nejvyšším velitelem von Löben. Velení nad městem však vzápětí od něj přebral nejvyšší strážmistr Retzow, který se ubytoval ve stejném domě, kde ještě před několika dny pobýval Lobkovic. Ani on v domě dlouho nepobyl, protože jej přepustil generálu Kalksteinovi, sám Retzow přesídlil do pardubického zámku.

Bronikovští husaři se objevili 27. prosince také v Holicích, přes které procházelo několik jednotek. Dne 14. února 1742 tudy procházeli vojáci se 14 koňmi údajně pro prince pruského prince do Litomyšle.¹⁴⁹⁾ V dubnu a květnu procházelo Holicemi množství vojska přesunujícího se z Moravy, což činilo nemalé problémy místním obyvatelům, kteří nuceni stravovat vojáky, poskytovat píci koním a platit válečnou daň. Podobná situace vládla také

¹⁴³⁾ ŠAFAŘÍK, Antonín – POSPÍŠIL, Otokar, *Holice*. Holice, 1911, s. 49.

¹⁴⁴⁾ KOPECKÝ, Antonín. *Sezemice nad řekou Loučnou - jich minulost a přítomnost*. Kutná Hora, 1887, s. 29.

¹⁴⁵⁾ tamtéž

¹⁴⁶⁾ MALÝ, Tomáš. Město Chrudim a války o rakouské dědictví (1740-1748). II. část. In: *Chrudimské vlastivědné listy* Roč. 11, č. 3, 2002, s. 5.

¹⁴⁷⁾ čp. 17 na náměstí

¹⁴⁸⁾ SOkA Pardubice, Sběrka rukopisů č.20, F. Červenka, Paměti král. kom. města Pardubic 1400 - 1820, Vějtahy protokolů radních z let 1665 – 1776, s. 311.

¹⁴⁹⁾ ROSŮLEK, František, Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko : Dějinný a místopisný obraz. Díl 3*. Pardubice, 1909, s. 207.

v Dašicích, kde byly od 22. do 28. prosince 1741 ubytovány 2 pruské eskadrony pluku Branikovského, kterým velel rytmystr Kastriszinski. V dubnu 1742 bylo přikázáno poslat do Pardubic peněžní dávku *160 zlatých, do dašického mlýna poslat k semletí 46 korců žita, a do hradist'ského 200 korců ovsu, 274 korce řezanky, 274 otepí sena, 320 otepí slámy, jednoho vola a skopce, mimo to k cihleně pardubické 6 sáhů dříví k palivu.*¹⁵⁰⁾ Dne 26. ledna 1742 přijel do Hradce Králové pruský král, rozmlouval se zdejším rektorem, ale ten mu neřekl nic podstatného a Fridrich II. druhého dne odjel.¹⁵¹⁾ Prusové v únoru obsadili velkou část Moravy a podnikali výpady až do Dolních Rakous. V dubnu se však zatáhli zpět do Čech a 16. t. m. se objevil pruský král Fridrich do Chrudimi, z tohoto pobytu vychází taky dvě „chrudimské báchorky“ o pruském králi. Pruská vojska se nacházela v této době od Litomyšle až po Kutnou Horu, armáda rakouská prince Karla Lotrinského měla svůj hlavní stan u Olomouce, odkud se vydala do Čech oklikou přes Německý Brod a 17. května 1742 se střetly obě armády u Chotusic.

Ráný z děl od Chotusic byly slyšet až v Pardubicích, na valech je tu poslouchali vojáci pruské posádky. Po dvanácté hodině se objevily na dohled města vojenské jednotky, ale místní posádka považovala to za vojsko nepřátelské, které bitvu vyhrálo a nyní se chystá dobýt města, zbořila most před Zelenou bránou a šikovala se na valech k boji. Brzy bylo rozpoznáno, že se jedná o pruské jednotky opouštějící bojiště, protože však přicházelo mnoho raněných, nařídil velitel pruské posádky nepouštět je do města, ale poslal vojáky do polního ležení za labským mostem.¹⁵²⁾ Pardubičtí měšťané modlící se za úspěch rakouských zbraní, bohužel i nadále neměli mnoho důvodů k radosti, neboť v brzkých ranních hodinách 24. května sice podnikly jednotky uherských pandurů a husarů útok na město u Bílé brány, ale vysvobodit se jim ho od pruského živlu nepodařilo. Po boji zůstalo ležet 15 padlých mužů, z toho jen 2 Prusové. Panika jakou uherské oddíly rozpoutaly, zachvátila i velitele Retzowa, který v rozčilení vyběhl na valy ledabyly vystrojený a s puškou bez nábojů.¹⁵³⁾ *Hned po odchodu pandurů dal Retzow bořit okolní domy při branách, nutě k pracem i lid shromážděný ke svátečnímu procesí.*¹⁵⁴⁾ Po útoku trvalo ve městě napětí a zvýšené bezpečnostní opatření. Brány zůstaly trvale zavřeny, nikdo se tedy neměl dostat dovnitř ani ven bez povolení pruských kontroly.

---

¹⁵⁰⁾ tamtéž, s. 153

¹⁵¹⁾ MIKULKA, Jaromír. *Dějiny Hradce Králové do roku 1850. Sv. 2.* Hradec Králové, 1995, ISBN 80-900048-9-X, s. 178.

¹⁵²⁾ SOkA Pardubice, Sběrka rukopisů č.20, F. Červenka, Paměti král. kom. města Pardubic 1400 - 1820, Vejtahy protokolů radních z let 1665 – 1776, s. 311 – 312.

¹⁵³⁾ tamtéž, s. 316 – 317.

¹⁵⁴⁾ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem I.díl. 2.část.* Pardubice, 1923, s. 156.

Uklidnění přineslo datum 18. června 1742.¹⁵⁵⁾ Tehdy vyhlásil velitel Retzow, že byl uzavřen klid zbraní mezi válčícími stranami a žádný z gruntů již bourán nebude. Avšak ještě téhož dne v 11 hodin dopoledne se objevili před Zelenou branou rakouští husaři nevědouce o smíru a začali střílet po pruské hlídce, omyl byl ale naštěstí vysvětlen a situace se uklidnila. Rozruch způsobil 24. června generál pruský Buddenbroch přimaširoval s 5 pluky rejtarů, které na nesklizeném obilí za Zelenou bránou způsobil škodu za mnoho tisíc zlatých, jež mu vyčetl sám generál Kalkstein. Než odešla 2. července 1742 pruská posádka z města byli okradeni měšťané v tehdejší Karlově ulici, Pardubičkách a Nemošicích, když Buddenbroch odtáhl přes Labe a kolem vsi Hradiště, protože jej Retzow nechtěl nechat pochodovat skrze město, aby tu další nezpůsobil další škody.¹⁵⁶⁾ Po domech byli hledáni ještě dva dezertéři, po nalazení obou a zaplacení daně z městských gruntů Prusové konečně odešli měšťané si mohli po dlouhé době měšťané oddechnout. Po odchodu pruských jednotek přebrala stráž města uherská domobrana a rakouští panduři. Do konce léta opustili prušští vojáci východní Čechy. Řada měst, městeček a panství vyčíslovala škody, ty utrpěl i hřebčín v Kladrubech nad Labem, kde ukořistili Prusové velké množství koní, a ty odvedli do královského hřebčince Trakehnen v Prusku, tam se nacházel královský hřebčinec a velkou část tvořili právě koně z Kladrub.¹⁵⁷⁾

Následující rok 1743 přinesl vyhnání krále „bavora“, což se v Pardubicích jako ve většině českých měst oslavovalo výzváněním zvonů a slavnostní bohoslužbou. V témž roce 12. května se také konala v Praze korunovace Marie Terezie, jež právoplatně usedla na český trůn a habsburským zbráním se dařilo alespoň prozatím. Pardubickem procházely různé vojenské jednotky mezi nimiž můžeme jmenovat zemskou milici Max-Hessenkassel, curassirský pluk Luboměřský, či dragouni z pluku Sasko-gothajského, kteří byli vystřídáni 9. srpna 1744 pěším plukem Schulenburským.¹⁵⁸⁾

Fridrich II. znepokojen vývojem války na západě, začal se obávat, že kdyby se Marie Terezie vypořádala s Francií a Bavorskem, vrhla by všechny síly na znovudobytí Slezska. Rozhodl se pro preventivní úder. V srpnu 1744 se začaly šířit zvěsti o novém tažení pruského krále do Čech. *Dne 17. srpna přišla zpráva, že prušští vojáci jsou již v Jaroměři, dva dny na to bylo zastaveno vyučování na latinských školách a odpoledne se objevily první pruské*

---

¹⁵⁵⁾ dohoda o míru definitivně potvrzena až v Berlíně 28. července 1742.

¹⁵⁶⁾ SOkA Pardubice, Sběrka rukopisů č. 20, F. Červenka, Paměti král. kom. města Pardubic 1400 - 1820, Vejtahy protokolů radních z let 1665 – 1776, s. 319.

¹⁵⁷⁾ ROSŮLEK, František, Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko : Dějinný a místopisný obraz. Díl 3.* Pardubice, 1909, s. 44.

¹⁵⁸⁾ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem I.díl. 2.část.* Pardubice, 1923, s. 157.

oddily.¹⁵⁹⁾ Pluk Schulemburský se 9. srpna vydal na ústup, následoval tak obvyklý scénář typický nejen pro tuto válku, po stažení rakouských sil z Pardubic, nic nečinilo překážku v znovuobsazení nepřátelskými vojsky. Do města prosakovaly zprávy ze sousedního Hradce od studentů a trhovců, i tak doufali jeho obyvatelé, že se přes Labe vojsko nevydají, všechny naděje pak vyhasly, když se tu 21. srpna 1744 objevili 3 pruští husaři, *nespatříce tu král. uher-českého vojska bytí, ihned bílou kterou jsem přijeli branou, na zpět odjeli, načež v malé chvíli 50 husarů pruských vedle jednoho zástupníka neb lietenanta jsem comadírovaných bylo.*¹⁶⁰⁾ Po dvou letech stanuli Prusové na pardubickém náměstí, a generál Walderab si nechal předvolat purkmistra Václava Nikyše,¹⁶¹⁾ vyptával se na rakouské vojsko a vyjednával o přidělech pro vojáky.

Válka se vrátila do kraje a opět se začaly vymáhat kontribuce a násilně odvádět do armády. V Dašicích byli předloženy ještě v létě přeloženy požadavky, pokud by je nechtěli Dašičtí splnit pohrozili jim Prusové vypálením. *Dne 28. srpna musili pod trestem meče a ohně zase pro Prušáky 106 zl. 36 kr. daně výpalné, 8. října pak daně za září a říjen po 1178 zl. 25 kr. 2. den. Dosti velké byly dávky, div že jest, že to město vydrželo.*¹⁶²⁾ Holice válkou strádaly, tak že hospodáři utíkali ze svých gruntů, podobně jako jejich předci v za třicetileté války. V roce 1744 dodávali odtud mouku, obilí, seno slámu a chléb do Pardubic a Chrudimi, jen tyto útraty činily v roce 1744 přes 742 zlatých.¹⁶³⁾ Zatížení krajů chrudimského, pardubického a hradecké bylo velké, přesto že chtěl Fridich II. dva z nich pro sebe uzurpovat. Ve východních Čechách měli své logistické základny obě armády, pruský král po dohodách z roku 1744 počítal s Labem jako se zemskou hranicí mezi česko-bavorským soustáním a pruskými Čechami. Městečko Přelouč by tak představovalo pomezí bod patřící již k Čechu Karla Albrechta, sousední Břehy by již patřili k Prusku.¹⁶⁴⁾ Důležitými strategickými body se staly mosty přes Labe. Z toho důvodu Prusové opevnili Pardubice jako pevnost hlídající přechod přes řeku.

Pardubice posílil pluk Zimmermanův s 600 muži, v městě se v té době nacházela značný počet vojáků, včetně Metznerského pluku husarů, dělostřelectva a miněřů.¹⁶⁵⁾ Na zámku se sešlo generálstvo v čele s maršálkem Schweinem dále tu byl Buddenbroch a Walderab, ti však

¹⁵⁹⁾ MIKULKA, Jaromír. *Dějiny Hradce Králové do roku 1850. Sv. 2.* Hradec Králové, 1995, ISBN 80-900048-9-X, s. 181.

¹⁶⁰⁾ SOKA Pardubice, Sběrka rukopisů č. 20, F. Červenka, Paměti král. kom. města Pardubic 1400 - 1820, Vejtahy protokolů radních z let 1665 – 1776, s. 324.

¹⁶¹⁾ syn Jana měšťana a spolustaršího šmelciře v Horách Kutných. Do Pardubic se přizemil, 13 října 1729 si vzal Barboru, dceru Jindřicha Aleše Majera spoluradního. Václav zakoupil dům čp. 1 u Zelené brány, roce 1738 důchodním, SAKAŘ, Josef, *Dějiny Pardubic nad Labem I.díl 2.část.* Pardubice 1924. s. 89.

¹⁶²⁾ ROSŮLEK, František, Karel. Pardubicko, Holicko, Přeloučsko : Dějinný a místopisný obraz. Díl 3. Pardubice, 1909, s. 153.

¹⁶³⁾ ŠAFARÍK, Antonín – POSPÍŠIL, Otokar, *Holice.* Holice, 1911, s. 51 – 52.

¹⁶⁴⁾ VOREL, Petr. *Dějiny města Přelouče II.* Přelouč, 2002, ISBN 80-238-8800-5, s. 140 – 141.

¹⁶⁵⁾ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem I.díl. 2.část.* Pardubice, 1923, s. 158.

odešli s četnými vojenskými kolonami k Nymburku. V městě zůstal jen nový velitel Zimmermann, který nakázal pobrat všem místním obyvatelům zbraně. Pokračovalo opevňování města a zámku, sváželo se také seno z okolních krajů do stohu za gruntem pana Talacka¹⁶⁶⁾ u koželužny byl zpevněn silný šanc.¹⁶⁷⁾ V den svatého Michala, 29. září 1744, udeřili na město uherští husaři, zaútočili od hospody Veselky vedle pruského magacínu, po prudké přestřelce však odjeli k Chrudimi. Útok rozlítel velitele Zimmermanna a nechal vyvolat purkmistra Jana Fiedlera z kláštera, kde se právě účastnil mše, a nařídil mu vydat věci k zapálení předměstí, čímž vyhrožoval.¹⁶⁸⁾ Nášťestí své hrozby nenaplnil a zanedlouho nastal ve městě klid.

Nový útok na pruské postavení v Pardubicích provedli 18. října vojáci pluků Ogilvy, Daun a Baaden pod velením nejvyššího lieutenanta Francíni. Tentokrát se chtěli dostat do města lští, proto se vojáci převlékli do sedláckých šatů, pruská posádka si měla myslet, že se jedná o sedláky vezoucí proviant do města. K Pardubicím se přiblížili okolo 3. hodiny odpolední s vozy naloženými senem, slámou a pivovarskými sudy, ve kterých místo piva vezli vodu, v nákladu se také ukryli další vojáci od zmíněných pluků. Několik jich skutečně projelo Bílou branou do města, ale při průjezdu vozů se tu náhodou objevil velitel Zimmermann s majorem Debschitzem a jedním granátníkem, sám pruský velitel popoháněl a křičel na vozky, aby se zbytečně nezdržovali, když v tom si granátník všiml u jednoho z domnělých sedláků zbraně, okamžitě křiknul na Zimmermanna stojícího před ním: „*die bauere haben gewefe mit sich.*“¹⁶⁹⁾ V tom okamžiku se strhl křik, voják z pluku Ogilvy, u kterého pruský granátník spatřil zbraň okamžitě, po něm vystřelil a zranil ho na čele, od boku vytáhl ještě druhou pistoli, jíž zranil samotného Zimmermanna na levé ruce. V nastalém boji byli však Rakušané vytlačeni z města, několik jich upadlo do pruského zajetí a bylo odvečeno k Náchodu.¹⁷⁰⁾ V Pardubicích však dramatické chvíle nekončily. Prusové se vyrabovali Bílé předměstí a některé domy na Ležánkách a za mějtským mostem.¹⁷¹⁾ Doslova peklo jaké tu vojáci rozpoutali, přinutilo mnohé měšťany prehnout z města před pálením a rabováním. Odešel také Jakub Leneček a přerušil tak své psaní o zdejších dění: „*Více o tom psáti nemohu, poněvadž třetího dne na to, bázní hroznou předěšený jsem se retiroval, a 3tí neděle v zůstal, tolik ale*

¹⁶⁶⁾ František Talacko z Ještětic, pocházejícího ze starého rytířského rodu, více LEDR, Josef. Dějiny Přelouče nad Labem, Přelouč, 1926, s. 251.

¹⁶⁷⁾ SOkA Pardubice, Sběrka rukopisů č. 20, F. Červenka, Paměti král. kom. města Pardubic 1400 - 1820, Vejtahy protokolů radních z let 1665 – 1776, s. 324.

¹⁶⁸⁾ ROSŮLEK, František, Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko : Dějinný a místopisný obraz. Díl 3.* Pardubice, 1909, s. 492.

¹⁶⁹⁾ SOkA Pardubice, Sběrka rukopisů č. 20, F. Červenka, Paměti král. kom. města Pardubic 1400 - 1820, Vejtahy protokolů radních z let 1665 – 1776, s. 331.

¹⁷⁰⁾ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem I.díl. 2.část.* Pardubice, 1923, s. 158.

¹⁷¹⁾ tamtéž, s. 159.

ještě prisouditi mohu, že před odmaršem vojska nepřátelského samy magacín, a předměstí zelenobranské nepřítel zapálil, a lid do hrozné škody uvedl“¹⁷²⁾

Tažení Fridricha II. v roce 1744 se mu v Čechu velmi nepovedlo, po postoupil sice se svou armádou až do jižních Čech, ale byl postupně vytlačován rakouskou armádou. Velké problémy způsobovaly oddíly uherský pandurů, kteří se úspěšně snažily přetínat spojení pruského krále s jeho týlem. Postupně tak ustupoval z Povltaví ke Kutné Hoře, Kolínu a nakonec rozbil svůj tábor u Týnce nad Labem. Proti pruskému postavení se od Čáslavi přiblížily jednotky Karla Lotrinského.

Dne 20. října 1744 se přikradli Rakušané k pruskému magacínu na Zábradlech. Zde však stála silná stráž, a tak rakouské pluky ničeho nedosáhly. Na ústupu naopak zapálili panskou sýpku na Vyrstkově, čímž sice poškodili Prusy, ale jejich zloba dopadla pouze na měšťany. Opakovalo se loupení v takové míře, že se místní panští úředníci rozhodli prosit velitele Zimmermanna, aby šetřil městského lidu.¹⁷³⁾ Raněný velitel nakonec rozhodl šalamounsky, nechal své vojáky 2 hodiny loupit, to však vojáci nedodrželi.

Z ústupem hlavních pruských vojáků přibývalo na frekvenci ataků, další se odehrál 30. října. Byl opět rychle odražen.¹⁷⁴⁾ Od tohoto okamžiku nařídil velitel posádky zavřít městské brány.

Zkáza Bílého předměstí (dnes Bělobranské náměstí) změnila jeho tvář. Již před válkou se uvažovalo o nové přestavbě předměstí poškozeného již za třicetileté války. Namísto obnovy tedy přišlo jeho další zničení vyvrcholilo po útocích z 30. října, zdější domy byly z větší části pobořené. K újmě přišla také socha, kterou tu vztyčili v roce 1719. Poškozená se na předměstí vrátila až po opravě v roce 1747.¹⁷⁵⁾

U Telčic se na začátku listopadu odehrála bitva a Karel Lotrinský donutil ustoupit Fridricha II. *Dne 9. listopadu 1744 oblehli Rakušané pod vedením Karla Lotrinského Pardubice a pokusili se je dobýt. Přes mohutnou dělostřeleckou palbu pruská posádka město uhájila, a tak rakouští vojáci pouze podpálili pruské sklady s bohatými zásobami na předměstích. Po té se přesunuli směrem k Přelouči, kde se jim podařilo překročit Labe.*¹⁷⁶⁾ Prusové již věděli, že se hlavní voje přesunují z Čech, neboť od 11. do 18. listopadu přišel do 10 km vzdálené Bohdanče pruský král.¹⁷⁷⁾ Pruská posádka v Pardubicích v předvečer svého

¹⁷²⁾ SOkA Pardubice, Sběrka rukopisů č. 20, F. Červenka, Paměti král. kom. města Pardubic 1400 - 1820, Vejtahy protokolů radních z let 1665 – 1776, s. 333.

¹⁷³⁾ tamtéž, s. 334 – 335.

¹⁷⁴⁾ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem I.díl. 2.část.* Pardubice, 1923, s. 160.

¹⁷⁵⁾ více pojednáva o problematice soch a pomníků z doby panování Marie Terezie TEPLÝ, Jaroslav. Odezva válek Marie Terezie s Friedrichem II. na některých drobných výtvarných památkách na Pardubicku a Chrudimsku. In: *Východočeský sborník historický* 16, 2009, s. 145 – 190. ISBN 978-80-87151-07-5. ISSN 1213-1733.

¹⁷⁶⁾ KLIMPL, Miroslav. *Co se kdy na Pardubicku šustlo. Pardubice.* 2003, ISBN 80-903037-5-7, s. 127.

¹⁷⁷⁾ tamtéž, s. 128.

odchodu znovu rabovala. *V sudech mouku na rinku rozsekali a rozházeli, takže na rinku mouky pod pás bylo člověku, obilí magacínské které v dvorech všech městských bylo, vyhazovaly na ulici, však že jim času brandeburkům nestačovalo, toliko asi 2000 str[ychů] vyházeli, a odešel.*¹⁷⁸⁾ Zapálena byla také hospoda Zavadilka, panská koželužna, seno a sláma ve stozích.

Válka z Pardubic v roce 1745 zdánlivě zmizela, avšak nadále tudy pochodovala vojska z různých končin habsburké monarchie, která zde činila také značné škody. Nejvíce stížností padalo na úkor pandurů. Stěžuje si na ně mezi jinými Johann von Rausenbach, generální direktor českých komorních panství. Obavy z dalších válečných útrap vzrostly po bitvě u Hohenfriedbergu,¹⁷⁹⁾ po níž se v Pardubicích konaly zpevňovací práce, na které bylo dovezen materiál a shromážděno 3000 – 4000 lidí z okolních krájev. Dovezené nástroje tu zůstaly až do roku 1747, kdy byly odvezeny do Prahy.¹⁸⁰⁾

V létě roku 1745 napsal vojenský hejtman von Wippekin stížnost na počínání pardubického panského hejtmána Brandlsteina¹⁸¹⁾ a lesního pojezdného Talacka. Na to reaguje dopisem Brandlstein z 10. července 1745, vysvětluje v něm baronu de Toussaint, splnomocněnci císaře nad komorními statky ve Vídni, že na pardubickém panství je velická bída a mnoho poloprázdných usedlostí, čili nemůže vyhovět vysokému požadavku na rekrutování. Uvedl, že se tu nedostává ani lidí na robotní práce. Ve stejný a den a v podobném duchu píše svůj dopis do Vídně také Rausenbach. Stěžuje si na chování armády, která obírá obyvatele panství, navíc potřebuje obsluhu čeládky a hospodářství, že je podřízeno armádě, tudíž nestihne plnit své povinnosti k vrchnosti. Baron Toussaint odpovídá z Vídně 22. července t. r., kde poddané politoval ale tvrdošijně trval na dodržení všech povinností.¹⁸²⁾

Rakouská vojska zaznamenala na konci září 1745 porážku od pruské armády nedaleko Trutnova a ustupovala až k Hradci Králové, kde se opevňovala. V Pardubicích pokračovala oprava zničených domů a zpevňovací práce, materiál na opravu přivážely po Labi vory.¹⁸³⁾

¹⁷⁸⁾ SOkA Pardubice, Sběrka rukopisů č. 20, F. Červenka, Paměti král. kom. města Pardubic 1400 - 1820, Vejtahy protokolů radních z let 1665 – 1776, s. 337 - 338.

¹⁷⁹⁾ 4. června 1745

¹⁸⁰⁾ SOkA Pardubice, Sběrka rukopisů č. 20, F. Červenka, Paměti král. kom. města Pardubic 1400 - 1820, Vejtahy protokolů radních z let 1665 – 1776, s. 338 – 339.

¹⁸¹⁾ Jan František Brandlstein, hejtman pardubického panství v letech 1733 – 1758, více o něm JELÍNEK, B. Ze života pardubského vrchního Johanna France Brandlšteina. 1733 – 1758. In: *Východočeský republikán*, 1932, č. 37, s. 3 – 4.

¹⁸²⁾ JELÍNEK, B. Utrpení pardubských poddaných za slezské války roku 1744 – 1745. In: *Východočeský republikán*, 1932, č. 37, s. 3 – 4.

¹⁸³⁾ SOkA Pardubice, Sběrka rukopisů č. 20, F. Červenka, Paměti král. kom. města Pardubic 1400 - 1820, Vejtahy protokolů radních z let 1665 – 1776, s. 338.

Uklidnění obav z případného válečného tažení přinesl až mír mezi Marií Terezií a Fridrichem II. z 25. prosince 1745.

Válečné škody za obou slezských válek dostahly v Pardubicích hrozivé částky 376 390 zlatých. Z těžkých ztrát se vzpamatovávalo město ještě dlouho po konci války o rakouské dědictví, mnoho času na obnovu však dopřáno nebylo. Dne 2. července 1751 zachvátil část města velký požár a na obzoru se v 50. letech 18. století rýsoval nový konflikt.

6. Závěr

V předkládané bakalářské práci jsem se pokusil o zachycení průběhu války o rakouské dědictví v regionálních dějinách Čech, přesněji na Pardubicku. S použitím vlastní edice pramene pro tuto dobu a místo primární.

Práci jsem pojal na podkladu širších souvislostí, tedy zkusil jsem zařadit regionální dějiny do celoevropského kontextu.

Končící epocha raného novověku, se zračí ve vývoji 18. století. Podle mého názoru lze pozorovat přeměnu, kterou umožnili četné války a spory o nějruznější dědictví, přičemž lze sledovat proměnu težiště mocenských sil v Evropě. Novověké velmoci museli nyní v 18. století bojovat o setrvání na výsluní.

Habsburská monarchie na začátku století působila dojmem neotřesitelné velmoci ve střední Evropě s vyhlídkou na rozšíření své sféry vlivu i území. Naproti tomu Prusko v prvních letech 18. století začalo přetvářet na silný stát. Habsburské soustátí však ukázalo, že může být také obrem na hliněných nohách a rozlehlost jeho území nemusí být jen výhodou. Po sérii vyčerpávajících válek se musela bát o svůj osud. Mezery ve spravování takového kolosu jakým monarchie nesporně byla, se ukazují nejvíce v nejmenších správních jednotkách. V regionálních událostech tedy vidíme skuteční stav. Za pomoci pramenů a literatury, jsem se pokusil dokreslit obraz Pardubic stížených válkou a mohu tedy zhodnotit stav bádání v regionu. Literatura k tomuto tématu je zpracovaná především z počátku 20. století a zasloužila by si revizi ve světle nových poznatků.

7. PRAMENY A LITERATURA:

PRAMENY:

SOA Zámorsk, Index narozených 1633 – 1766, inv. č. 6926, sign. 1534, S 149.

SOA Zámorsk, Sbírnka Matrik, farnost Pardubice, Matrika zemřelých 1746 – 1759, sign. 1524, s. 112.

SOA Zámorsk, Sbírnka Matrik, farnost Pardubice, Matrika oddaných 1702 – 1736, sign. 1516, fol. 81r.

SOkA Pardubice, Sbírnka rukopisů č. 20, F. Červenka, Paměti král. kom. města Pardubice 1400 - 1820, Vejtahy protokolů radních z let 1665 – 1776.

SOkA Pardubice, AM Pardubice, kniha trhová běločervená č. 58, kniha gruntovní z let 1679 - 1729

SOkA Pardubice, AM Pardubice, kniha trhová bělozelená č. 59, kniha gruntovní z let 1724 – 1766

LITERATURA:

BLACK, Jeremy. *Evropa osmnáctého století*. Praha, 2006, ISBN 80-7021-376-0.

GAWRECKI a kol. *Dějiny Českého Slezska 1740-2000. I.* Opava 2003, ISBN 80-7248-226-2.

GOLL, Jaroslav. *Válka o země Koruny české (1740 – 1742) I.*, Praha, 1915.

SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubice nad Labem I.díl. 2.část*. Pardubice, 1923, s. 158.

BĚLINA, Pavel - KAŠE, Jiří - KUČERA, Jan P. *Velké dějiny země Koruny české. X. svazek 1740-1792*. Praha-Litomyšl, 2001, ISBN 80-7185-384-4.

CEREGHETI, Josef. *Historia Chrudimska, w níž se wipisiige počátek města Chrudimě, gakož také skáza, a zase poznowú wistaweni, a wsselitych wěcy w něm zběhlych ...* Chrudim, 2005, ISBN 80-903265-4-4.

GAWRECKI a kol. *Dějiny Českého Slezska 1740-2000. I.* Opava, 2003, ISBN 80-7248-226-2.

GOLL, Jaroslav. *Válka o země Koruny české (1740 – 1742) I.*, Praha, 1915.

HERRE, Franz. *Marie Terezie*, Praha, 1996, ISBN 80-85946-41-6.

HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav. *Vademecum pomocných věd historických*. Praha, 1988.

HLAVAČKA, Milan. *Karel Albrecht : Příběh druhého zimního krále*. Praha, 1997, ISBN 80-85770-50-40.

- JANUSOVÁ, Jana. *Marie Terezie*. Karviná, 1995, ISBN 80-85498-30-8.
- KLIMPL, Miroslav. *Co se kdy na Pardubicku šustlo. Pardubice*. 2003, ISBN 80-903037-5-7.
- KOLEKTIV autorů. *Pod císařským praporem : historie habsburské armády 1526-1918*. Praha, 2003, ISBN 80-902745-5-2.
- KOPECKÝ, Antonín. *Sezemice nad řekou Loučnou - jich minulost' a přítomnost'*. Kutná Hora, 1887.
- KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha, 1997, ISBN 80-7106-252-9.
- LEDR, Josef. *Dějiny Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926.
- MAUR, Eduard. *12. 5. 1743 – Marie Terezie: Korunovace na usmířenou*. Praha, 2003, ISBN 80-86515-22-2.
- MIKULKA, Jaromír. *Dějiny Hradce Králové do roku 1850. Sv. 2*. Hradec Králové, 1995, ISBN 80-900048-9-X .
- OTTO J., *Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*, 19. díl, Praha, 1902.
- RIEDER, Heinz. *Marie Terezie: Osudová hodina Habsburků*. Praha, 2004, ISBN 80-7202-160-5.
- RICHTER, Karel. *Třeba i železem a krví: Prusko-rakouské války 1740 – 1866*. Praha, 2007, ISBN 978-80-87027-29-5.
- RICHTER, Karel. *Trenk: Životní příběh geniálního válečníka*. Praha, 2004, ISBN 80-86695-52-2.
- ROSŮLEK, František, Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko : Dějinný a místopisný obraz. Díl 3*. Pardubice, 1909.
- STELLNER, František. *Fridrich veliký*. Praha, 1998, ISBN 80-85846-10-1.
- ŠAFAŘÍK, Antonín – POSPÍŠIL, Otokar, *Holice*. Holice, 1911.
- ŠEBEK, František a kol. *Dějiny Pardubic I*. Pardubice, 1990, ISBN 80-900069-1-4.
- ŠLOSAR a kol. *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Brno, 2009.
- TAPIÉ, Victor-Louis. *Marie Terezie a Evropa*. Praha, 1997, ISBN 80-204-0616-6.
- URFUS, Valentin. *19. 4. 1713 Pragmatická sankce: Rodný list podunajské monarchie*. Praha, 2002, ISBN 80-86515-11-7.
- VEBER, Václav a kol. *Dějiny Rakouska*. Praha, 2002, ISBN 80-7106-491-2.
- VLNAS, Vít. *Princ Evžen Savojský*. Praha, 2001, ISBN 80-7185-380-1.
- VOREL, Petr. *Dějiny města Přelouče II*. Přelouč, 2002, ISBN 80-238-8800-5.

VORLOVÁ, Dagmar. *Compendium memorabilií královského komorního města Pardubic*. svazek 1. Pardubice, 1996, ISBN 80-86046-04-4.

VYHLÍDAL, Zdeněk. *Pandur Trenk*. Olomouc, 2001, ISBN 80-7198-514-7.

STUDIE:

JEÍNEK, B. Utrpení pardubských poddaných za slezské války roku 1744 – 1745. In: *Východočeský republikán*, 1932, č. 37.

JELÍNEK, B. Ze života pardubského vrchního Johanna France Brandlšteina. 1733 – 1758. In: *Východočeský republikán*, 1932, č. 37.

MAŤA, Petr. Přežil časy a rakouský šlendrián? Slezsko a habsburská monarchie na sklonku společných dějin. In: *Dějiny a současnost*, č. 5. Praha, 2009, ISSN 0418-5129 .

MAUR, Eduard. Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté. In: *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica* 3, Praha, 1972.

MALÝ, Tomáš. Město Chrudim a války o rakouské dědictví (1740-1748). II. část. In: *Chrudimské vlastivědné listy* Roč. 11, č. 3, 2002.

STELLNER, František. Pruské nároky na slezská knížectví a válka o rakouské dědictví. In: Lenky Bobkové (ed.), *Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, Csc.* Praha 2006. ISBN 80-903756-1-8.

TEPLÝ, Jaroslav. Odezva válek Marie Terezie s Friedrichem II. na některých drobných výtvarných památkách na Pardubicku a Chrudimsku. In: *Východočeský sborník historický* 16, 2009, s. 145 – 190. ISBN 978-80-87151-07-5. ISSN 1213-1733.

RICHTER, Daniel. Bitva u Žďáru 1745 In: *Krkonoše : měsíčník o přírodě a lidech*. Roč. 28, č. 9, Vrchlabí, 1995, ISSN 0323-0694.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

SKŘIVAN, Aleš. *Války o rakouské dědictví, 1740-1748*. Historický obzor [cit. 2010 – 02 – 02] URL: <<http://obzor.hyperlink.cz/HO200112.HTM>>.

SVOBODA, Milan. *Jan Karel Rohn - historik, jazykozpytec a liberecký patriot doby barokní*, 4. září 2008 [cit. 2010 – 23 - 06]. URL:<<http://www.vkol.cz/cs/aktivity/konference-a-odborna-setkani/13--rocnik-odborne-konference/clanek/jan-karel-rohn---historik--jazykozpytec-a-liberecky-patriot-doby-barokni/#fn33>>.

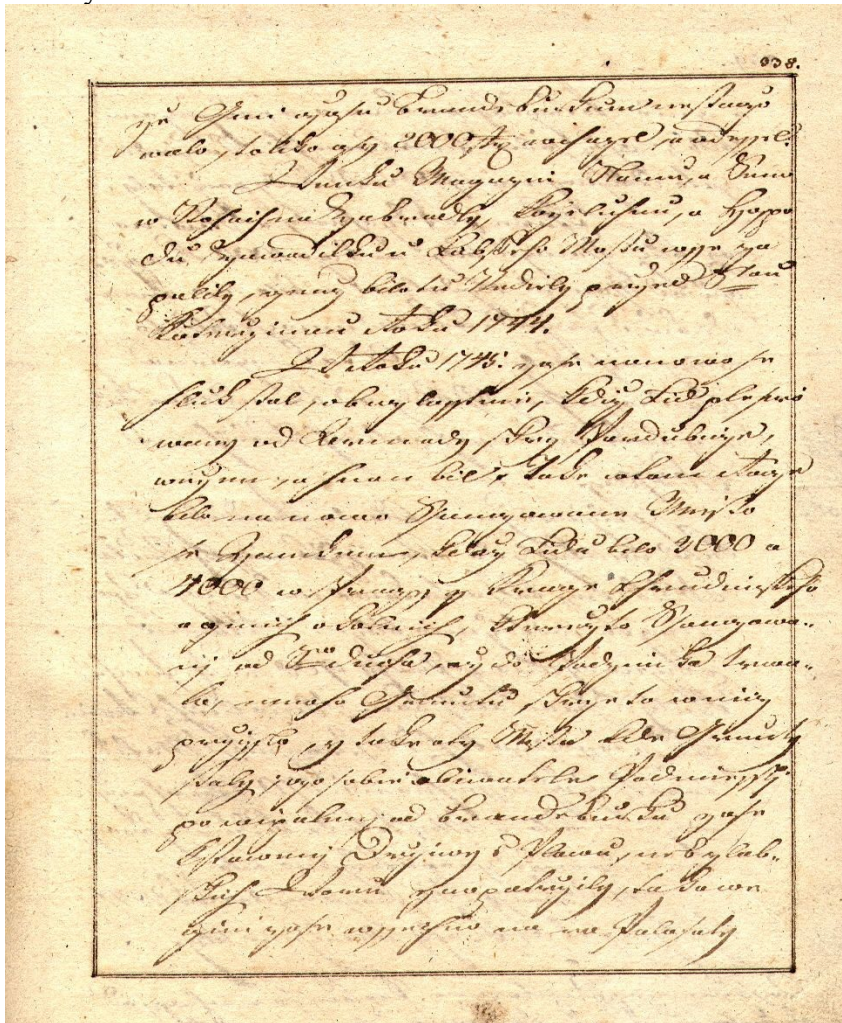
SEZNAM PŘÍLOH:

Ukázka textu z přepisu Františka Červenky

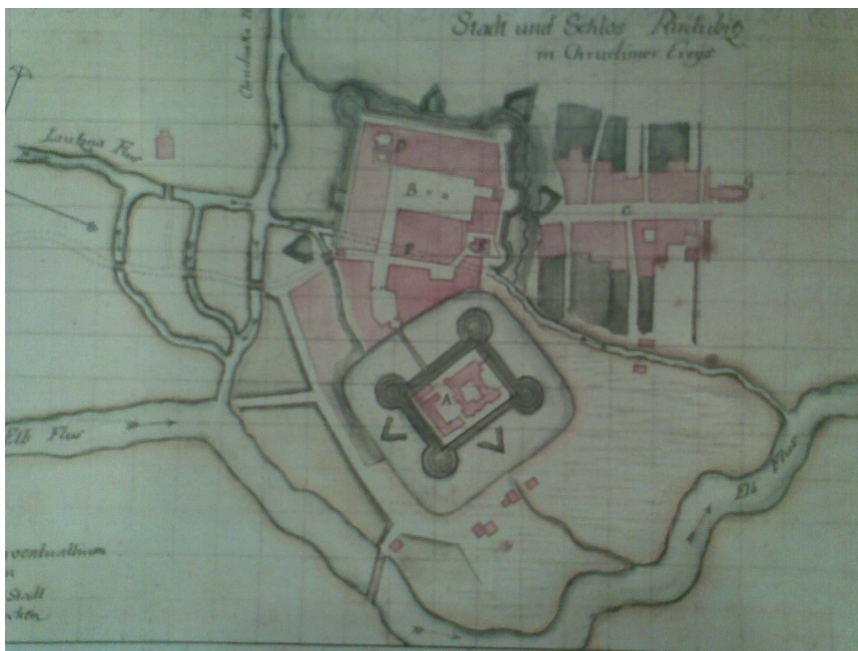
Mapa z města z roku 1744

Přílohy:

Ukázka textu z přepisu
Františka Červenky

Mapa Pardubic z roku
1744